

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародної економіки

Садовський Дмитро Вікторович

Формування національного механізму України по переходу на європейські стандарти у міжнародній торгівлі товарами / National Mechanism for the Transition of Ukraine to European Standards in International Trade

спеціальність: 8.03050301 – Міжнародна економіка
магістерська програма – Європейська економіка

Виконав студент групи
МЕЄМ-11
Д. В. Садовський

Науковий керівник
к.е.н., доцент
І. М. Таранов

Дипломну роботу допущено до захисту

«_____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ Є.В. Савельєв

Тернопіль – 2017 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ Й ПОСЛУГАМИ.....	6
1.1. Роль, місце та передумови розвитку міжнародної торгівлі.....	6
1.2. Класифікація інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами.....	17
1.3. Технічне регулювання та його основні складові в системі міжнародної торгівлі.....	29
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ В СФЕРІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС.....	46
2.1. Оцінка участі України у міжнародних торговельних відносинах	46
2.2. Аналіз процесів імплементації європейських стандартів до товарів й послуг на шляху інтеграційного вектору України.....	61
2.3. Дослідження особливостей технічного регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами між країнами-членами ЄС.....	71
Висновки до розділу 2.....	80
РОЗДІЛ ІІІ. РЕФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ ТА НОРМ СОТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН.....	84
3.1. Експортна стратегія України в умовах сучасних викликів.....	84
3.2. Напрямки адаптації України до вимог СОТ та ЄС з врахуванням національних інтересів.....	95
Висновки до розділу 3.....	104
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми. Зовнішньоекономічна діяльність дозволяє збалансувати виробничі можливості держав та переваги споживачів, дає змогу отримувати продукти, в яких відчувається дефіцит, і реалізовувати надлишок товарів, котрий не поглинається внутрішнім ринком. Таким чином, завдяки міжнародній торгівлі задовольняються потреби населення кожної з торгуючих країн на високому рівні.

Офіційні та офіційно визнані системи контролю та сертифікації мають фундаментально важливе значення і широко використовуються як засіб контролю якості товарів. Впевненість споживачів в якості та безпеці товарів почасти залежить від того, як споживачі оцінюють дієвість заходів з контролю їх якості. Від застосування систем контролю та сертифікації залежить чимала частина світового обсягу торгівлі товарами. Тому необхідно, щоб структура і застосування цих систем будувалися на єдино правильних принципах для усіх країн торговельного простору. Тому Україні, в умовах конкуренції виробників на світовому та національному рівнях, значних темпів науково-технічного прогресу, для якнайповнішого задоволення потреб споживачів і підвищення соціальних стандартів життя населення необхідно розробити механізми створення системи технічного регулювання, яка б відповідала європейським вимогам та нормам, принципам СОТ з урахуванням національних інтересів як індикатора розвитку вільної торгівлі та захисту прав споживачів.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Питання дослідження сучасних тенденцій міжнародної торгівлі товарами та послугами, методів та інструментів її регулювання знайшли своє відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Слід відзначити наукові праці Ф.Котлера, М.Портера, Б. Рендера, Брю Стенлі Л., К. Хаксевера, А. Булатова, Н. Даниленко, Р.О. Заблоцької, О. Каніщенко, Ю.Коваленко, О.П. Кирєєва, В.Козика, Ю. Макогона, В. Мочерного, А.П. Румянцева, А.С.Філіпенка, О.І.Шниркова та ін.

Дослідженню проблем вдосконалення ефективності використання інструментів зовнішньоторговельної політики, які відповідають умовам членства України в СОТ та підписанням Угоди про асоціацію, присвячено наукові публікації як вітчизняних науково-дослідних інститутів, так і окремих вчених-економістів, зокрема В.Г. Андрійчука, Т.М. Циганкової, А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Є.В. Савельєва та ін.

Проблемам реформування системи технічного регулювання та оцінки її впливу на конкурентоспроможність українських товаровиробників присвячені публікації Т.Димань, В.Дятлової, Ю.Кожедуба, В.Корешкова, Д.Крисанова, В.Ложечкіна, О.Шнипко, Н.Штефан та ін.

Метою магістерської роботи є виявлення проблем виходу українських підприємств на світові ринки товарів й послуг та на цій основі розробки напрямків прискорення переходу України на європейські стандарти якості й безпеки продукції.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- вивчити роль, місце та передумови розвитку міжнародної торгівлі;
- дослідити систему інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами;
- розглянути технічне регулювання та його основні складові в системі міжнародної торгівлі;
- оцінити участь України у міжнародних торговельних відносинах;
- проаналізувати процеси імплементації європейських стандартів до товарів й послуг на шляху інтеграційного вектору України;
- дослідити особливості технічного регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами між країнами-членами ЄС;
- запропонувати експортну стратегію України з метою лібералізованого виходу українських товаровиробників на зарубіжні ринки;
- розробити напрямки адаптації України до вимог СОТ та ЄС з врахуванням національних інтересів

Об'єктом дослідження є особливості розвитку міжнародної торгівлі товарами та послугами.

Предметом дослідження є напрямки вдосконалення технічного регулювання в Україні з врахуванням національних інтересів.

Методи дослідження. Для написання магістерської роботи використовувалися наступні методи дослідження, такі як: групування та класифікації, системно-структурний та абстрактно логічний методи, історичний, емпіричний, компаративний, якісний, кількісний, балансовий, експертних оцінок тощо.

Інформаційною основою дослідження слугували інформаційні матеріали статистичних, довідкових видань, праці вітчизняних та іноземних авторів, дані Державної служби статистики України, Євростату, Інтернет джерела, підручники, посібники, наукові звіти, збірники міжнародних та всеукраїнських конференцій тощо.

Наукова новизна полягає у обґрунтуванні теоретичних основ та прикладних аспектів адаптації системи технічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України до європейських вимог та норм СОТ.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що прикладні рекомендації щодо необхідності впровадження Україною європейських стандартів якості та безпеки продукції з врахуванням національних інтересів в умовах лібералізації торгівлі можуть бути застосовані у практиці як аналітиків, так і безпосередніх учасників зовнішньоторговельних операцій.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел з 130 найменувань, 11 таблиць, 17 рисунків. Загальний обсяг роботи – 126 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ Й ПОСЛУГАМИ

1.1. Роль, місце та передумови розвитку міжнародної торгівлі

Розвиток світового господарства відбувається під впливом закону підвищення рівня міжнародного усупільнення відповідно до міри розвитку національних продуктивних сил. Цей закон обумовлює зростання внутрішньої взаємозалежності, взаємозв'язку й цілісності світового господарства при всій суперечності підсистем, що його формують. Закон інтернаціональної вартості формує основу будь-яких товарообмінних операцій незалежно від характеру виробництва товарів, залучених до міжнародного товарообігу.

Міжнародні економічні відносини охоплюють ряд сфер світогосподарської діяльності, серед яких слід виділити наступні: міжнародну торгівлю; міжнародну спеціалізацію виробництва й науково-технічних робіт; обмін науково-технічними результатами; інформаційні, валютно-фінансові й кредитні зв'язки між країнами; міжнародний рух капіталу і робочої сили; діяльність міжнародних економічних організацій, господарське співробітництво у вирішенні глобальних проблем тощо (рис.1.1.).

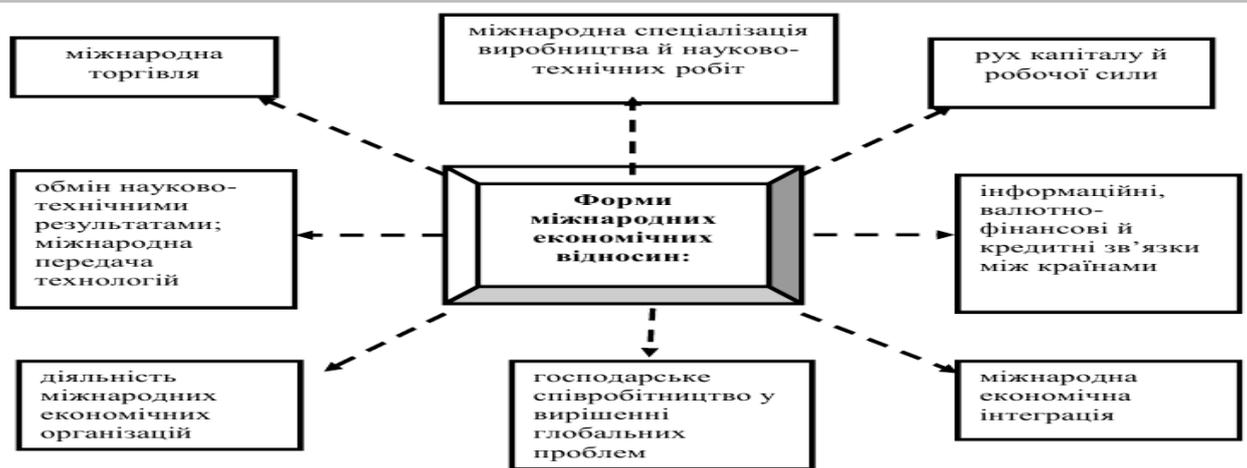

Рис. 1.1. Форми міжнародних економічних відносин [47]

У світовому господарстві все більше розвивається така специфічна форма міжнародних відносин, як світова (всесвітня) торгівля. На частку торгівлі припадає приблизно 80 % всього обсягу міжнародних економічних відносин.

Світова (всесвітня) торгівля — це торгівля, яка передбачає переміщення товарів та послуг за межі державних кордонів. Її ще можна трактувати як відносини країн з метою вивезення (експорту) та ввезення (імпорту) товарів та послуг.

Стабільному збільшенню світової торгівлі сприяє низка факторів, таких як:

- розвиток міжнародного подолу праці, інтернаціоналізація виробництва;
- НТР, що сприяла відновленню основного капіталу, створенню нових галузей економіки, прискоренню реконструкції старих;
- активна діяльність транснаціональних корпорацій на світовому ринку;
- регулювання міжнародної торгівлі в межах Генеральної угоди про тарифи й торгівлю (ГАТТ);
- лібералізація міжнародної торгівлі, перехід багатьох країн до режиму, що передбачає скасування кількісних обмежень імпорту й істотне

зниження мит;

- створення вільних економічних зон;
- розвиток торгово-економічної інтеграції: усунення регіональних бар'єрів, формування загальних ринків, зон вільної торгівлі;
- одержання політичної незалежності колишніми колоніальними країнами;
- виділення серед них «нових індустриальних країн», економічна модель яких орієнтується на зовнішній ринок [2].

Стосовно однієї країни, звичайно, застосовується термін «зовнішня торгівля», стосовно торгівлі двох країн між собою – «міждержавна, взаємна, двостороння торгівля», а стосовно торгівлі всіх країн одна з одною – «міжнародна або світова торгівля».

Зовнішня торгівля (ЗТ) є важливою й історично першою формою міжнародних економічних відносин. Вона являє собою обмін товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами. Це торгівля однієї країни з іншими країнами світу. Вона складається з ввозу (імпорту) і вивозу (експорту) товарів.

Зовнішня торгівля на сьогодні для більшості країн світу є важливим локомотивом економічного зростання, адже дає змогу без здійснення значних витрат реалізувати надлишок вироблених товарів та послуг за кордон. Більше того, лібералізація та здешевлення міжнародної торгівлі створює феномен експортно-орієнтованої економічної системи, яка рухається у напрямі підвищення конкурентоспроможності на світових ринках та максимального використання міжнародного поділу праці та абсолютних і порівняльних переваг, що притаманні їй [22].

Проте, поряд з позитивним впливом бурхливого розвитку зовнішньої торгівлі на економічне зростання у світі, вона стає основним каналом поширення світових економічних криз, скорочення споживання товарів і послуг, що, як правило, має місце в національних економіках країн на низхідних стадіях економічного циклу, автоматично означає скорочення

сукупного світового попиту (рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Міжнародна торгівля в системі МЕВ [5]

Залежно від напрямку зовнішньої торгівлі розрізняють кілька видів *експорту товарів*:

- звичайним і наймасовішим видом є вивіз товарів, виготовлених (виробничих і перероблених) у цій країні;
- велике значення в сучасних умовах здобуває вивіз вітчизняних товарів для переробки за кордоном під митним контролем із наступним поверненням;
- особливим різновидом експорту є реекспорт – вивіз товарів, раніше вивезених через кордон, включаючи товари, продані на міжнародних аукціонах, товарних біржах і т.д.;
- до експорту належать також випадки тимчасового вивозу за кордон вітчизняних товарів (на виставки, ярмарки й т.д.) із наступним їхнім поверненням або вивозу тимчасово завезених іноземних товарів (на аукціони, виставки, ярмарки й т.д.);
- спеціальною формою експорту стають поставки в межах ТНК, а також із вивозу продукції в порядку прямих виробничих зв'язків, насамперед у машинобудуванні [66].

Не менш різноманітним є *імпорт*, у фіксованому митною статистикою обсяг якого включаються:

- ввіз через кордон товарів для реалізації на внутрішньому ринку країни-імпортера, й одержання від іноземного партнера послуг виробничого або споживчого значення;
- специфічна форма імпорту – реімпорт – як зворотний ввіз через кордон вітчизняних товарів, раніше вивезених туди;
- імпорт товарів (сировини, напівфабрикатів, вузлів, деталей) для переробки в цій країні та наступний вивіз за кордон; цей вид імпорту різко зростає в умовах коопераційних і науково-технічних зв'язків;
- тимчасово ввезені (на міжнародні виставки, аукціони, ярмарки) товари;
- імпортні поставки продукції в межах ТНК

Основними функціональними елементами зовнішньої торгівлі є експортно-імпортні операції – купівля-продаж товарів, що мають матеріально-речовинну форму, за умови, що такі товари у разі зміни власника з метою реалізації його споживчих потреб перетинають кордони національних митних територій.

Зовнішньоекономічна діяльність дозволяє збалансовувати виробничі можливості держав та переваги споживачів, дає змогу отримувати продукти, в яких відчувається дефіцит, і реалізовувати надлишок товарів, котрий не поглинається внутрішнім ринком. Таким чином, завдяки міжнародній торгівлі задовольняються потреби населення кожної з торгуючих країн на високому рівні [67].

Етапи, відображені на рис. 1.3., характеризують процес інтернаціоналізації світової економіки і зовнішньої торгівлі, що дає можливість встановити причинно-наслідковий зв'язок у механізмах впливу процесів глобалізації на зовнішньоекономічну діяльність.

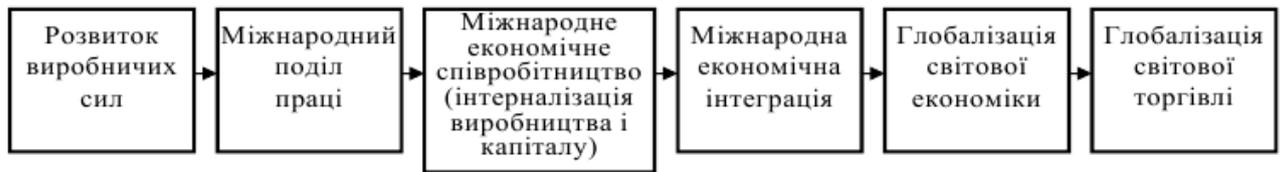

Рис. 1.3. Етапи інтернаціоналізації господарської діяльності та зовнішньої торгівлі [63]

Графічний, укрупнений варіант моделі експортної операції може бути поданий у вигляді рис. 1.4. Детально розроблений алгоритм (модель) операції дозволяє правильно організувати (зокрема погодити у просторі і часі) матеріальні, фінансові та інформаційні потоки, які забезпечують рух товарів на глобальному ринку.

Рис. 1.4. Основні етапи операції (експорт) на глобальному ринку [19]

Експортно-імпортні операції в глобальних логістичних системах вимагають державного регулювання і, як правило, пов'язані з більшим, ніж у традиційному логістичному менеджменті, обсягом інформації, більш складним документообігом. Роль держави у цій сфері зводиться до впорядкування потоків експортно-імпортних вантажів, захисту прав споживачів, запобігання контрабанді заборонених до ввезення-вивезення товарів і протекціоністської політики у відношенні до вітчизняних виробників, транспортних, експедиторських та інших компаній як складових глобальної логістичної системи.

В сукупності зовнішня торгівля різних країн утворює міжнародну торгівлю. Міжнародна торгівля – основна форма міжнародних економічних відносин, оскільки включає торгівлю не тільки товарами в речовинному

розумінні цієї категорії, але й найрізноманітнішими послугами. Саме міжнародна торгівля є основною формою зв'язку між національними товаровиробниками різних країн, формуючи їх економічну взаємозалежність [5].

В сучасних умовах у міжнародній торгівлі приймають участь всі суб'єкти світового господарства. В її основі лежить міжнародний поділ праці. Розвиток міжнародної спеціалізації виробництва та поглиблення вищезазначеного розподілу праці (у виді загального, часткового та одиничного) породжує різноманітність форм і напрямків міжнародної торгівлі. Глибокий вплив на неї справляє науково-технічна революція, що прискорила якісні перетворення всіх елементів продуктивних сил і зрушення в географічній та товарній структурі світових товаропотоків.

Обсяг міжнародної торгівлі постійно зростає. При чому торгівля товарами зростає з більшою швидкістю, ніж виробництво. НТП призвів до істотних зрушень у товарній структурі міжнародної торгівлі: збільшилася частина готових виробів і скоротилася питома вага продовольства й сировини, крім палива.

Місце міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин визначається тим, що, по-перше, через неї реалізуються результати всіх форм світогосподарських зв'язків – вивозу капіталу, виробничої кооперації, науково-технічного співробітництва. По-друге, розвиток міжнародної торгівлі товарами визначає динаміку міжнародного обміну послугами. По-третє, зростання і поглиблення міжрегіональних та міждержавних взаємозв'язків виступають важливою передумовою міжнародної економічної інтеграції. По-четверте, міжнародна торгівля сприяє подальшому поглибленню міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарських зв'язків [82].

За обсягами (у грошовому еквіваленті) міжнародна торгівля товарами навіть значно поступається деяким іншим формам міжнародного співробітництва. Але саме здатність країни, її господарських структур

проводити ефективну політику на товарних ринках є найкращим індикатором та ключовим чинником міжнародної конкурентоспроможності її макроекономічного комплексу. Причинами, які зумовлюють інтерес до міжнародних торговельних відносин, є додаткові можливості отримувати прибутки від розширення ринків збуту, заощаджувати кошти завдяки іноземним закупівлям більш дешевих або ефективних товарів, необхідність отримувати дефіцитні, нетипові для даної місцевості ресурси.

Країни мають можливість задовольняти свої потреби в сировині, капітальних товарах, технології, які не виробляються місцевими підприємствами або виробляються з високими витратами, нарощувати виробництво з урахуванням попиту світового ринку на ті товари, щодо яких вони мають порівняльні переваги спеціалізації. Додатковий попит за рахунок світового ринку допомагає подолати вузькість внутрішнього ринку, збільшити ефект економії масштабів завдяки доступу на більш великі та різноманітні ринки.

Міжнародна торгівля сприяє економічному розвитку країн, створюючи можливість для реалізації їх істотних порівняльних переваг і розвитку нових. Вона стимулює більш швидке й ефективне використання внутрішніх ресурсів і дає змогу отримувати вигоди та переваги спеціалізації та участі в міжнародному поділі праці.

Міжнародна торгівля не тільки прямо впливає на темпи відтворення. Багатогранний непрямий вплив пов'язаний зі створенням численних підприємств, які обслуговують зовнішній сектор (суміжні й допоміжні виробництва, постачальники, субпідрядники), допомагають подолати інерційність і є ще однією складовою економічного зростання. Зміна експорту (пропозиція товару на вивезення) і імпорту (попиту на закордонні товари) залежить від зміни умов торгівлі. Ця залежність характеризується поняттями «еластичність експорту» (відносна пропозиція експорту) та «еластичність імпорту» (відносний попит на імпорт) [44].

Ще однією важливою роллю міжнародної торгівлі є конкурентне

стимулювання ринкового середовища всередині країни: сам той факт, що іноземні виробники мають змогу пропонувати свої товари внутрішнім покупцям та претендувати на традиційні сфери збуту, «життєвий простір» національних підприємців стимулює їх, змушує дбати про технологічне оновлення, модернізацію виробництва, поліпшення якості продукції та про застосування більш прогресивних методів менеджменту й маркетингу. Крім того, розглядаючи позитивну роль міжнародної торгівлі для характеру технологічного розвитку, слід особливо відзначити товарний технологічний трансферт. Він забезпечується надходженням до країни товарів, під час виробництва яких застосовуються ноу-хау, принципово нові винаходи та прилади.

За умови повної ідентичності виробничих можливостей країн (відсутність порівняльних переваг) торгівля між ними матиме місце на базі розбіжностей у смаках та уподобаннях споживачів. Тобто стан, коли умови пропозиції товарів в обох країнах однакові, то попит у будь-якому випадку буде різним.

Модель міжнародної торгівлі на основі розбіжностей у смаках та уподобаннях наведена на рис. 1.5.

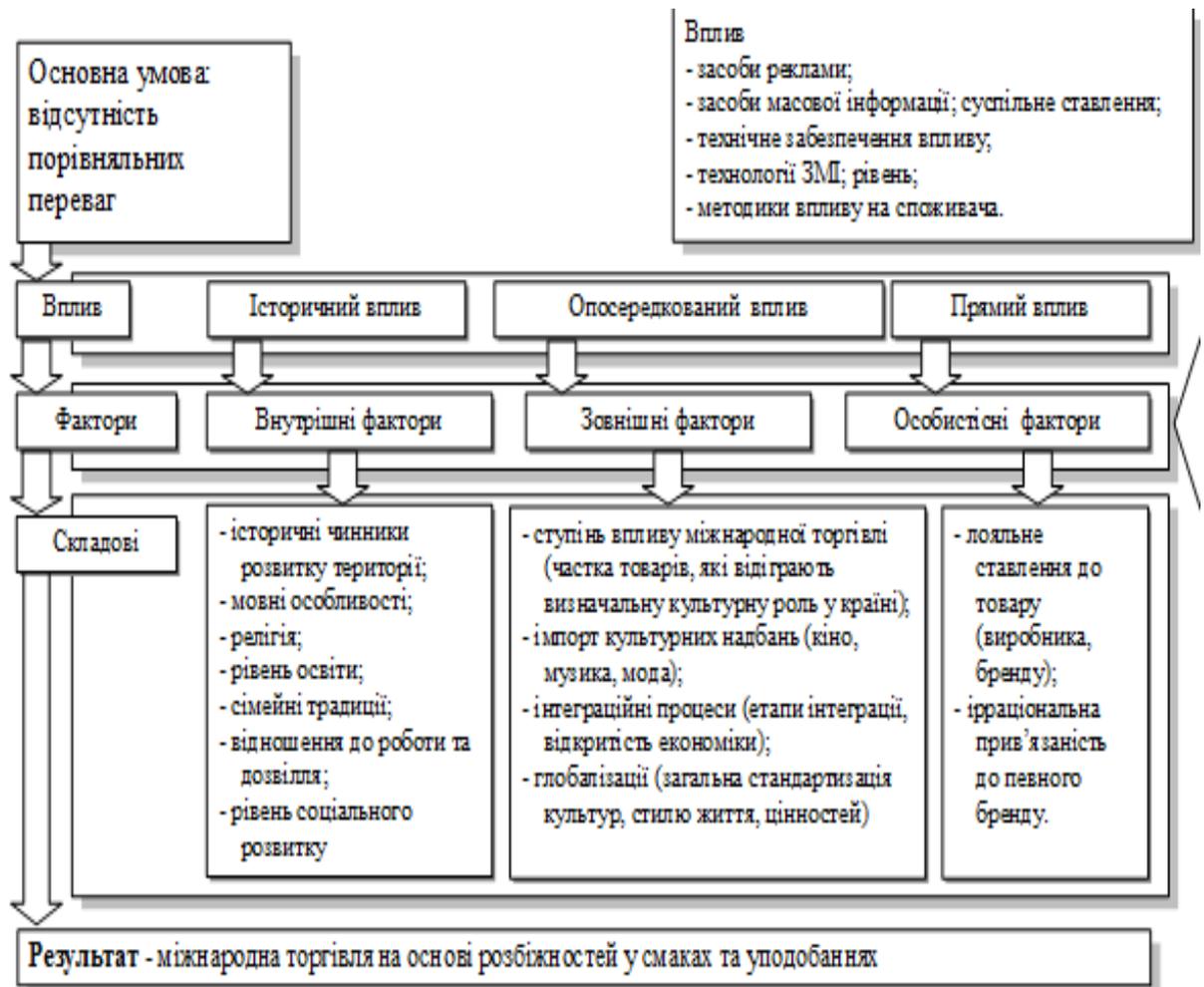

Рис.1.5. Модель міжнародної торгівлі на основі розбіжностей у смаках та уподобаннях [58]

Одним із дійових напрямів підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків є використання логістичних механізмів її координації. Нині міжнародна торгівля здійснюється за рахунок використання транспортно-логістичної інфраструктури, забезпечуючи перевезення товарів у інтермодальних і мультимодальних схемах. Під час обслуговування міжнародного товарного потоку в процесі постачання нерідко беруть участь кілька національних логістичних інфраструктур (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Місце міжнародної логістичної інфраструктури в процесі міжнародного товаропотоку [10]

Міжнародну торгівлю характеризує велика кількість показників, які можна систематизувати за наступними ознаками:

- а) показники обсягів;
- б) показники структури;
- в) показники динаміки;
- г) показники результатів. (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Показники, що характеризують участь країн у міжнародній торгівлі [1]

№ з/п	Найменування показників
1.	Експортна квота країни в її ВВП
2.	Імпортна квота країни в її ВВП
3.	Зовнішньоторговельний оборот на душу населення
4.	Темпи росту зовнішньоторговельного обороту
5.	Темпи приросту зовнішньоторговельного обороту
6.	Імпорт на душу населення
7.	Темпи росту імпорту
8.	Темпи приросту імпорту
9.	Експорт на душу населення
10.	Темпи росту експорту
11.	Темпи приросту експорту

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі характеризується такими особливостями:

1. Різким зростанням обсягів експорту та імпорту.
2. Зростанням ролі зовнішньої торгівлі в економічному розвитку більшості країн, про що свідчить зростання експортної квоти країн.
3. Змінами у товарній структурі світової торгівлі:
 - збільшення питомої ваги готових виробів та напівфабрикатів;
 - зростання частки машин, обладнання та транспортних засобів;
 - інтенсифікація обміну продукцією інтелектуальної праці (ліцензіями, ноу-хау, інжиніринговими послугами).
4. Зрушенням у географічному розподілі товарних потоків.
5. Розповсюдженням сталих та довгострокових відносин між постачальниками та покупцями, зростанням питомої ваги внутрішньофірмових поставок у межах ТНК.
6. Зростанням ролі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі.
7. Послабленням позицій США, Великобританії, Франції, Італії при істотному зміцненні позицій Японії та нових індустріальних країн.
8. Посиленням конкуренції між трьома центрами світового економічного розвитку: США, Японією та країнами ЄС.
9. Активізацією (починаючи з другої половини 70-х років) зустрічної торгівлі,
10. Посиленням протекціоністських тенденцій у зовнішньоекономічній політиці більшості країн.
11. Появою тенденції до створення замкнутих економічних просторів.

Отже, на сучасному етапі міжнародна торгівля є найбільш розвиненою формою міжнародних економічних відносин. Міжнародна торгівля - це обмін товарами і послугами між різними країнами, пов'язаний із загальною інтернаціоналізацією господарського життя та інтенсифікацією міжнародного поділу праці в умовах науково-технічної революції. Необхідність її зумовлена такими факторами: по-перше, утворенням світового ринку як однієї з історичних передумов капіталістичного способу виробництва; по-

друге, нерівномірністю розвитку окремих галузей в різних країнах; продукція найбільш динамічно розвиваються галузей, яку неможливо реалізувати на внутрішньому ринку, вивозиться за кордон; по-третє, тенденцією, що виникла на нинішньому етапі розвитку економіки до безмежного розширення розмірів виробництва, тоді як ємність внутрішнього ринку обмежена платоспроможним попитом населення. Тому виробництво неминує переростає кордону внутрішнього попиту, і підприємці кожної країни ведуть запеклу боротьбу за зовнішні ринки. Крім того, в структурі міжнародної торгівлі відбулися зміни під впливом науково-технічної революції, яка прискорила процес міжнародного поділу праці та викликала зростання обміну наукомісткою продукцією, готовими виробами та послугами.

1.2. Класифікація інструментів регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами

Конкуренстоспроможність національної економіки – величина нестабільна, от чому підтримка заданого рівня конкурентоспроможності вимагає цілеспрямованих дій стратегічного характеру з боку держави. Взаємодія національної економічної системи зі світовою є однією з найскладніших сфер економіки будь-якої країни, що вимагає активного державного регулювання, яке реалізується в зовнішньоекономічній політиці.

Кожна держава регулює зовнішньоторговельні процеси за допомогою засобів зовнішньоторговельної політики, потужний арсенал інструментів якої дозволяє активно впливати як на формування структури й напрямів розвитку власних зовнішньоторговельних відносин, так і на зв'язки й політику інших держав. Головним завданням зовнішньоторговельної політики будь-якої країни є створення сприятливих умов для забезпечення конкурентоспроможності країни у світовому торговельному просторі. З одного боку, це потребує врахування тенденцій лібералізації (ліквідація

перешкод на шляху вільної торгівлі), розвитку багатонаціонального підприємництва. З іншого боку – загострення конкуренції, коливання валютних курсів, нерівновага платіжних балансів тощо справляють негативний вплив на інтернаціоналізовану національну економіку. Саме тому сучасна національна зовнішньоторговельна політика, як правило, комбінує два способи регулювання зовнішньоторговельних відносин – лібералізм та протекціонізм. Останній ставить за мету захист національних виробників, обмеження доступу на ринок країни іноземних конкурентів, у той час як лібералізація передбачає усунення відповідних перешкод. Незважаючи на “патріотичність” протекціонізму, захист від впливу світового ринку означає, на жаль, і втрату його переваг.

При цьому, як показує світогосподарський досвід, політика протекціонізму може бути ефективною лише протягом незначного терміну часу, який важливо використати для структурної перебудови у відповідності до вимог світового торговельного обміну, котрі суттєво удосконалюються: на перший план виходять не цінові фактори конкурентоспроможності, а здатність підприємств гарантувати якість продукції завдяки постійним технологічним інноваціям; багато країн застосовують витончені інструменти протекціонізму та дискримінації конкурентів з використанням механізмів антидемпінгових розслідувань; на ринках окремих видів продукції має місце і відкритий державний протекціонізм країн-лідерів тощо.

Безперечно, що виважена політика у сфері зовнішньоторговельних відносин полягає в оптимальному поєднанні засобів лібералізації та протекціонізму відповідно до конкретної ситуації.

Незважаючи на розвиток глобалізаційних процесів, які суттєво зменшують вплив національних регуляторних засобів на зовнішню торгівлю, вони є вкрай необхідними, особливо для країн з перехідною економікою, які перебувають у процесі становлення конкурентоспроможної національної промисловості. Можливості та засоби ведення конкурентної боротьби, якими володіють промислово розвинені країни, позбавляють менш розвинені країни

реальних шансів на успіх не тільки на зарубіжних, але й на внутрішньому ринку. Одностороння лібералізація активізує зовнішній тиск на національних товаровиробників, що утруднює їхню ринкову адаптацію, особливо у сегментах капітало- і наукоємної технологічно складної продукції. Тобто в процесі ринкової трансформації об'єктивно обумовлені лібералізаційні заходи мають поєднуватись з інструментами обґрунтованого протекціонізму навіть при приєднанні до СОТ [14].

Розміри зовнішньоекономічних зв'язків, їх різноманітність, значущість для національної економічної системи вимагають розробки відповідного міжнародного правового режиму. З цієї точки зору можна виділити три рівні регулювання міжнародних економічних відносин – національний, міждержавний і наднаціональний (рис. 1.7).

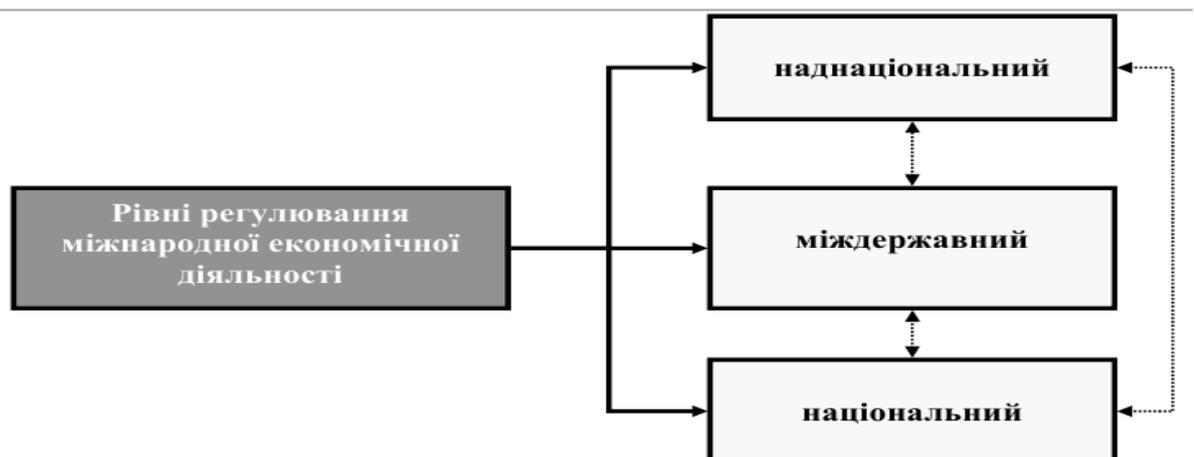

Рис. 1.7. Рівні правового регулювання міжнародних економічних відносин [58]

Національний рівень регулювання відображає зовнішньоекономічну політику країни – діяльність держави, що націлена на розвиток і регулювання зовнішньоекономічних відносин, оптимізацію участі країни в міжнародному розподілі праці. Наприклад, у США широко використовується сукупність методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які направлені, з одного боку, на розвиток американського бізнесу на зарубіжних ринках (в даному випадку використовується принцип вільної торгівлі), а з іншого, - на забезпечення захисту національного ринку від іноземної конкуренції,

підтримку високої конкурентоспроможності американської продукції (тобто реалізація принципу протекціонізму).

Сучасні тенденції розвитку міжнародних економічних відносин сприяють перенесенню частини регулятивних та управлінських повноважень на *міждержавний рівень* міжнародної економічної діяльності.

Передача державою певних регуляторних, управлінських, контрольних повноважень на міждержавний або *наднаціональний рівень* стає чинником національної безпеки, посилення ролі відповідної країни в міжнародній політиці. Таким чином, відбувається перенесення (делегування) ряду повноважень, які раніше традиційно вважалися за таких, що належать до компетенції національних урядових структур, що сприяє створенню міждержавних або наднаціональних інститутів з новими регулятивними функціями, а це також зумовлює перерозподіл повноважень і реструктуризацію векторів впливу (рис. 1.8).

Багатостороннє регулювання передбачає узгодження та регулювання торгової політики багатосторонніми угодами. Найважливіше значення в регулюванні торгово-економічних відносин країн світової співдружності має Генеральна угода про тарифи та торгівлю (ГАТТ).

Рис. 1.8. Сучасна система регулювання зовнішньоторговельних відносин [14]

Залежно від масштабів втручання в міжнародну торгівлю розрізняють протекціоністську торгову політику та політику вільної торгівлі. Вільна торгівля (free trade) – політика мінімального державного втручання в зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції.

Така політика базується на усуненні будь-яких перешкод на шляху ввезення та вивезення іноземних і вітчизняних товарів. Митні органи виконують лише реєстраційні функції. Цю політику провадять країни з

високим рівнем розвитку продуктивних сил, що дає змогу місцевим підприємцям витримувати конкуренцію.

Проводячи політику протекціонізму, держава захищає національних виробників, стимулює розвиток національного виробництва. Із другого боку, така політика може призвести до застійних явищ, оскільки послаблюються стимули до технічного прогресу, що, у свою чергу, призводить падіння конкурентоспроможності національних товарів. За такої політики посилюється нелегальне ввезення товарів контрабандою. Крім того, торгові партнери можуть вживати відповідних заходів щодо експорту товарів цієї країни, що завдасть їй економічні збитки. Протекціонізм переважає в зовнішньоторговельній політиці країн, що розвиваються.

Протекціонізм (protectionism) – державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики, які дозволяють формувати структуру і регулювати розвиток зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів господарювання, впливати на зовнішньоекономічну політику інших країн.

До заходів зовнішньоторгівельної політики відносять:

1) митно-тарифні інструменти (використання мита, митних зборів для регулювання зовнішньоторговельних потоків встановленням мита на певні товари і послуги (роботи);

2) контингентування і ліцензування зовнішньоторговельних операцій. Контингентування означає встановлення певних квот на експорт чи імпорт окремих товарів або товарних груп. Ліцензування передбачає необхідність отримання підприємцем (фірмою) від державного органу дозволу (ліцензії) на здійснення зовнішньоторговельної операції, що дає змогу державі контролювати міжнародні торговельні потоки, реалізовувати певні економічні й політичні цілі;

3) стимулювання експорту, розвиток експортного потенціалу країни. До заходів, здатних підвищити конкурентоспроможність національної

продукції як на зовнішніх, так і внутрішніх ринках (останнє обмежує можливості імпорту), відносять експортні дотації, пільгові кредити тощо;

4) запровадження державної монополії на зовнішню торгівлю або надання виняткових прав державним органам чи певним приватним фірмам на здійснення окремих видів зовнішньоторговельних операцій [90].

Обмеження торгівлі досягається за допомогою тарифних та нетарифних бар'єрів. Тарифні бар'єри впливають на ціни, нетарифні – на ціни або безпосередньо на обсяг випуску товарів.

Показник ефективності протекціонізму розраховується за формулою:

$$g = \frac{t - a_i t_i}{1 - a_i} \quad (1.1)$$

де t – номінальна ставка мита для споживачів на кінцеву продукцію;

a_i – частка імпортованої сировини за ціною кінцевої продукції у разі відсутності митних ставок;

t_i – номінальна митна ставка на імпортовану сировину.

Комплекс заходів економічного протекціонізму включає: інституційно-правовий протекціонізм; монетарний протекціонізм; фіскальний протекціонізм; ціновий протекціонізм; соціальний протекціонізм; зовнішньоекономічний протекціонізм.

Тарифу властиві всі характеристики економічного регулювання зовнішньої торгівлі і найвищий серед усіх відомих інструментів ступінь стабільності. А.І. Шишаєв вважає, що стабільність тарифу обумовлена такими особливостями його застосування:

1) величина тарифів відома, офіційно опублікована; тарифи діють відносно всіх суб'єктів торгівлі та з усього кола однорідних товарів (хоча, залежно від торгово-політичних відносин з країною походження товару та від конкретного його виду, тобто позиції у товарній номенклатурі);

2) застосування тарифу регламентується на законодавчому рівні і виконавча влада має у цьому питанні, як правило, обмежену сферу

повноважень. Існує єдина, законодавчо закріплена процедура його застосування;

3) тарифне регулювання відрізняється високим ступенем транспарентності, тобто прозорості системи регулювання зовнішньої торгівлі;

4) норми міжнародного права жорстко визначають правила тарифної політики;

5) ставки мит в усіх державах-членах ГАТТ/ВТО є "зв'язаними", тобто не можуть бути змінені в односторонньому порядку. Підвищення мит для членів ГАТТ/ВТО можливе лише після складної процедури багатосторонніх переговорів з іншими членами [6].

Багато міжнародних документів, зокрема ГАТТ/ВТО, закріплюють пріоритетність використання тарифу, як засобу зовнішньоторговельного регулювання, доцільність перенесення акцентів саме на використання мит у регулюванні зовнішньоторгового обороту. У рамках ГАТТ/ВТО триває процес тарифікації нетарифних бар'єрів, тобто перерахування впливу нетарифного бар'єра у значення мита, за принципом рівності впливу на торгівлю певним товаром.

Існують два різновиди торгових режимів: режим найбільшого сприяння і національний режим. *Режим найбільшого сприяння* – умова, що визначає надання договірним сторонам таких самих прав, пільг і переваг, якими користуються треті країни у міжнародній торгівлі. *Національний режим* – умова, що визначає надання іноземним фізичним та юридичним особам не менш сприятливого режиму ведення торгівлі, ніж власним фізичним і юридичним особам. До важелів режиму обмежень належать: квотування, ліцензування, стандарти, технічні бар'єри [14].

Іншими засобами нетарифного обмеження є: консульські збори; внутрішні податки і збори; акцизні збори; певні стандарти якості, норми пакування, маркування та ін. *Консульські збори* – платежі, що справляються за вчинення консульських дій на території країни. *Внутрішні податки і збори*

(*domestic taxes and charger*) - метод, який спрямований на підвищення внутрішньої ціни товару і зниження цим рівня конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. *Акцизні збори* – це непрямий податок на окремі товари (продукцію), визначені законом як підакцизні. Даний податок включається до ціни товарів (продукції) [15].

Нетарифні інструменти також є економічними заходами. Завдяки тому, що нетарифні інструменти так само, як і тарифні, впливають на ціну товару, їх часто називають "паратарифними". Це пов'язано з їх високим та невизначеним рівнем, обмеженим строком дії, вибірковістю застосування та особливою процедурою нарахування. Наприклад, антидемпінгові мита збираються заднім числом, при цьому нерідко через певний час після поставлення товару. Невизначеність та постійна загроза їх нарахування у значній сумі сильніше стримує впливає на експортера, ніж заздалегідь відомі відносно невисокі імпортні мита.

Нетарифне регулювання включає багато інструментів сучасної економічної та торговельної політики держав, декотрі з яких безпосередньо не зв'язані із зовнішньополітичним регулюванням, але суттєво впливають на міжнародний товарообіг. У світовій практиці налічується понад 100 позицій, за якими класифікуються нетарифні обмеження. В рамках ГАТТ/ВТО створена спеціальна база нетарифних обмежень, яка, постійно поповнюючись, зберігає єдину термінологію, використовувану торговельними правилами більшості держав [18].

Нетарифні інструменти обмежують, ускладнюють або затримують доступ іноземних товарів у країну. В результаті скорочується вибір товарів, руйнується ринковий механізм, знижується роль споживачів у функціонуванні ринку. Разом з тим, розширюються можливості впливу на внутрішній ринок більш вузьких груп підприємців, передусім — монополій. Під їх впливом уряди, встановлюючи те чи інше обмеження, фактично нав'язують споживачам товарну структуру ринку і насильницьким шляхом зумовлюють їх вибір на користь національної продукції.

А.І. Шишаєв наводить такі причини активізації використання нетарифних інструментів у наш час:

1) зниження ставок мит в рамках восьми раундів багатосторонніх переговорів і "зв'язування митних тарифів" у рамках ГАТТ/ВТО призвело до втрати митами протекціоністського значення. Особливо це стосується питань регулювання імпорту наукоємної продукції, тому що попит на неї визначається не лише ціною, але й техніко-економічними показниками;

2) значно зросли внутрішньофірмові поставки товарів і коопераційні поставки згідно довгострокових угод між великими суб'єктами товарообігу (ТНК). Ціни за цими поставками на відміну від звичайних торговельних операцій між незалежними контрагентами встановлюються самим суб'єктом, а не внаслідок дії ринкового механізму, отже, мита практично втрачають свій регулюючий вплив [18].

Відповідно до широкого визначення нетарифні заходи регулювання торгівлі включають будь-які заходи, що мають обмежувальний ефект на торгівлю — незалежно від того, чи є це їхньою метою, чи ні. Межі цього поняття визначаються різними дослідниками по-різному, але в будь-якому випадку до нетарифних заходів відносяться кількісні обмеження торгівлі, субсидії, митні процедури, а також технічні бар'єри в торгівлі й санітарні та фітосанітарні заходи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Види нетарифних заходів: класифікація А.Деардорфа та Р. Стерна [20]

Види нетарифних обмежень	Приклади заходів
1. Кількісні обмеження та схожі специфічні обмеження	1.1 імпортні квоти 1.2 експортні обмеження 1.3 ліцензування 1.4 добровільні експортні обмеження 1.5 контроль за обмінним курсом та інші фінансові обмеження 1.6 заборони 1.7 вимоги «вмісту компонентів місцевого виробництва» 1.8 дискримінаційні двосторонні угоди 1.9 бартер

2. Нетарифні платежі та пов'язані з ними дії, що впливають на імпорт	2.1. змінні збори 2.2. вимоги попередніх депозитів 2.3. антидемпінгове мито 2.4. компенсаційне мито 2.5. корегування податків, що відбувається при перетині кордону
3. Державна участь у торгівлі, практика обмежень та загальна політика держави	3.1. субсидії та інші форми допомоги 3.2. політика державних закупівель 3.3. державна торгівля, державні монополії та ексклюзивні концесії 3.4. державна промислова політика та заходи з розвитку регіонів 3.5. наукові дослідження й розробки, а також інші заходи політики у сфері технологій, зокрема щодо інтелектуальної власності 3.6. національна система оподаткування та соціального страхування 3.7. макроекономічна політика 3.8. антимонопольна політика 3.9. політика щодо іноземних інвестицій 3.10. політика щодо корупції у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій 3.11. імміграційна політика
4. Митні та адміністративні процедури	4.1. процедури, пов'язані з митною оцінкою 4.2. процедури, пов'язані з митною класифікацією 4.3. процедури розмитнення
5. Технічні обмеження торгівлі	5.1. санітарно-гігієнічні норми та стандарти якості 5.2. стандарти безпеки та виробничі стандарти й правила 5.3. правила пакування та маркування, у тому числі торговельні марки 5.4. правила щодо реклами та засобів масової інформації

Зростання інтересу підприємців, урядовців та експертів до нетарифних бар'єрів у торгівлі пояснюється, у першу чергу, загальним зменшенням як рівня тарифних обмежень та сфери їхнього застосування, у тому числі, завдяки поширенню угод про вільну торгівлю, так і швидким розвитком нетарифних інструментів регулювання, вплив яких на міжнародні товтрадиційно аналіз починається з визначення понятійного апарату. У випадку з нетарифними обмеженнями адекватне визначення терміну само по собі становить предмет окремого дослідження. найпростішим є визначення

від зворотного: «нетарифні обмеження — це всі торговельні обмеження, що не є тарифом». На ці питання різні дослідники сьогодні дають різні відповіді, деякі з яких представлено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

**Аналіз феномену нетарифних обмежень торгівлі
[20]**

Автор(и)	Хто встановлює нетарифні обмеження?	На що впливають нетарифні обмеження?
Р. Болдвін (1970)	Держава або приватні особи	Розподіл товарів та послуг, які задіяні в міжнародній торгівлі, та, відповідно, розподіл ресурсів між галузями економіки
І. Вальтер (1972)	Держава або приватні особи	Обсяги, товарну структуру або напрямки торгівлі товарами та послугами
А. Деардорф, Р. Стерн (1997)	—	Ціни та обсяги зовнішньої торгівлі
Ф. Рут, А. Філіпенко (1998)	Уряд	Імпорт та експорт товарів і послуг
ЮНКТАД (2010)	Уряд	Ціни та/або обсяги зовнішньої торгівлі

Отже, зростаюча масштабність міжнародних торговельно-економічних відносин, поява нових форм та методів міжнародної торгівлі, її ускладнення та динамізація об'єктивно обумовили формування системи регулювання міжнародного обміну товарами та послугами, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних принципів, норм, правил та процедур впливу на формування регіональних і товарних структур експорту та імпорту за допомогою політичних, економічних, фінансових, правових та адміністративних інструментів. Для регулювання своєї зовнішньої торгівлі кожна держава законодавчо встановлює певні правила та умови зовнішньоторговельної політики. Ними держава намагається забезпечити найсприятливіші умови національним товаровиробникам, створити необхідні умови для вивезення національних товарів на ринки інших країн та обмежити ввезення іноземних товарів в свою країну. Так держава відчутно впливає на загальний стан експортно-імпортних відносин.

1.3. Технічне регулювання та його основні складові в системі міжнародної торгівлі

Сучасний стан науково-технічного прогресу характеризується прискореним темпом розвитку науки і техніки, більш тісною взаємодією та впливом їх на виробництво. Розвиток техніки пов'язаний зі значним ускладненням обладнання, використанням різних систем машин і приладів, які взаємопов'язані між собою більш жорстким режимом їх експлуатації, використанням широкої номенклатури речовин і матеріалів. Зростають вимоги до сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, напівфабрикатів і готової продукції. Першорядного значення набувають питання надійності та безпеки товарів виробничого призначення й народного споживання. В умовах глобалізації світової економіки всі складові сфери системи технічного регулювання демонструють тенденцію до уніфікації, одночасно надаючи додаткову гнучкість виробникам, які суворо конкурують між собою.

Одне з основних завдань економічної, споживчої та соціальної політики будь-якої країни в сучасний період – всебічне підвищення технічного рівня та якості товарів і послуг. Якісні й конкурентоспроможні товари та послуги, що реалізуються на внутрішньому та зовнішньому ринках, мають відповідати останнім досягненням науки, найвищим техніко-економічним, естетичним та іншим споживчим вимогам.

Якість продукції та послуг є одним із найважливіших чинників успішної діяльності будь-якої організації. Сьогодні в усьому світі стали суттєво жорсткішими вимоги, що висуваються споживачем до якості продукції. Підприємства розвинених країн усе частіше застосовують ефективний економічний інструмент – систему якості, яка відповідає

визнаним міжнародним вимогам, що містяться в міжнародних та європейських стандартах із якості та технічного регулювання. Ефективність цього інструмента зростає у зв'язку з прийняттям у багатьох країнах законодавства, яке встановлює жорсткі вимоги щодо безпечності продукції для здоров'я та життя людини, захисту прав та інтересів споживачів, охорони навколишнього природного середовища тощо. Головним завданням економіки промислово розвинених країн є підвищення продуктивності праці й поліпшення якості продукції, що дозволяє при низькій її собівартості забезпечувати високий прибуток і конкурентоспроможність на світовому ринку. Досягнути цього можна лише в умовах дотримання вимог технічного регулювання [26].

Технічне регулювання та санітарні і фітосанітарні заходи сьогодні знаходяться в центрі уваги політиків, урядовців та експертів завдяки зростанню їхнього впливу на міжнародну торгівлю порівняно з такими традиційними інструментами торговельної політики, як ввізні чи вивізні мита або кількісні обмеження. Технічне регулювання відіграє суттєву роль при керуванні економікою для підвищення ефективності й продуктивності суспільного виробництва та поліпшення якості продукції.

Основна мета технічного регулювання полягає в забезпеченні діяльності на всіх рівнях виробництва й обігу з установами та використання в різних галузях економіки обов'язкових норм і правил, спрямованих на прискорення технічного прогресу та досягнення високої якості товарів і послуг (рис. 1.9).

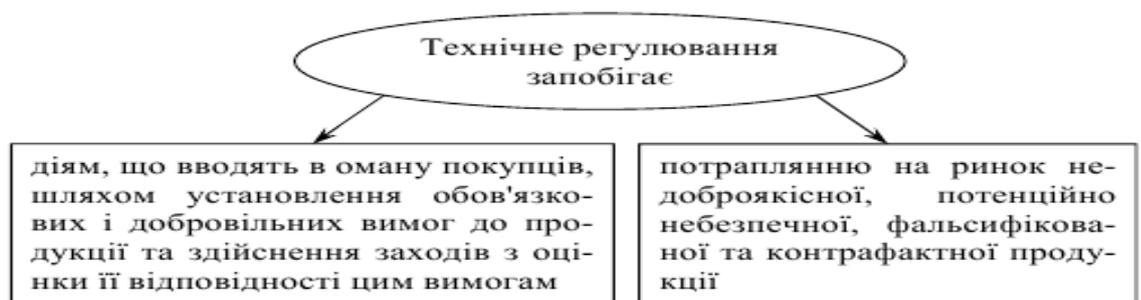

Рис. 1.9. Дії, яким запобігає технічне регулювання [27]

Головними завданнями системи технічного регулювання є такі:

- створення нормативної документації, яка встановлює оптимальні вимоги до продукції, що виготовляється для потреб економіки, населення, оборони держави та експорту;
- безпечність продукції, процесів і послуг для життя, здоров'я та майна людей, збереження тварин і рослин та охорона довкілля;
- якість продукції, процесів та послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки, технологій і потреб людей;
- реалізація прав споживачів;
- упровадження нових технологій, оновлення виробництва та підвищення його продуктивності;
- безпека господарських об'єктів, складних технічних систем, ураховуючи допустимий ризик виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- розвиток міжнародного і регіонального співробітництва;
- усунення технічних бар'єрів у торгівлі;
- контроль за якістю продукції;
- створення механізму запобігання проникненню на національний ринок недоброякісних та небезпечних товарів;
- розвиток та підтримка громадського руху споживачів;
- створення ефективного ринкового нагляду та механізму компенсації споживачам за завдані збитки;
- забезпечення ефективного застосування методів і засобів стандартизації для сприяння успішному розвитку пріоритетних для національної економіки секторів із високим потенціалом розвитку і зростання, підвищення конкурентоспроможності та якості вітчизняної продукції, робіт і послуг;
- розвиток та вдосконалення національної еталонної бази, системи метрологічного забезпечення вітчизняної промисловості та сфери послуг;

- трансформація системи обов'язкової сертифікації в систему оцінки відповідності згідно з вимогами міжнародних та європейських норм і правил;
- розроблення і впровадження Правил застосування знака відповідності для продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, передбачивши надання виробникам продукції з низьким ступенем ризику для життя і здоров'я споживачів права маркування цим знаком на підставі декларації про відповідність;
- удосконалення процедур сертифікації харчової продукції відповідно до принципів Комісії Кодексу Аліментаріус;
- запровадження добровільного маркування продукції знаком відповідності національним стандартам [27].

Стан системи технічного регулювання свідчить про технологічний прогрес будь-якої країни, конкурентоспроможність її продукції, а також про репутацію та технічну спроможність її виробників і оцінювачів відповідності. Ця система утворює своєрідний трикутник, основою якого є *стандартизація та метрологія*, серединою – *оцінка відповідності*, а вершиною – *акредитація органів з оцінки відповідності*, яка гарантує технічну компетентність оцінювачів відповідності.

Метрологія, яка є фундаментом усієї системи технічного регулювання, має на меті забезпечити однаковість вимірювань на всій території країни, а також їхню точність і надійність. Метрологія вже тривалий час є предметом міжнародної гармонізації. Як наслідок, навіть країни, що розвиваються, користуються сучасними метрологічними системами, що включають схеми порівняння еталонів всередині країни та між країнами і дають можливість передачі точності вимірювань з первинних через вторинні до третинних і робочих еталонів.

Стандартизація забезпечує сумісність і взаємозамінність продукції та її комплектуючих, однаковість виробничих процесів, безпеку продукції, а також, наскільки можливо, якість виробів. Як правило, стандарти, прийняті в країні, повинні відображати рівень наявної технології.

На міжнародному рівні стандартизація вже давно є предметом діяльності міжнародних організацій, таких як Міжнародна електротехнічна комісія (з 1906 року) та Міжнародна організація зі стандартизації (з 1946 року). У 70-х роках минулого століття стандарти були визнані технічними бар'єрами в торгівлі, внаслідок чого члени ГАТТ/СОТ об'єднали свої зусилля, щоб запровадити певні підходи для вирішення цієї проблеми. Отже, останнім часом у сфері стандартизації спостерігаються такі тенденції:

- перехід від обов'язкового характеру стандартів до їх добровільного застосування; всі обов'язкові вимоги до продукції, процесів і послуг, які переважно стосуються безпеки, мають бути викладені у *технічних регламентах*;

- активне поширення міжнародних стандартів, включаючи вимогу розробляти, де можливо, технічні регламенти на основі відповідних міжнародних стандартів;

- відкритість і прозорість розробки стандартів і технічних регламентів на основі Кодексу усталеної практики підготовки, прийняття та застосування стандартів;

- заохочення обміну інформацією у сфері стандартизації;

- розширення процесів стандартизації від встановлення технічних вимог до продукції до розробки стандартів для процесів і систем, наприклад стандарти серії ISO 9000 для систем управління якістю, стандарти серії ISO 14000 для систем управління довкіллям, система аналізу ризиків та точок критичного контролю для виробництва продовольчих товарів, належна виробнича практика для виробництва лікарських засобів та ін. [58].

Оцінка відповідності може здійснюватися або *обов'язково* або *добровільно*. В той час як обов'язкова оцінка відповідності зазвичай обмежується безпекою певних видів продукції, добровільна сертифікація покликана покращити репутацію виробника та здійснити незалежну перевірку якості його продукції, а також допомогти споживачам зробити поінформований вибір.

Акредитація органів з оцінки відповідності має засвідчувати технічну компетентність органів із сертифікації та лабораторій, які діють на ринку надання послуг у сфері оцінки відповідності.

Акредитація органів з оцінки відповідності є по суті добровільною: вона допомагає здобути репутацію на ринку послуг сертифікації та випробувань, а також збільшити клієнтську базу. Однак як уряди, так і широко визнані системи добровільної сертифікації часто вимагають, щоб лабораторії та органи із сертифікації пред'являли атестат акредитації, виданий авторитетним органом з акредитації, для одержання повноважень на діяльність в законодавчо регульованій (обов'язковій) сфері або в рамках широко визнаної добровільної системи сертифікації.

Для усунення технічних бар'єрів в торгівлі у рамках СОТ було укладено Угоду про технічні бар'єри в торгівлі та Угоду про застосування санітарних і фітосанітарних заходів. Цими угодами передбачається усунення технічних перешкод у міжнародній торгівлі, гармонізація технічних вимог і процедур у різних країнах, а також заохочується укладення угод про взаємне визнання (чи еквівалентність) між країнами та їхніми об'єднаннями.

Технічні бар'єри в торгівлі на перший погляд, поняття «технічні бар'єри в торгівлі» (ТБТ) є таким, що не потребує особливого пояснення. Саме формулювання дозволяє припустити, що під ТБТ маються на увазі певні вимоги технічного характеру, що створюють перешкоди для торгівлі. Однак таке визначення не є точним. ТБТ у сучасному розумінні є поняттям, яке використовується в системі регулювання міжнародної торгівлі СОТ та охоплює чітко окреслену групу торговельних обмежень. Її основу справді складають вимоги технічного характеру до товарів. Але, з одного боку, не всі технічні вимоги належать до ТБ, а з іншого — до ТБТ відносяться деякі обмеження торгівлі, які не стосуються окремих характеристик товару [90].

Вцілому технічні бар'єри – це введення таких національних, адміністративних, технічних та інших норм і правил, які не перешкоджають увезенню товарів з-за кордону. Наприклад, вимоги про дотримання

національних стандартів, спеціальне упакування і маркування тощо. Приклади технічних бар'єрів наведено на рис.1.10.

Рис. 1.10. Приклади технічних бар'єрів [94]

На жаль, не всі підприємства або торговці зацікавлені в тому, щоб підтримувати продукцію на високому рівні. Недбале ставлення до виробництва товарів і послуг призводить до того, що іноді держава в особі відповідних спеціалістів змушена втручатися в процес виробництва. Спочатку вона вимагає дотримання мінімальних заходів для захисту від неякісної продукції. Ці заходи спрямовані головним чином на захист життя і здоров'я людей, тварин і безпеки рослин. Проте, крім того, держава зацікавлена в підтримці репутації ярмарків, ринків та інших подібних заходів, які проводяться на її території. У той же час продовжують існувати й розвиватися стандарти, які приймають самі торговці й виробники (так звані добровільні стандарти).

Сьогодні всі стандарти поділяються на обов'язкові (приймаються державою) і добровільні (приймаються самими виробниками). У більшості країн, насамперед у країнах із розвинутою промисловістю, переважна більшість стандартів є добровільною. Якщо на якийсь товар існує стандарт, то його не можна продати або ввезти в країну без проведення перевірки на відповідність стандарту. Якщо стандарт прийнято державою, то перевірка повинна проводитися тільки тими організаціями, які одержали на це дозвіл від держави, і відповідно до встановлених державою процедурних правил. Ці

процедурні правила можуть бути складними і призводити до ускладнень у торгівлі.

На практиці метою запровадження технічних регламентів, стандартів та процедур оцінки відповідності є переважно захист життя та здоров'я людей (від певних ризиків), захист навколишнього середовища, попередження шахрайства, підтримка національної безпеки та уніфікація товарів. До числа технічних бар'єрів у торгівлі входять три групи документів та заходів:

- технічні регламенти — документи, у яких визначено характеристики товарів або пов'язаних з ними виробничих процесів чи способів виробництва, дотримання яких є обов'язковим. Вони можуть включати вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, або містити тільки такі вимоги.

Кожний Член СОТ повинен забезпечити, щоб його центральні та місцеві у торгівлі урядові та неурядові органи щодо технічних регламентів забезпечили товарам, які імпортуються з території будь-якого Члена СОТ національний режим та режим найбільшого сприяння, тобто режим, не менш сприятливий, ніж режим, що надається аналогічним вітчизняним товарам та товарам, що походять з інших країн.

Всі Члени СОТ взяли на себе зобов'язання не розробляти, не приймати і не застосовувати технічні регламенти у спосіб, наслідком якого є створення не виправданих перепон у міжнародній торгівлі. Для цього технічні регламенти не повинні мати більш обмежувального впливу, ніж це необхідно для виконання законних завдань, пов'язаних з:

- вимогами національної безпеки;
- запобіганням шахрайським діям;
- захистом життя або здоров'я людини, тварин або рослин;
- захистом довкілля [6].

При цьому необхідно враховувати ризики, що можуть виникнути у результаті невиконання цих завдань. Такі ризики мають оцінюватись з

урачуванням, серед іншого:

- наявності наукової інформації;
- наявності технічної інформації;
- відповідної технології обробки товарів;
- очікуваного кінцевого використання товарів.

Вважається, що технічні регламенти будь-якого Члена СОТ безумовно не створюють невикористаних перепон у міжнародній торгівлі, якщо вони відповідають міжнародним стандартам у відповідній галузі.

При необхідності застосування технічних регламентів, Члени СОТ повинні використовувати як основу для своїх технічних регламентів міжнародні стандарти, що існують чи розробка яких завершується, або відповідні частини таких міжнародних регламентів.

Одним із факторів, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі є найбільш повна гармонізація технічних регламентів. Гармонізація – процес забезпечення узгодженості щодо правових актів, адекватного обсягу повноважень відповідних суб'єктів, а також погодження планів досягнення цілей, визначених державними інститутами [4].

Гармонізація технічних регламентів може здійснюватись через застосування міжнародних стандартів та визнання еквівалентності технічних регламентів інших Членів СОТ. З цією метою Члени СОТ взяли на себе зобов'язання щодо максимальної, у межах своїх можливостей, участі у розробці міжнародними органами стандартизації міжнародних стандартів на товари, на які вони прийняли або мають намір прийняти технічні регламенти. Технічні регламенти Членів СОТ, коли це є можливим, мають насамперед базуватись на експлуатаційних якостях товару, а не на конструктивних чи описових його характеристиках.

- стандарти — документи, у яких визначено характеристики товарів чи пов'язаних з ними виробничих процесів або способів виробництва, дотримання яких є обов'язковим. Стандарти мають містити правила або інструкції, призначені для загального і багаторазового

використання. Вони мають бути також затверджені визнаним органом. Так само, як і технічні регламенти, стандарти можуть включати вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, або містити тільки такі вимоги.

Стандарти та вимоги до товарів впливають на торгівлю, принаймні, трьома способами:

- вони можуть сприяти обміну торгівлі товарами шляхом чіткого визначення характеристик продукції та поліпшення сумісності товарів та зручності їх використання,
- вони можуть сприяти реалізації національних соціальних цілей, таких як охорона здоров'я, шляхом встановлення мінімальних стандартів або вимог щодо безпеки;
- вони можуть бути прихованими інструментами протекціоністської політики.

Активізація торгівлі поставила питання про необхідність створення національних та міжнародних стандартів. Створення міжнародних організацій із питань стандартизації за часом майже збіглося зі створенням національних (початок ХХ століття). Міжнародні стандарти, що розроблялись такими організаціями, були добровільними, так само, як і більшість національних стандартів.

Як наслідок, у ХХ столітті була сформована сучасна система стандартів, яка включає в себе національні, регіональні та міжнародні стандарти, частина з яких є добровільною, а частина — обов'язковою. Очевидно, що наявність різних стандартів у різних країнах створювала перешкоди для розвитку міжнародної торгівлі. значення таких перешкод зростало одночасно з поступовим зниженням ввізних мит після підписання в 1947 році Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ 1947). У 1994 році цю угоду було покладено в основу системи угод створюваної Світової організації торгівлі (СОТ), одним із завдань якої стало зниження нетарифних бар'єрів для міжнародної торгівлі, у тому числі, й перепон, спричинених

різницею у вимогах до товарів. Головним інструментом для виконання цього завдання є угода про технічні бар'єри в торгівлі (угода про ТБТ), яка входить до числа базових угод СОТ і є обов'язковою для виконання всіма членами організації.

- процедури оцінки відповідності — будь-які процедури, які прямо чи непрямо використовуються для визначення того, чи виконуються вимоги технічних регламентів або стандартів.

Процедури оцінки відповідності є такими:

- реєстрація товару;
- тестування;
- сертифікація;
- інспекція;
- реалізація вимог щодо розкриття інформації.

З метою надання однакового доступу на ринок будь-якого Члена СОТ для торгівлі аналогічних товарів як вітчизняного походження, так і товарів, що походять із території інших Членів СОТ, процедури відповідності до товарів, що походять із території будь-якого іншого Члена СОТ, мають розроблятися, прийматися та застосовуватися на умовах, не менш сприятливих ніж ті, що розробляються, приймаються та застосовуються щодо аналогічних товарів вітчизняного походження, за порівнювальних обставин.

У випадку, якщо цією процедурою передбачена можливість проведення оцінки відповідності на місці розташування виробничих потужностей, то будь-який постачальник має право на таку оцінку відповідності не залежно від того, розташовані виробничі потужності на території даного Члена СОТ чи на території будь-якого іншого Члена СОТ. Крім того будь-який постачальник має право на отримання відмітки (свідоцтва) про таку оцінку [20].

Кожний Член СОТ при необхідності підтвердження відповідності товарів технічним регламентам чи стандартам у випадках, коли це можливо,

повинен виробляти та приймати міжнародні системи оцінки відповідності. З цією метою кожний Член СОТ повинен ставати членом міжнародних систем оцінки відповідності або брати у них участь.

Однак, якщо розглянути вплив технічного регулювання та стандартизації на економіку в цілому, можна побачити, що картина є складнішою — вплив є як негативним, так і позитивним. Більше того, більш уважний погляд на дію технічних регламентів та стандартів приводить до висновку, що вони можуть сприяти також і розвитку міжнародної торгівлі.

До позитивних ефектів ТБТ відносять, а саме:

- усунення наслідків інформаційної асиметрії для споживачів. Споживачі можуть вибрати товари, які найкраще відповідають їхнім уподобанням, лише коли мають повну інформацію про характеристики товарів;

- усунення наслідків інформаційної асиметрії для виробників з точки зору виробника, очевидним способом подолання негативних наслідків інформаційної асиметрії є створення власної репутації. Якщо споживачі довіряють виробнику, вони будуть згодні платити за його продукцію більше;

- попередження негативних зовнішніх ефектів. Ціна товару не завжди враховує всі витрати, які пов'язані з цим товаром;

- посилення позитивних зовнішніх ефектів (мережових та інших ефектів). Прикладом позитивних зовнішніх ефектів є мережеві ефекти. Їхня суть полягає в тому, що корисність певного товару для суспільства збільшується зі зростанням кількості користувачів цього товару.

До негативних ефектів ТБТ належать:

- витрати на дотримання технічних регламентів та стандартів;

- нерівномірність розподілу позитивних ефектів. Наслідки застосування технічних регламентів та стандартів є різними для різних економічних агентів. Якщо витрати на приведення продукції у відповідність до вимог та на оцінку відповідності відносяться до постійних (тобто, вони не залежать від обсягу виробництва), перевагу отримують великі виробники;

- зменшення різноманітності товарів. Стандартизація скорочує асортимент товарів, що може перешкоджати найкращому задоволенню індивідуальних уподобань споживачів.

- сегментація ринків наявність багатьох стандартів одного товару зумовлює поділ ринку цього товару на окремі сегменти.

Технічні бар'єри в торгівлі, що мають особливо великий вплив на сільськогосподарську продукцію, є різні санітарні й фітосанітарні заходи, спрямовані на захист людей, тварин і рослин від хвороб, шкідників та забруднень.

Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) є одним із видів нетарифних обмежень міжнародної торгівлі. Визначальною рисою СФЗ, яка відрізняє їх від інших нетарифних бар'єрів, є мета їхнього застосування. До СФЗ відносяться обмеження торгівлі, які запроваджуються з тим, щоб (1) захистити життя та здоров'я людей від загроз, пов'язаних із харчовими продуктами, а також (2) мінімізувати іншу шкоду, яка зумовлюється хворобами рослин і тварин та шкідниками. Тому об'єктом СФЗ є продовольство, тварини, рослини, продукти тваринного та рослинного походження, а також обмежена група інших товарів (наприклад, синтезовані харчові добавки) [15].

Визначення санітарних та фітосанітарних заходів, що використовується в СОТ, побудовано за іншим принципом, ніж визначення технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ). Якщо головною ознакою ТБТ є зміст торговельних обмежень (вимоги до характеристик товарів та процедури оцінки відповідності цим вимогам), то визначальною рисою СФЗ є цілі обмежень. Власне, таких цілей є дві:

- досягнення безпечності продуктів харчування;
- попередження шкоди, пов'язаної з хворобами тварин і рослин та шкідниками.

Отже, традиційні торговельні бар'єри, такі як тарифи, продовжують втрачати свою актуальність, водночас технічні та регулятивні бар'єри все

більше застосовуються для стримування торгівлі. Збільшується використання технічних вимог, таких як стандарти, в якості інструментів торгівельної політики в багатосторонній, регіональній та глобальній торгівлі. Такі нетарифні бар'єри викликають особливу стурбованість в країнах, що розвиваються, які можуть нести додаткові витрати для приведення у відповідність з обов'язковими вимогами стандартів, які застосовуються у виробництві продукції на експортні ринки. Система технічного регулювання, яка охоплює стандартизацію, метрологію і сертифікацію, є одним із ключових інструментів, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності економіки, сприяє розв'язанню проблем структурної та технологічної відсталості, розширює і захищає внутрішній та зовнішній ринки та є дієвим важелем керування економікою, відіграючи значну роль у виробленні конкурентоспроможної якісної продукції, захисті довкілля та ощадливому використанні ресурсів, що є основою сталого розвитку будь-якої країни.

Висновки до розділу 1

Зовнішня торгівля займає чільне місце в системі міжнародних економічних відносин. Для багатьох країн Заходу останнім часом вона стала основним фактором розвитку економіки. Це стосується насамперед промислово розвинених країн, які значну частину продукції експортують в інші країни. Широкий обмін товарів між країнами в результаті зростання зовнішньої торгівлі створює умови для розвитку світового ринку і світової торгівлі.

Міжнародна торгівля є центральною ланкою в складній системі світогосподарських зв'язків, опосередковуючи практично усі види міжнародного поділу праці і зв'язуючи всі країни світу в єдину міжнародну економічну систему. Вона являє собою сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу, а її обсяг підраховується шляхом підсумовування обсягів експорту.

Сучасна міжнародна торгівля - торгівля між країнами, що припускає ввіз (імпорт) і вивіз (експорт) товарів. У ній беруть участь різні юридичні особи - корпорації, їхні об'єднання, держави, окремі індивідууми. Вона є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і, таким чином, збільшувати загальний обсяг виробництва.

У загальному виді міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшувати загальний обсяг виробництва. Суверенні держави, як і окремі особи і регіони країни, можуть виграти за рахунок спеціалізації на výroбах, що вони можуть робити з найбільшою відносною ефективністю, і наступного обміну на товари, що вони не в змозі самі ефективно робити.

Прискорений розвиток міжнародної торгівлі пов'язаний насамперед із посиленням процесу лібералізації міжнародних відносин, підвищенням попиту на промислові товари, частка яких у сукупному обсязі світового

експорту становить 70 %. Високі темпи розвитку міжнародної торгівлі свідчать також про поглиблення поділу праці, спеціалізації й кооперування виробництва. Вона включає практично всі види міжнародного співробітництва, у тому числі: спільну виробничу діяльність різних суб'єктів, міжнародний трансферт технологій.

Необхідність зростання міжнародної торгівлі обумовлена низкою причин:

По-перше, розвитком національних товарних виробництв і обміну, в тому числі і зовнішньої торгівлі.

По-друге, триваючої нерівномірністю розвитку окремих галузей суспільного виробництва, яка властива ринковому господарству.

По-третє, це властива країнам з ринковою економікою тенденція постійного розширення виробництва з метою отримання прибутку.

Повоєнний період розвитку міжнародної торгівлі позначений розширенням державного впливу на розвиток зовнішньої торгівлі та перехід від жорсткого протекціонізму до політики лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків. Після Другої світової війни і впродовж 50-х років у більшості індустріально розвинених країн зберігається і навіть посилюється централізована державна система регулювання зовнішньої торгівлі, створена ще в довоєнні роки або під час війни. Головне місце серед регуляторів займають розвинені системи кількісних та валютних обмежень. Рівень митного обкладання відносно високий, однак внаслідок значного коливання курсу валют та широкого застосування адміністративних методів митно-тарифні інструменти знаходились на другому плані. Утворення інтеграційних угруповань, митна боротьба між основними експортерами обумовили значне звуження сфери застосування кількісних обмежень та скасування валютних обмежень.

На розвиток міжнародної торгівлі чинить суттєвий вплив державна політика. Залежно від масштабів втручання держави розрізняють:

- політику свободи торгівлі (фритредства) – політику

мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі вільних ринкових сил попиту та пропонування;

- політику протекціонізму – політику захисту внутрішнього ринку та вітчизняного виробника від іноземної конкуренції шляхом застосування тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики

Стосовно того, що і для якої країни краще: політика вільної торгівлі чи протекціонізм, – єдиної думки немає. Сучасний протекціонізм концентрується переважно, у відносно вузьких галузях. Політика вільної торгівлі привабливіша. Тому здебільшого країни провадять гнучку зовнішньоторговельну політику, використовуючи як методи протекціонізму, так і політику вільної торгівлі.

Технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних із нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності Згідно з угодою до технічних бар'єрів у торгівлі відносяться (1) технічні регламенти, (2) стандарти та (3) процедури оцінки відповідності. Іншими словами до технічних перешкод належать вимоги про дотримання національних стандартів, одержання сертифікатів якості імпортової продукції, специфічне пакування та маркірування товарів, дотримання певних санітарно-гігієнічних норм і т.п.

Можна виділити такі відмітні особливості європейського підходу до вирішення проблем якості:

- законодавча основа для проведення всіх робіт, пов'язаних з оцінкою і підтвердженням якості;

- гармонізація вимог національних стандартів, правил і процедур сертифікації;

- створення регіональної інфраструктури та мережі національних організацій, уповноважених проводити роботи із сертифікації продукції і систем якості, акредитаційних лабораторій, реєстрації фахівців з якості;
- введення контролю якості під час виробництва як одного з головних чинників забезпечення функціонування системи управління якістю на виробництві;
- введення спеціальних стимулюючих та заохочувальних заходів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ В СФЕРІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС

2.1. Оцінка участі України у міжнародних торговельних відносинах

Сучасні світогосподарські позиції України визначальною мірою залежать від зовнішньоторговельних відносин. Хоча тривалий спад виробництва та фінансова криза негативно вплинули на зовнішню торгівлю, вона, навіть за відсутності цілеспрямованої політики, домінує у міжнародних взаємовідносинах. За торговельними показниками інтернаціоналізації економіки Україна виглядає досить відкритою та інтегрованою у світовий товарний ринок, хоча й не відноситься до групи найбільш відкритих економік світу (табл. 2.1). Так, експортна квота становить більше 40% (в країнах Європейського Союзу – 32%, а в Польщі – 26%), а зовнішньоторговельна – близько 90%. Рівень відкритості економіки України за показником відношення зовнішньоторговельного обігу до ВВП перевищує середньосвітовий. За таких умов економічний розвиток України суттєво залежить від стану світової економічної кон'юнктури, динаміки та масштабів змін, які відбуваються у світовому господарстві [109]. Тобто це відображає, по-перше, порівняно невеликий обсяг ВВП, а по-друге – законсервовані структурні диспропорції – експорт переважно низькотехнологічної продукції, залежність по імпорту енергоносіїв тощо.

Таблиця 2.1.

**Відкритість економіки: частка експорту товарів та послуг як %
ВВП [111]**

№	Країна	2011	2012	2013	2014	2015
1.	ЄС-28	38,5	41,4	42,6	42,9	43,0
2.	Бельгія	53,7	62,3	63,4	67,0	65,1
3.	Болгарія	66,2	71,6	76,6	77,3	83,8
4.	Велика Британія	28,6	30,7	30,1	30,0	28,4
5.	Ірландія	103,2	101,2	107,2	106,7	113,7
6.	Мальта	153,3	159,4	164,6	157,3	149,4
7.	Німеччина	42,3	44,8	46,0	45,5	45,7
8.	Польща	40,0	42,5	44,4	46,3	47,4
9.	Китай	26,2	25,5	24,2	23,3	22,6
10.	США	12,4	13,6	13,6	13,5	...
11.	РФ	29,2	30,3	29,6	28,6	...
12.	Японія	15,2	15,1	14,7	16,2	...
13.	Україна	50,7	49,8	47,7	43,0	49,2

Український експорт є важливим елементом у системі функціонування національної економіки. Його частка становить понад 50 відсотків валового національного продукту України. Основними експортними галузями національної економіки є металургійна промисловість, сільське господарство, машинобудівна та хімічна промисловості, частка яких становить понад 80 відсотків українського експорту.

Експорт та імпорт товарів в Україні є важливим елементом у системі функціонування економіки. Аналізуючи зовнішньоторговельну діяльність України у 2015 році, можна зауважити, що у структурі та ефективності міжнародної торгівлі є зміни, відбулась переорієнтація торгівлі з російського ринку на європейський. Можна було б вважати, що такі зміни – це результат очікуваного зближення України та країн ЄС. Однак, слід також не забувати про втрати від згорання торгівлі з Росією.

Як показує аналіз, бачимо, що порівняно з аналогічним періодом 2014 року у 2015 році в Україні експорт товарів знизився на 6.8 %, але імпорт знизився ще відчутніше – на 23.5% (це пов'язано зі зниженням купівельної спроможності економіки загалом та населення зокрема), що і забезпечило позитивне сальдо обсягів зовнішньої торгівлі держави [49].

Серед найбільших країн-партнерів експорт товарів збільшився до Єгипту – на 34.7%, Польщі – на 22.1%, Італії – на 13.9%, Німеччини – на 7%, Китаю та Угорщини – на 3.4%. Водночас, продовжив скорочуватись експорт до Росії на 23.7%, Індії – на 2.2%. У цілому ж, український експорт характеризується порівняно меншою часткою промислової продукції високого рівня переробки та вищою часткою металургійної продукції, а також продукції сільського господарства та харчової промисловості. При цьому за експортом окремих товарів Україна займає провідні позиції у світі (табл. 2.2). У структурі українського експорту послуг домінують транспортні (40,9%) та ділові послуги (14,0%), послуги, пов'язані з подорожами (19,8%). Ці три види послуг, хоча й трохи в іншому співвідношенні, домінують на світовому ринку: послуги, пов'язані з подорожами – 24,1%, ділові – 19,8% та транспортні послуги – 18,5%. Частка послуг із переробки матеріальних ресурсів в українському експорті (8,5%) більше ніж втричі перевищує світовий показник (2,5%). При цьому темпи зростання українського експорту цих послуг в абсолютному (темпи) та відносному (частка в експорті) вимірах суттєво випереджали відповідні світові показники [51].

Таблиця 2.2

**Місце та частка українського експорту на окремих світових
товарних
ринках у 2015 р. [120]**

Товарна позиція	Місце у світі	Частка на ринку, %	Основні імпортери
Зерно	7	5,5	Єгипет, Іспанія, Саудівська Аравія, Китай
Жири та олія	6	4,0	Індія, Китай, Іран, Іспанія
Руди	10	1,5	Китай, Чехія, Польща, Австрія, Словаччина
Чорні метали	11	3,0	Туреччина, РФ, Італія, Єгипет, Польща

Зважаючи на необхідність формування конкретних заходів щодо адаптації українського бізнесу до умов ЄС необхідно зробити історичний екскурс, з якого зрозуміло, що переорієнтація торгівлі України на Європейський ринок є давньою тенденцією (рис. 2.1).

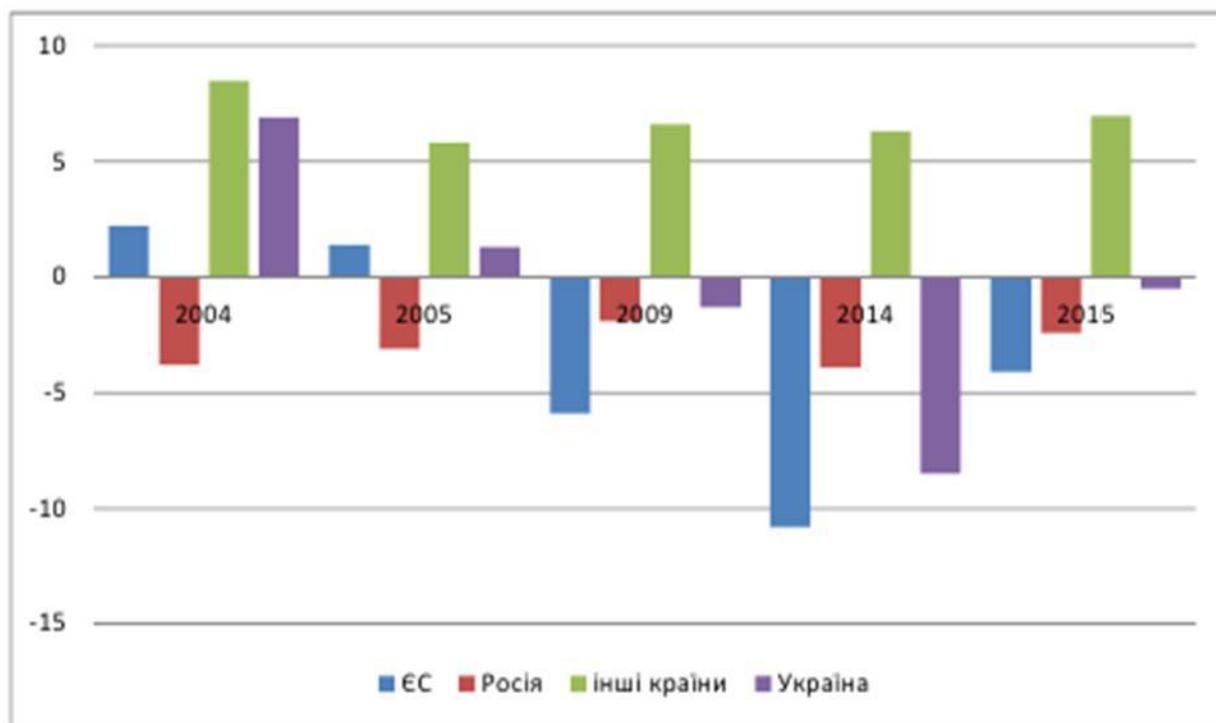

Рис.2.1. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі України, млрд. дол.

[22]

Виходячи з даних рисунка, у 2004 році загальний експорт України до ЄС був у півтора разу більшим, ніж до Росії. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі з ЄС становило 2,2 млрд. дол., але внаслідок необґрунтованої лібералізації імпорту в 2005 ситуація в торгівлі України з ЄС погіршилася, в тому числі за рахунок безпідставної ревальвації гривні та зниження мита на широкий спектр товарів, і вже починаючи з 2006 року ми мали негативне сальдо торгівлі з ЄС [78]. Ефективність зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС має циклічний характер. Тобто за останні 9 років негативне сальдо збільшилося у понад 5 разів.

Обсяги зовнішньої торгівлі України за 2015 рік, які ілюструють збільшення експорту до ЄС на 2,6% та зменшення імпорту на 21,3% в порівнянні з 2014 роком; щодо країн СНД ми спостерігаємо протилежну

тенденцію зменшення експорту на 31,3% та зменшення імпорту на 37,8% [51].

Так, в торговельному балансі Європейського Союзу частка України займає близько 2 %, у той час як аналогічний показник ЄС для нашої держави становить близько 35 %. Незважаючи на всі технічні бар'єри та розходження, що існують у нашій країні, європейські товари знаходять своє місце на українському ринку, а вітчизняні виробники, які переобтяжені значною кількістю обов'язкових вимог до виробництва та перевірок контролюючими органами, вимушені конкурувати з ними.

Істотно вплинула на можливості міжнародної торгівлі нашої держави економічна і воєнно-політична криза. Слід зазначити, що за перше півріччя 2015 року виробництво скоротилося на 4.7%. Однак, аналізуючи 2015 рік можна сказати, що рано стверджувати про те, де більше позитивних змін: у збалансуванні міжнародної торгівлі України загалом чи переорієнтації експорту з Росії на країни ЄС [38].

До того ж, якщо звернути увагу на структуру українського експорту, то наразі склалася переважно сировинна характеристика українського експорту до ЄС (75% всього експорту в ЄС – чорні метали, руди, деревина, зернові культури, насіння і плоди олійних рослин, жири та олії тваринного або рослинного походження), у той час як у структурі імпорту в Україну переважає частка готової та технологічної продукції (до 70% всього імпорту – транспортні засоби, машинне обладнання, папір і картон, пластмаси і полімерні матеріали, хімічна продукція і будівельні матеріали, паливо-мастильні матеріали, фармацевтична продукція). Це при тому, що Україна за більшістю цих товарних груп має власні промислові потужності, проте поступається за стандартами якості та безпечності готової продукції.

У цілому хоча негативне сальдо значно скоротилося, це відбулося на тлі скорочення загальних обсягів товарообігу між Україною та ЄС за рахунок значного (майже вдвічі) випереджаючого скорочення імпорту (переважно

транспортних засобів). Натомість імпорт природного газу з РФ був заміщений імпортом з ЄС (рис. 2.2).

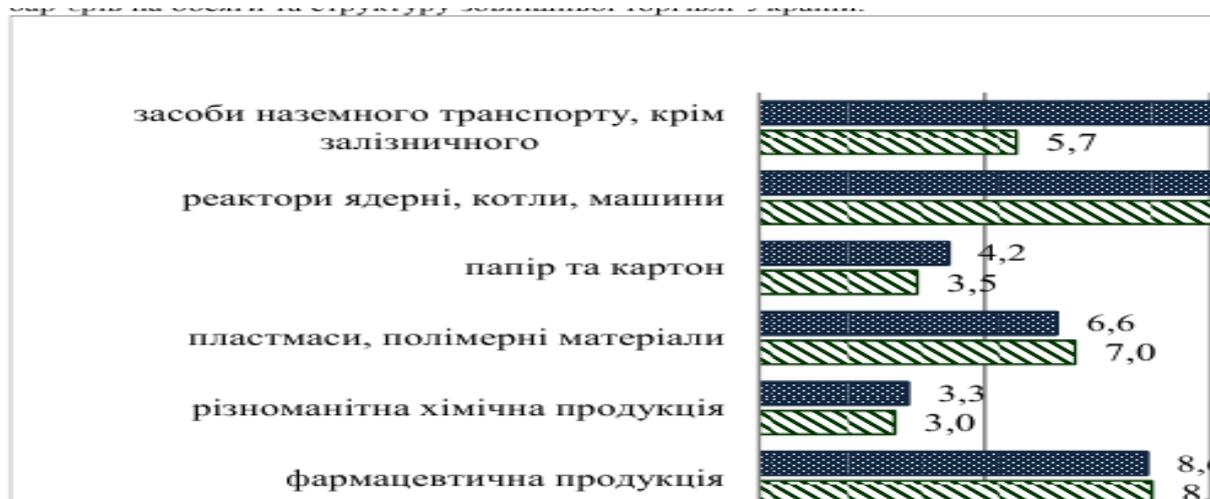

Рис. 2.2. Зміна структури імпорту з ЄС за основними групами товарів [53]

З 15 травня 2014 р. ЄС у добровільному порядку скасував велику кількість імпорتنих мит на українські товари, але це не зумовило зростання продажу української продукції в ЄС. Україна традиційно продає в ЄС чавун, скасування ж мит істотно цих продажів не збільшило. За останніми статистичними даними, навіть за одностороннього скасування ЄС тарифних бар'єрів, українські товаровиробники суттєво не збільшили обсяги експорту до європейських країн (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зовнішньоторговельний баланс України, млрд дол. США [123]

Регіон	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
СНД	27,36	18,87	18,87	18,40	-1,85	0,47
ЄС	20,16	20,30	30,97	24,00	-10,81	-3,69
Інші країни світу	27,31	24,72	23,17	17,61	4,14	7,10
Усього	76,85	65,90	75,02	62,02	-8,51	3,88

Вступ в дію Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі дозволить щорічно збільшувати квоти на імпорту українських товарів до ЄС. Наприклад в загальному обсязі торгівлі Польщі – країни яка, найактивніше захищає наші інтереси в ЄС, Україна займає 16 місце з часткою в 1,5% (1,89% польського експорту та 1,11% польського імпорту).

Разом з тим Надзвичайний та Повноважний посол Республіки Польща в Україні Генрік Литвин зазначає, що польські підприємці звертають увагу на ряд проблем, які перешкоджають налагодженню довгострокових відносин з українським бізнесом. Основні з них наступні:

- непрозорість та неузгодженість законодавства;
- складні та незрозумілі бюрократичні процедури;
- високий рівень корупції;
- низька якість роботи судової системи, невиконання рішень суду
- незадовільний стан інфраструктури
- нестабільність політичної ситуації [24].

Першим базовим зовнішнім фактором, що вплинув на умови участі України в сучасних процесах економічної інтеграції, стало її членство в СОТ з травня 2008 р. Набуття Україною у травні 2008 року членства в СОТ зробило її рівноправним партнером на світових товарних ринках. Вступ України в СОТ стає потужним поштовхом для розвитку національної економіки, полегшенням доступу українських виробників до міжнародних ринків та скасування щодо країни дискримінації і нетарифних бар'єрів, участь України у вирішенні міждержавних суперечок та можливість впливати на захист національних інтересів в умовах сітової торгівлі. Як наслідок, було скасовані окремі обмеження та лібералізовані умови доступу на зовнішні ринки для цілого ряду українських товарів металургійної, хімічної, машинобудівної галузей та сільського господарства.

На сьогоднішній день СОТ включає в собі 156 країн, частка яких в обсягах світової торгівлі становить близько 96%. Після приєднання низки

країн, які сьогодні є кандидатами на вступ, СОТ здійснюватиме майже весь світовий торговельний оборот товарів та послуг. Вступ України до СОТ не лише полегшив просування вітчизняних товарів на зовнішні ринки, а й сприяв збільшенню імпорту в Україну. Імпорт на сьогоднішній час є досить великим і це є не найкращим показником стабільного розвитку країни в цілому. Щоб зменшити наплив імпорту в Україну уряд може запроваджувати митні та тарифні ставки на товари та послуги. Однак це не вихід із ситуації, як засвідчило запровадження Україною на початку березня 2009 року додаткового 13-відсоткового мита на великий перелік імпортованих товарів для вирівнювання платіжного балансу. Подібні заходи не схвалюються СОТ, тому вже за кілька днів уряд цей перелік значно звузив, залишивши в ньому лише легкові автомобілі та холодильники [93].

Переговорний процес щодо вступу розпочався ще з 1993 року і завершився лише у 2008 році. За цей час у ході дискусій між прибічниками і противниками вступу розглядалися багато переваг та небезпек від входження України до Світової організації торгівлі. Експертами з питань щодо членства в СОТ було представлено цілий перелік потенційних переваг та загроз від приєднання України до СОТ. Але до сьогодні ці переваги в основному продовжують залишатися потенційними, у той час, коли більшість загроз уже справдилися, у чому не останню роль, крім звичайної неготовності вітчизняної економіки, відіграла й світова фінансово-економічна криза. Кодекси та конвенції, які діють у системі СОТ не є прийнятними для всіх без винятку країн. Тому у відносинах між економічно розвинутими та країнами, що лише вступили на шлях свого розвитку виникають проблеми та непорозуміння (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Позитивні та негативні наслідки членства України в СОТ за суб'єктами національної економіки [93]

Суб'єкти	Потенційні позитивні наслідки	Можливі негативні
----------	-------------------------------	-------------------

національної економіки		наслідки
Держава	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення передбачуваних торговельно-економічних відносин України зі всіма країнами-членами СОТ; - Можливість об'єктивно висловлювати свою точку зору стосовно головних елементів і чинників торговельної та інвестиційної політики; - Покращення інвестиційного клімату та збільшення прямих іноземних інвестицій, завантаження виробничих потужностей; - Зростання ВВП України; - Здійснення внутрішніх реформ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Посилення впливу світових кон'юнктурних змін на внутрішній ринок; - Зменшення надходження до бюджету внаслідок скасування імпорتنих мит на європейську продукцію; - Ускладнення у сфері державного регулювання економічного розвитку.
Виробники	<ul style="list-style-type: none"> - Полегшений доступ до іноземних ринків товарів та послуг, технологій, капіталів тощо; - Зменшення втрат українських експортерів від дискримінаційних заходів з боку інших країн; - Збільшення прибутків внаслідок зниження торговельних бар'єрів для українських товарів на світовому ринку; - Зростання якості української продукції; - Потенційне розширення ринків збуту; - Загальне зростання виробництва та зайнятості, підвищення добробуту населення; - Впровадження високих стандартів захисту довкілля. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неготовність вітчизняних виробників до жорсткої міжнародної конкуренції; - Потреба пристосовуватися до нових стандартів продукції; - Насичення ринку імпортними товарами; - Можливе дорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту.
Споживачі	<ul style="list-style-type: none"> - Зниження ціни товарів і послуг внаслідок зниження тарифних і нетарифних бар'єрів; - Розширення асортименту та 	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик насичення внутрішнього ринку неякісними дешевими імпортованими

	якості товарів і послуг; - Посилення захисту прав споживачів відповідно до європейських стандартів.	товарами.
--	--	-----------

З перелічених у таблиці 2.4 позитивних наслідків для держави більш-менш реалізувалися лише такі, як: забезпечення передбачуваних торговельно-економічних відносин України з країнами-членами СОТ та можливість об'єктивно висловлювати свою точку зору стосовно головних елементів і чинників торговельної та інвестиційної політики.

Що стосується покращення інвестиційного клімату та збільшення прямих іноземних інвестицій після вступу до СОТ, то це продовжує залишатися лише потенційною перевагою. Взагалі, приплив іноземних інвестицій (ПІ) внаслідок набуття членства в СОТ зовсім не є правилом, а для країн, які за багатьма характеристиками подібні до України, часто спостерігався навіть протилежний результат. Так, досвід Киргизстану, Грузії та Молдови – перших країн СНД, що вступили до СОТ, переконливо свідчить, що членство в СОТ не є універсальним рецептом економічного зростання, а на початкових стадіях навпаки може бути чинником його гальмування. Наприклад, у Киргизстані обсяг прямих ПІ в перші роки після вступу до СОТ скоротився в 3,8 раза, приплив ПІ в Грузію від часу вступу (2000 р.) не перевищив рівня 1998 р., приплив ПІ у Молдову після вступу також зменшився [38].

Події тут розвивалися відповідно до класичного принципу, за яким до країни з відносно несприятливим інвестиційним кліматом великі інвестиції приходять, тільки якщо в неї дійсно не можуть прийти товари. На рахунок цього варто зазначити, що прямі іноземні інвестиції в економіку країн Центральної та Східної Європи залучаються завдяки кваліфікованій і дешевій робочій силі та зростаючій орієнтації на європейські ринки, що в принципі зараз властиво Україні. Але при цьому факторами, що стримують інвестиції в такі країни, є нестабільність законодавства, надмірний

податковий тиск, низька дисципліна виконання контрактів, недоліки в роботі судової системи, весь спектр яких також характерний для України. У даному сенсі, важливими мають стати зусилля уряду щодо загального покращання інвестиційного клімату в Україні. Значним кроком у цьому напрямку можна назвати створення в січні 2009 року Національного агентства України з іноземних інвестицій та розвитку.

Якщо розглядати такі потенційні наслідки членства в СОТ як зростання ВВП України та здійснення внутрішніх реформ, то вони були повністю нейтралізовані впливом світових кон'юнктурних змін, тобто світовою економічною кризою. Даний чинник також посилив зменшення надходжень до бюджету після скасування імпорتنих мит на європейську продукцію. Щоб зрозуміти, чому вплив світових кон'юнктурних змін на внутрішній ринок має такий сильний вплив в Україні, варто проаналізувати вітчизняну товарну структуру експорту. Для цього скористаємось показником частки десяти найбільших товарних груп у загальному обсязі експорту, більші значення якого відповідають меншій диверсифікації експортних потоків. За 2009 рік даний показник склав 67,9 % [106].

Особливістю сучасного розвитку вітчизняних експортоорієнтованих галузей є їх сировинний характер та досить високий рівень залежності від кон'юнктурних коливань на світових ринках. Україна продовжує експортувати на міжнародні ринки товари сировинної групи (зерно, металопродукцію), які є найбільш підвладні впливу зміни цінової кон'юнктури на світових ринках. Іншими словами, найбільшу частку експорту займає продукція чорної металургії, сільського господарства та хімічної промисловості [107], тобто продукція з відносно низьким рівнем переробки, яка є досить чутливою до зовнішніх кон'юнктурних змін та характеризується частими ціновими перепадами, то можна дійти висновку, що товарна структура вітчизняного експорту вкрай недосконала і робить національну економіку надто залежною від зовнішніх факторів.

Сьогодні потрібно розвивати ті галузі, які можуть реально приносити прибуток і дозволяють безперешкодно експортувати в інші країни, при цьому розвивати власну економіку. Найбільш перспективними напрямками для українських підприємців є сільськогосподарське виробництво (виробництво екологічно чистої продукції, яке досить активно розвивається останніми роками в Європі), розвиток інформаційних технологій (розробка нового програмного забезпечення, де Україна має одних з найкращих фахівців), розвиток венчурного підприємництва (в нашій країні великий потенціал підприємців, які генерують нові перспективні ідеї, але поки що в силу різних причин не можуть їх реалізувати).

Основними проблемами сучасного розвитку українського експорту, на вирішенні яких повинні бути сконцентровані зусилля Уряду, визначаються:

- сировинний характер значної частини експорту;
- відсутність чітко визначеної політики структурних змін в матеріально-технічній базі виробництв та технологіях галузей економіки;
- незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту;
- відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту;
- недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій;
- застаріла транспортна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам ефективного транскордонного сполучення;
- поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій;
- наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами;
- високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій;

- не вигідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів);
- здійснення розрахунків з експортних операцій через офшорні компанії та ухилення від податків.

Проте виробничі потужності та потенціал вітчизняних підприємств дозволяють виробляти продукцію, аналогічну тій, що становить значну частку в структурі імпорту товарів. Відсутність чіткої політики, спрямованої на підтримку виробництва таких товарів, робить українську економіку вразливою та залежною від кон'юнктури на основних світових товарних ринках. Для вирішення цієї проблеми державі необхідно стимулювати утворення в традиційних галузях економіки завершених циклів виробництва з орієнтацією на сучасні технології, результатом чого має стати виробництво високотехнологічної продукції з великою доданою вартістю, а також сприяти зростанню менш розвинутих, але перспективних галузей. Це зробить вітчизняний експорт більш диверсифікованим та не настільки залежним від зовнішніх умов.

Стосовно можливих ускладнень у сфері державного регулювання економічного розвитку, то політика СОТ щодо цього полягає поділі програм державної підтримки на програми «зеленої» та «жовтої» скриньки [8]. Програми «жовтої скриньки» – бюджетні програми субсидування, що спрямовані на стимулювання виробництва та підвищення прибутковості (підтримка цін на продукцію, здешевлення вхідних матеріально-технічних ресурсів та ін.). Програми «зеленої скриньки» – програми, які не спричиняють викривлень у торгівлі чи у виробництві або їх вплив є мінімальним, тобто наслідком такої підтримки не є надання цінової підтримки виробникам. При цьому на використання програм «зеленої скриньки» з боку СОТ не накладається жодних обмежень, а програми «жовтої скриньки» дозволяються лише в невеликих обсягах.

У даному питанні для України були одержані відносно вигідні домовленості щодо застосування програм «жовтої скриньки» в сільському

господарстві, які дають змогу підтримувати галузь на рівні не меншому, ніж до вступу в СОТ. Так, Україна не має зобов'язань перед СОТ щодо скорочення внутрішньої підтримки, яка надається через програми «жовтої скриньки». Існує лише зобов'язання не перевищувати річний сукупний рівень підтримки, який встановлений у розмірі 3043 млн. грн. При цьому в Україні співвідношення між зеленими і жовтими програмами складає 25 до 75 % (для порівняння у Австралії – 91 до 9 %, США – 77 до 23 %, Канаді – 53 до 47 %) [93]. На початковому етапі даний чинник має позитивний вплив, оскільки дозволяє полегшити адаптацію вітчизняних підприємств до нових умов, але в подальшому, щоб не гальмувати ріст їх конкурентоспроможності, жовті програми потрібно поступово замінювати зеленими, які повинні включати видатки на створення інфраструктури, консалтинг, маркетингові послуги, охорону навколишнього середовища, розбудову сучасної системи технічних стандартів тощо.

Що стосується наслідків членства України в СОТ для виробників, то з позитивних наслідків для них частково реалізувалися такі, як полегшення доступу до іноземних ринків товарів та послуг, капіталів, потенційне розширення ринків збуту та зменшення втрат від дискримінаційних заходів з боку інших країн. На рахунок цього потрібно сказати, що після вступу була відмінена значна кількість обмежень на імпорт української продукції до країн-членів СОТ (наприклад, припинення квотування експорту металопродукції з України на ринок ЄС), що дозволило українським експортерам значно розширити ринки збуту своєї продукції. Також було припинено провадження необґрунтованих антидемпінгових розслідувань, від яких потерпають українська металургійна та хімічна галузі [129].

Але ці та інші позитивні наслідки для виробників не можуть повністю або навіть частково реалізуватися через вплив різних негативних чинників. Так, збільшення прибутків унаслідок зниження торговельних бар'єрів для українських товарів на світових ринках практично не відбулося через настання економічної кризи невдовзі після вступу до СОТ. Зростання якості

української продукції та впровадження високих стандартів захисту довкілля не може відбутися через складнощі з пристосовуванням українських підприємств до нових стандартів продукції. Низький рівень вітчизняних стандартів по-перше робить українську продукцію неконкурентоспроможною, звідки випливає і неготовність вітчизняних виробників до жорсткої міжнародної конкуренції, і ризик насичення ринку імпортними товарами, а по друге дотримання основного принципу СОТ – недискримінаційності – робить санкціонованим в Україну імпорт низькоякісної продукції.

Стосовно можливого дорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту, то даний чинник хоч ще не давав про себе знати, але може реалізуватися вже в недалекому майбутньому. Тому державі необхідно налагодити ефективні механізми проведення відповідної антидемпінгової політики в разі виникнення подібних ситуацій.

Якщо розглядати наслідки членства України в СОТ для споживачів, то тут не можна відзначити практично жодного з позитивних наслідків, за винятком хіба що розширення асортименту товарів і послуг. Якщо розглядати інші потенційні наслідки, то зниження ціни товарів і послуг внаслідок зниження тарифних і нетарифних бар'єрів фактично не відбулося через високу інфляцію і відсутність зростання реальних доходів населення, зростання якості товарів і послуг також не відбулось через низькі внутрішні стандарти, а посилення захисту прав споживачів відповідно до європейських стандартів відображається лише формально, у той час як необхідне створення реально дієвих інститутів, які б займалися захистом прав споживачів.

Тому в сучасних умовах на порядку денному стоїть питання перетворення потенційних переваг від членства в СОТ у реальні, з одночасним усуненням негативних факторів, що виникли з різних причин. У контексті розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин та, особливо, сучасного євроінтеграційного курсу України необхідно проводити

політику обґрунтованого протекціонізму, логіку якої диктують, з одного боку, фактори і пріоритети розвитку національної економіки, а з іншого – критерії, норми і правила СОТ [124].

Отже, сучасне економічне положення України на міжнародному просторі вимагає негайного покращення. Існуючий рівень розвитку національного господарства та міжнародної торгівлі не забезпечує належного добробуту населення, тому потребує заходів для перспективного розвитку. Розвитку міжнародної торгівлі України перешкоджають такі чинники: нерозвиненість базових інститутів ринкової економіки за відсутності сприятливих умов для розвитку національного конкурентоспроможного бізнесу; відсутність закордонної збутової інфраструктури; недосконалість методів державного регулювання економіки; слабка інфраструктура підтримки експорту.

2.2. Аналіз процесів імплементації європейських стандартів до товарів й послуг на шляху інтеграційного вектору України

Одним з найголовніших зовнішньополітичних пріоритетів України є інтегрування до загальноєвропейської і загальносвітової спільноти. Україна багато разів заявляла про те, що її вступ до СОТ і, врешті-решт, до ЄС є стратегічною метою країни. Перші спроби запровадити систему технічного регулювання, яка б відповідала міжнародній практиці, були зроблені у 1993 році, коли було видано Декрети Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” та “Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення”. Однак через неправильне розуміння принципів, які лежать в основі міжнародного досвіду, відсутність належного фінансування та намагання державних установ, організацій та підприємств забезпечити для себе отримання регулярної плати за сертифікацію, українська система технічного регулювання була

спотворена, зберігаючи деякі найгірші риси радянської системи та створюючи додаткове навантаження для підприємців.

Становлення вітчизняної системи технічного регулювання відбувалося поступово на основі пострадянської системи обов'язкової стандартизації, мало несистемний характер, що обумовлювалося обмеженістю коштів. Лише на початку 2000-х років з новим етапом реформування, коли була закладена орієнтація на СОТ, були прийняті Закони України «Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», в 2005 році – «Про стандарти, технічні регламенти та процедуру оцінки відповідності». У той же час, дія застарілих законодавчих актів скасована не була [34; 35; 36; 37].

Зі вступом у СОТ, Україна взяла на себе зобов'язання до 2012 року провести реформи в системі технічного регулювання, до складу якої входять: стандартизація, оцінка відповідності, метрологія, ринковий нагляд з метою усунення зайвих технічних бар'єрів, до цього наша держава користувалася стандартами колишнього СРСР (ГОСТ). В Україні реформа національної системи технічного регулювання та стандартизації розпочалася у 2010-2011 рр. й полягала у спробі повного відтворення регуляторних норм ЄС, зокрема щодо обов'язкової сертифікації харчових продуктів, запровадження системи ринкового нагляду, відмови від доринкового контролю та запровадження контролю за товарами, розміщеними на ринку.

Відповідно до параграфів 310 і 313 Звіту робочої групи з питання вступу України до Світової організації торгівлі, ратифікованого Верховною Радою України 10 квітня 2008 року, Україна була зобов'язана скасувати обов'язкову сертифікацію продуктів харчування з дати вступу (16 травня 2008 р.).

Однак, більшість стандартів в Україні залишаються переважно обов'язковими, а дотримання їхніх вимог відстежується відповідним державним органом. Обов'язковий характер українських стандартів і відставання у їхньому оновленні стали на перешкоді інноваційному та

технологічному прогресу. Водночас українські підприємства демонструють незначну зацікавленість або навіть її відсутність щодо участі у процесі стандартизації, що лише збільшує прірву між розробниками стандартів і потребами українського бізнесу. Однак українська система стандартизації передбачає щось на зразок можливості виходу із ситуації, що склалася, для виробників. Оскільки нинішні стандарти не можуть охопити всю різноманітність продукції, присутньої на ринку, українським виробникам дозволяється розробляти власні технічні умови для нестандартизованої продукції у відповідності до вимог основоположних стандартів безпеки. Однак ці технічні умови, на відміну від країн з вільною ринковою економікою, набули характеру нормативних документів, які потрібно реєструвати у Державному комітеті стандартизації, метрології та сертифікації. Така реєстрація часто виливається у факти незаконного продажу територіальними органами із стандартизації технологічних ноу-хау, що містяться у таких технічних умовах, конкурентам виробника, який здійснив реєстрацію своїх технічних умов [15].

Основним елементом в процесі переходу від обов'язкової сертифікації до оцінки відповідності продукції згідно з європейською практикою є запровадження технічних регламентів. Так, для контролю безпечності продукції високого ступеня ризику, в ЄС існують технічні регламенти, що мають силу законів.

У нашій державі на деякі види продукції вони також існують, проте, незважаючи на спрощену відповідно до Постанови КМУ № 708 від 18.06.12 р. процедуру їх підготовки, на даний момент розроблено лише 47 технічних регламентів.

Хоча, темпи прийняття технічних регламентів відстають від запланованих. Так, за інформацією Держспоживстандарту, 58 відповідно до Загальнодержавної програми розроблення технічних регламентів протягом 2010 року в Україні запланували прийняти 23 регламенти. Проте від початку 2011 року Кабінет Міністрів України затвердив лише 3 регламенти; 5

проектів були внесені на розгляд; 10 проектів технічних регламентів узгоджувалися із зацікавленими центральними органами виконавчої влади; і ще для 5 технічних регламентів перші редакції розроблялися в центральних органах виконавчої влади у сфері технічного регулювання [49].

При введенні продукції в обіг на території України виробники повинні переконатися в тому, що їх продукція виготовлена відповідно до вимог, зазначених у відповідних чинних технічних регламентах. Підтвердження відповідності якості продукції встановленим законодавством вимогам відбувається на основі декларації відповідності, що подається виробником (постачальником) даної продукції. Складання декларації є завершальним етапом послідовної роботи з оцінки відповідності вимогам відповідних технічних регламентів, результатом якої є оформлення сертифіката відповідності чи декларації відповідності. Якщо за допомогою цих процедур підтверджено, що продукція відповідає діючим вимогам, виробники складають декларацію про відповідність і наносять маркування національним знаком відповідності. Імпортери вводять в обіг (розміщають на ринку) тільки відповідну продукцію, що пройшла належну процедуру оцінки відповідності.

5 червня 2014 р. було прийнято два важливих нормативно-правових акти — Закони «Про метрологію та метрологічну діяльність» і «Про стандартизацію», що спрямовані на формування ефективної та прозорої метрологічної системи, а також зниження рівня конфлікту інтересів, що породжує корупцію. Нова редакція Закону «Про стандартизацію» має забезпечити приведення національних стандартів у відповідність з європейськими стандартами та передбачає створення єдиного Національного органу зі стандартизації [37].

На сьогодні залишається ряд питань щодо виконання зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ, що потребують вирішення шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів. Сюди слід віднести перегляд переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, для вилучення з нього товарів з низьким рівнем ризику; проведення комплексу

невідкладних заходів, спрямованих на запровадження санітарних та фітосанітарних заходів, ґрунтуючись на стандартах, директивах та рекомендаціях Міжнародного епізоотичного бюро та Міжнародної конвенції про захист рослин.

Після підписання та ратифікації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом для підприємств нашої держави відкрився новий перспективний ринок збуту. Вільна торгівля є основним елементом даної Угоди. Проте, переважна кількість виробників як харчових продуктів, так і непродовольчих товарів виявилася не готовою для впровадження своєї продукції на новий ринок через розбіжності в українській та європейській системах технічного регулювання [18].

Слід зауважити, основними положеннями системи технічного регулювання у ЄС є:

- основні вимоги до продукції (переважно – щодо безпеки для споживача, навколишнього середовища тощо) встановлені в технічних регламентах;

- стандарти – добровільні, їх застосування свідчить про якість товару та/або відповідність мінімальним вимогам щодо охорони здоров'я, безпеки тощо;

- відповідність товару загальноєвропейським – «гармонізованим» стандартам означає відповідність основним вимогам;

- виробник може застосовувати інші технічні специфікації для того, щоб відповідати основним вимогам [112].

Необхідність глобалізації вітчизняних вимог до товарів обумовлює важливість усунення технічних бар'єрів шляхом гармонізації до системи, що діє в ЄС. Відмінністю системи технічного регулювання в ЄС є виключно добровільна сертифікація продукції. Її основною метою є гарантування торговельним підприємствам і споживачам, що товари характеризуються належною якістю. До міжнародних організацій, що розробляють подібні профільні стандарти, відносяться:

- Міжнародна організація зі стандартизації (ISO);
- Комісія Кодекс Аліментаріус (CA);
- Європейський комітет з стандартизації (CEN);
- Європейський комітет з стандартизації в електротехніці (CENELEC).

Разом із змінами в системі технічного регулювання, які пов'язані з введенням технічних регламентів, також має відбутися перехід від сертифікації відповідності, яку здійснюють уповноважені органи оцінки відповідності, до декларації про відповідність, яку надає виробник, його представник або постачальник. Імовірно, такі зміни матимуть позитивний вплив на вартість продукції.

На жаль, прогрес у впровадженні трьох реформаторських законів у сфері технічного регулювання є досить повільним. Український уряд вже кілька разів не зміг виділити достатніх коштів для гармонізації українських стандартів з міжнародними та європейськими. Для досягнення рівня гармонізованих стандартів, достатнього для країни, яка має намір вступити в Європейський Союз, Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики запланував прийняти 1810 стандартів ISO протягом п'яти років, тобто 362 стандарти ISO щорічно. Однак недостатнє державне фінансування цих зусиль призводить до постійного відставання від узгодженого графіку. З цієї ж причини так і не було створено та обладнано національний центр міжнародної інформаційної мережі ISONET відповідно до вимог COT. Було підраховано, що для створення такого центру потрібно приблизно 3 млн. дол. США. Більше 6 млн. доларів США потрібно для підвищення компетентності Національного агентства з акредитації України та його підготовки до вступу в організацію Європейської співпраці з акредитації, Міжнародну конференцію з акредитації лабораторій та Міжнародний форум з акредитації [86].

Зволікання з гармонізацією стандартів призвело до того, що українські технічні регламенти з підтвердження відповідності приймаються дуже

повільно, таким чином, відкладаючи на більш пізній час введення у дію реформованої системи технічного регулювання та зберігаючи стару систему.

Система технічного регулювання, яка формувалася в Україні починаючи з 1993 року, все ще діє і діятиме до того часу, поки не буде повністю сформована нова система. На жаль, через непередбачувані перспективи фінансування реформи, граничного терміну для такого перехідного періоду не було встановлено. У той же час паралельне функціонування двох систем неодмінно призведе до неправильного розуміння та заплутає як виробників, так і органи із сертифікації.

У той же час уряд подав на розгляд Верховної Ради України проект закону “Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”. Новий законопроект, який було визнано обов’язковим для забезпечення вступу України до СОТ, містить кілька суперечностей. Хоча законопроект і робить більш зрозумілими багато питань, ускладнених чинними законами “Про стандартизацію” та “Про підтвердження відповідності”, він також містить певні положення, які є кроком назад у контексті реформ. Наприклад, законопроект покладає компетенцію уповноважувати органи із сертифікації на проведення робіт у законодавчо регульованій сфері на Державний комітет технічного регулювання та споживчої політики. Це призведе до конфлікту інтересів та зіткнень між цим органом та іншими державними органами, чиї підпорядковані органи можуть не отримати дозволу на проведення діяльності на прибутковому ринку обов’язкової оцінки відповідності [18].

Проблема реформування української системи технічного регулювання ускладнюється ще й тим, що українські органи із сертифікації не мають відповідного обладнання, їм не вистачає компетентного персоналу, який би міг застосовувати європейські методи підтвердження відповідності. Це може серйозно зашкодити здатності України укласти взаємні угоди про визнання, які могли би полегшити діяльність українських експортерів на світових і

європейських ринках. У цьому відношенні Україна безумовно потребує допомоги Європейського Союзу.

Певні кроки зроблені на шляху створення системи нагляду за безпекою продукції (ринкового нагляду). Для запровадження в Україні системи ринкового нагляду за продукцією, що ефективно функціонує та відповідає вимогам і стандартам ЄС, ухвалено два ключові закони, якими транспонується відповідне європейське законодавство (acquis): Закон України “Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції” від 2.12.2010 № 2735-VI (далі – Закон про ринковий нагляд) і Закон України “Про загальну безпечність нехарчової продукції” від 2.12.2010 № 2736-VI (далі – Закон про загальну безпечність). Вони були офіційно опубліковані на початку січня 2011 року, а набуття ними чинності відбулось на початку липня 2011 року. Шестимісячний перехідний період визначено для виконання завдань інституційної розбудови (розробка та прийняття підзаконних нормативно-правових актів, визначення структури, розробка процедур тощо), після чого система державного ринкового нагляду повинна бути готовою до функціонування [43].

Незважаючи на це, не була реалізована реформа сфери ринкового нагляду, яка б у відповідності до Директиви 2001/95/ЄС передбачила ефективний механізм виявлення небезпечних товарів на ринку та посприяла б покращенню ринкової прозорості. Функції контролю безпеки продукції так і залишаються розкиданими між різними державними органами, в залежності від виду продукції та того, чи вона виробляється та (або) продається виробником, оптовим постачальником чи підприємством роздрібною торгівлі. Питання безпечності продукції в ЄС регулюються директивами. Після прийняття конкретної директиви кожна з держав-членів ЄС приводить своє законодавство у відповідність новим законам і визначає шляхи його впровадження.

Водночас на сьогодні існують такі проблеми з регулювання нагляду продукції в Україні:

- Нечіткість визначення сфер відповідальності державних органів, звідси дублювання функцій;
- Застарілість норм законодавства та вимог нормативних документів, їх невідповідність міжнародним та європейським вимогам;
- Обов'язковість застосування стандартів;
- Надмірне втручання в діяльність виробника протягом майже усього життєвого циклу продукції;
- Відсутність ризико-орієнтовного підходу до здійснення нагляду (контролю);
- Наявність конфліктів інтересів в державних органах, звідси спротив реформам та «вічно» перехідний період;
- Зосередженість на контролю суб'єктів господарювання, а не власне продукції, звідси надмірний тиск на легальний бізнес та майже повне нехтування необхідністю контролю ринку продукції нелегального виробництва [106].

Так наприклад, гарантією безпечності рибних продуктів в Україні та країнах світової спільноти є контролювання сировини та готової продукції за вмістом радіонуклідів, токсичних елементів, пестицидів тощо. Допустимі норми перелічених показників безпеки містяться у ряді документів, які є застарілими та не відповідають сучасному рівню технічного регулювання, тому потребують гармонізації за деякими показниками безпечності з вимогами країн ЄС.

Треба відзначити, що європейські й українські норми щодо вмісту свинцю, кадмію, ртуті у рибних продуктах відрізняються (в країнах ЄС максимально допустимі рівні зазначених елементів є значно нижчими).

Рибні продукти, відповідно до чинних українських нормативних документів, контролюють за вмістом токсичних елементів, гістамінЕ, пестицидSD, радіонуклідSD на відміну від вимог ЄС, де додатково контролюють діоксини та поліхлоровані біфеніли, а також бензо(а)пірен та біотоксини для молюсків. Українське законодавство потребує подальшої

гармонізації з міжнародними вимогами та директивами ЄС для забезпечення конкурентоспроможності рибних продуктів вітчизняних виробників.

Україна не запровадила механізму цивільної відповідальності виробника за введення в обіг дефектної продукції, як це передбачено Директивою 85/374/ЕЕС. Положення Цивільного кодексу України 2003 року не відображають відповідних європейських вимог. Відсутність гармонізації у сфері цивільної відповідальності призвела до кількох судових справ, де іноземні виробники та імпортери скаржилися, що українські суди розглядали їхні справи не у відповідності до європейських принципів і підходів.

Гармонізація законодавчих та нормативних актів України з нормами СОТ є досить складним процесом, що вимагає значних зусиль. Процес вступу до ЄС вимагає не лише узгодження (гармонізації) законодавства України з європейським, а також постійного вдосконалення систем технічного регулювання та споживчої політики. Ефективна робота системи технічного регулювання є вкрай важливою для динамічного розвитку економіки України, зокрема, для забезпечення можливості інноваційного розвитку, успішного виходу вітчизняного виробника на зовнішні ринки, успішної конкуренції вітчизняної продукції з імпортною [7].

Тому державному керівництву потрібно працювати в напрямку гармонізації українських стандартів зі стандартами ЄС, бо якщо внутрішні стандарти на продукцію низькі, то й імпорт, відповідно, також буде низької якості. Але прийняття високих стандартів продукції нічого не варте, якщо вітчизняні підприємства не зможуть дотримуватись їх.

Існуюча система технічного регулювання не повною мірою відповідає потребам економіки України, основним положенням законодавства Європейського Союзу та Світової організації торгівлі. Як наслідок, вона не сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни, впровадженню нових технологій та інновацій, недостатньо захищає український ринок від небезпечних товарів та не стимулює міжнародний обмін товарами. Необхідно зазначити, що успіх вітчизняних підприємств на міжнародному

ринку значним чином визначається системою технічного регулювання. У наш час існує багато проблем у цій сфері, які необхідно вирішувати на сучасному етапі її реформування.

Як показують опитування підприємців, суттєвим технічним бар'єром у торгівлі при виході на європейський ринок є вимога наявності європейського сертифікату відповідності, який видається нотифікованими установами ЄС. Отже, гармонізація систем технічного регулювання України та ЄС має зменшити асиметричний вплив нетарифних бар'єрів на обсяги та структуру зовнішньої торгівлі України [108].

Тому для сприяння підвищення стандартів якості продукції, зокрема для сільськогосподарських підприємств, доцільно було б скористатися досвідом Канади. Так, канадські фермери працюють ефективно за рахунок об'єднання в асоціації. Наприклад, є асоціація виробників яловичини. Асоціація займається маркетингом, реалізацією продукції, всіма адміністративними питаннями, захищає національного виробника. Фермеру потрібно тільки займатись виробництвом продукції і все це коштує йому 3 долари податку з кожної проданої корови. У нас же для того, щоб створити ефективну асоціацію, потрібно, щоб вона нараховувала не менше 50 учасників ринку, плюс пройти через Антимонопольний комітет, який постійно змінює свої умови.

У своїй практичній діяльності деякі вітчизняні виробники вже починають сертифікувати свою продукцію, у більшості випадків призначену для експорту, за стандартами ISO, GMP, IFS, BRC, Global GAP, Codex Alimentarius.

У той же час, вітчизняні підприємства із виробництва продукції змушені продовжувати використовувати близько 16 тис. стандартів колишнього СРСР, що не відповідають рівню науково-технічних досягнень і потреб безпосередніх споживачів. У галузі виробництва харчових продуктів рівень їх впровадження становить близько 35 %, сільському господарстві – майже 51 % [113]. Якщо порівнювати вітчизняні стандарти із зарубіжним, то,

наприклад, в ЄС перевіряють 74 норми вмісту антибіотиків у сільськогосподарській продукції, а в Україні – лише 3 [119].

Отже, необхідність реформування системи технічного регулювання України зумовлюється зобов'язаннями України відповідно до Угоди про асоціацію між ЄС та Україною наблизити свій регуляторний режим для продукції до європейського з метою усунення технічних бар'єрів у торгівлі між ЄС та Україною; зобов'язаннями, які взяла Україна при вступі до СОТ; необхідністю модернізації економіки через збільшення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності української продукції на світових ринках. Відповідно до Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", дві реформи визначено окремо: реформа у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів та реформа у сфері захисту прав споживачів.

2.3. Дослідження особливостей технічного регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами між країнами-членами ЄС

Європейський Союз не залишився поза спрощення торгівлі у межах своєї території. Загалом досить очевидно, що зусилля ЄС, спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з технічним регулюванням, здійснювалися згодом після прийняття відповідних міжнародних угод, зокрема Угоди про технічні бар'єри в торгівлі. Так, після схвалення цієї угоди у 1979 році, Європейська Рада видала Резолюцію від 7 травня 1985 року про новий підхід до технічної гармонізації та стандартів. Ця резолюція містила чотири основоположні принципи, на які спирався такий новий підхід:

- гармонізація законодавства обмежується встановленням, через видання Директив, що спираються на Статтю 100 Угоди про Європейське Економічне Співтовариство, суттєвих вимог безпеки (або інших вимог в інтересах знеособленого кола осіб), яким має відповідати продукція на ринку,

яка, таким чином, може вільно переміщатися у межах території Співтовариства;

- завдання підготовки технічних специфікацій, необхідних для виробництва та введення в ринковий обіг товарів, які б відповідали основним вимогам, встановленим Директивами, беручи до уваги нинішній стан розвитку технології, покладається на організації, компетентні у сфері стандартизації;

- ці технічні специфікації не є обов'язковими і зберігають статус добровільних стандартів;

- але у той же час органи державної влади зобов'язані визнавати, що продукція, вироблена у відповідності до вимог гармонізованих стандартів (або, тимчасово, у відповідності до вимог національних стандартів), вважається такою, що відповідає “суттєвим вимогам”, встановленим згаданими Директивами. (Це означає, що виробник має вибір випускати товари не у відповідності до стандартів, однак при цьому він зобов'язаний довести, що його товари відповідають суттєвим вимогам, встановленим безпосередньо у Директивах) [15].

В грудні 1989 року Європейська Рада видала ще одну Резолюцію від 21 грудня 1989 року про глобальний підхід до оцінки відповідності, що містила додаткові основоположні принципи.

Протягом майже двадцяти років після прийняття першої резолюції Європейська Комісія прийняла низку Директив під назвою Директиви “Нового підходу”, що містять суттєві вимоги безпеки для різноманітних товарів, що вводяться в обіг на ринку. Виробник може виробляти товари безпосередньо у відповідності до суттєвих вимог, а не стандартів. У цьому випадку він має довести таку відповідність перед компетентною третьою стороною (органом із сертифікації).

У 1990 році Європейська Рада прийняла рішення про запровадження так званого модульного підходу до процедур оцінки відповідності. Були конкретизовані та узагальнені модулі оцінки відповідності та їхні комбінації,

якими передбачено активне використання стандартів серії ISO 9000, чиїми європейськими відповідниками є стандарти серії EN 29000 [36].

Таблиця 2.5

Результати впровадження та сертифікації системи управління якістю на середніх та малих підприємствах у країнах Європейського Союзу [112]

Отримана вигода від впровадження система управління якістю та сертифікації відповідно до ISO 9001	Оцінка по 5 бальній шкалі
Зростання усвідомлення важливості якості серед працівників	3,97
Зростання розуміння існуючих проблем	3,89
Покращення керованості підприємством	3,59
Покращення обслуговування клієнтів	3,57
Підвищення якості продукції та послуг	3,52
Зростання взаєморозуміння і згоди всередині підприємства	3,49
Підвищення ступеню задоволення споживачів	3,44
Підвищення результативності участі підприємства у тендерах	3,42

Останні дослідження у Великобританії, що проводилися серед організацій різних розмірів, дозволили виявити позитивні зміни економічних показників у підприємствах, що сертифікували свої системи управління якістю (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Економічні показники підприємств Великобританії із сертифікованими системами управління якістю

12 сертифікованими системами управління якістю

Економічні показники	На підприємствах, що сертифікували С.У.Я.			У середньому по галузі
	великі	середні	малі	
Рентабельність, %	4,4	4,9	6,8	1,9
Повернення капіталу, %	16,6	16,2	17,5	7,7
Об'єм продажів на одного працюючого, тис. фунтів стерлінгів	93,5	62,2	53,7	47,7
Прибуток на одного працюючого, тис. фунтів стерлінгів	3,6	2,9	4,2	0,9
Інвестиції в розрахунку на одного працюючого, тис. фунтів стерлінгів	21,2	23,9	18,9	11,0

Синергія якості виготовленої продукції, досконалості організаційних та виробничих процесів, що підтверджується сертифікатами на системи управління якістю відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000 дозволяє підприємствам максимально ефективно використовувати наявні ресурси для підвищення конкурентоспроможності діяльності та досягнення стабільного положення на ринку

У той же час було докладено зусиль, спрямованих на гармонізацію процедур розробки стандартів. Наслідком цього стало прийняття Директив 83/189/ЕЕС і 98/34/ЕС, якими було встановлено вимоги до процесу розробки стандартів, що мало сприяти усуненню технічних бар'єрів в торгівлі на території Європейського Союзу. Процедури, що вимагаються цими Директивами, передбачають прозору та узгоджену розробку національних стандартів, що досягається за допомогою спеціального резервного періоду, протягом якого усі зацікавлені сторони на території Європейського Союзу можуть подати свої коментарі та пропозиції щодо проекту національного стандарту. Така процедура також забезпечує належне інформування усіх зацікавлених сторін щодо майбутніх змін у технічних специфікаціях, які застосовуються до різних видів відповідної продукції [13].

Відповідно до вимоги до державних органів у повній мірі зберігати свою відповідальність за захист безпеки (або інших встановлених вимог) на

їхніх територіях, Європейська Комісія прийняла Директиву 92/59/ЕЕС, яку пізніше замінила Директива 2001/95/ЕС про загальну безпеку продукції. Ця Директива визначила повноваження компетентних органів, що здійснюють ринковий нагляд з метою перевірки безпеки продукції, а також встановила критерії такої перевірки. Директивою також було передбачено систему швидкого обміну інформацією про небезпечну продукцію (система RAPEX).

У європейських країнах більшість видів контролю здійснюється не на проміжних етапах, а на етапі отримання результатів економічної діяльності та їх використання. Контроль продукції, що пропонується на ринку, у ЄС забезпечує система ринкового нагляду. Її результатом є те, що в разі виявлення в якійсь роздрібній точці товару, що є ризиковим чи очевидно небезпечним, його можна ідентифікувати на всьому ланцюгу постачання і застосувати обмежувальні та корегувальні заходи у масштабі всієї країни та навіть усього ЄС. Європейська модель передбачає перевірку продукції передусім на безпечність. Виконання вимог законодавства на етапах, що не підлягають контролю, забезпечується шляхом встановлення жорстких санкцій у випадку виявлення порушень під час здійснення перевірки регулюючими органами та надання можливості самостійного виправлення порушень суб'єктами господарювання до моменту перевірки із застосуванням до них мінімальних санкцій [38].

Після серйозних інцидентів, пов'язаних з безпекою харчових продуктів, які сталися в дев'яностих роках, Європейське Співтовариство було змушене переглянути та ввести нові правові механізми забезпечення харчової безпеки в державах-членах. В 2002 році був прийнятий основний законодавчий акт в сфері безпеки харчових продуктів – Регламент Європейського Парламенту та Ради 178/2002 від 28 січня 2002 року про встановлення загальних принципів і вимог законодавства про *харчові продукти*, створення *Європейського органу з безпеки харчових продуктів* і *встановлення процедур щодо питань, пов'язаних із безпекою харчових продуктів*, яким були визначені загальні принципи та процедури

забезпечення безпеки харчових продуктів. Також в 2004-2005 роках був прийнятий комплексний пакет законодавства щодо гігієни харчових продуктів та кормів.

У всіх країнах основними факторами ризику для здоров'я є високий вміст в харчових продуктах жирів, цукру, і недостатня кількість поживних мікро- та макроелементів. Маркування продуктів запобігає споживанню таких продуктів, дозволяє визначити їх склад та містить всю необхідну інформацію про продукт.

Проблема маркування – одна з найбільш дискусійних у сфері продовольчої політики і є центральною темою міжнародних переговорів в рамках комісії «Кодекс Аліментаріус» - громадському органі Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН і Всесвітньої організації охорони здоров'я, яким доручена розробка загальної угоди щодо ключових проблем безпеки харчових продуктів.

Великобританія першою в Європі почала інформувати споживачів про якісний склад продуктів з метою попередження захворювань. Подібно світлофору, маркування програми GDA складається з трьох рівнів, що позначаються зеленим, жовтим і червоним кольорами, а також допустимого вмісту в продуктах жирів, солі і цукру для кожного з цих рівнів [13].

1. Червоний (високий рівень): увага, вживати час від часу.
2. Помаранчевий або жовтий (середній рівень): можна вживати тривалий проміжок часу.
3. Зелений (низький рівень): можна вживати в будь-яких кількостях.

У Страсбурзі 25 жовтня 2011 р. був затверджений Регламент Європейського Союзу №1169, який ввів обов'язкове маркування продуктів харчування з 13 грудня 2014 р.

Регламент № 1169 передбачає наявність наступної обов'язкової інформації: найменування товару; список інгредієнтів та їх вміст у продукті; відомості про інгредієнти, що викликають алергію; маса нетто продукту; термін придатності; спеціальні умови транспортування та зберігання;

інформація про виробника (юридичне найменування, адреса); країна, в якій виготовлений і вирощений продукт; поживна цінність.

На нових етикетках тепер в обов'язковому порядку повинна з'являтися інформація про енергетичну цінність та кількості жирів, насичених жирів, вуглеводів, цукру, білків і солі. Ця інформація також може бути доповнена вмістом в продукті моно- і поліненасичених жирів, крохмалю, харчових волокон, вітамінів і мінералів. Ці дані необхідні, щоб визначити є продукт шкідливим чи корисним для здоров'я.

Основна мета даного Регламенту – поліпшення якості товарів, що виробляються на території ЄС, а також підвищення рівня інформованості населення щодо здорового харчування. Нове маркування повинно допомогти людині усвідомлено вибирати продукти харчування, корисні для здоров'я.

Адміністративні повноваження компетентних органів щодо ринкового нагляду для виявлення небезпечної продукції були доповнені механізмом цивільної відповідальності виробника за введення в обіг дефектної продукції. Відповідні положення були викладені у Директиві 85/374/ЕЕС від 25 липня 1985 року про наближення законів, нормативних актів і адміністративних положень держав-членів ЄС щодо відповідальності за дефектну продукцію. Однак Директивою не було передбачено механізму відповідальності постачальника, і це питання і надалі значною мірою регулюється національним законодавством без будь-яких спроб уніфікації на рівні Європейського Союзу.

Було також докладено зусиль до створення регіональної організації з акредитації, яка б забезпечила достатній рівень компетентності органів з оцінки відповідності та посприяла укладенню угод про взаємне визнання. Спочатку існувало дві такі організації: Європейська організація з акредитації органів із сертифікації та Європейська організація з акредитації лабораторій. У другій половині 90-х років минулого століття ці дві організації були об'єднані в одну – організацію *Європейської співпраці з акредитації*. Основна мета цієї організації полягає у тому, щоб заохочувати взаємне

визнання результатів оцінки відповідності між органами з оцінки відповідності різних країн, таким чином сприяючи усуненню технічних бар'єрів в торгівлі, особливо на європейському рівні. До неї входять органи з акредитації випробувальних і калібрувальних лабораторій, а також органів із сертифікації продукції та послуг, систем управління якістю та управління довкіллям, персоналу та органів контролю. Організація також розробляє принципи однакового застосування міжнародних і європейських документів та заохочує укладення угод про взаємне визнання як між органами із сертифікації та лабораторіями, акредитованими членами організації, так і між країнами [53].

Вцілому, основними характерними рисами системи контролю харчових продуктів в ЄС є, а саме:

1. Визначення організаційної структури та умов функціонування системи офіційного контролю на національному, регіональному та місцевому рівнях.
2. Призначення одного або декількох компетентних органів влади, що відповідальні за організацію контролю всього харчового ланцюгу всієї харчової продукції; у разі, якщо призначаються декілька компетентних органів, існує обов'язковий опис методів координації між цими органами.
3. Надання компетентному органу/органам влади права делегувати певні завдання контролюючим органам, причому, контролюючі органи можуть мати приватну форму власності.
4. Розробка та впровадження національного довгострокового плану по контролю з підготовкою щорічного звіту про виконання національного довгострокового плану по контролю.
5. Встановлення вимог до діяльності компетентних і контролюючих органів (операційні критерії).
6. Проведення аудитів загальнонаціональної системи контролю харчових продуктів з метою оцінки її результативності.

7. Проведення аудиту всіх компетентних органів влади та контролюючих органів на предмет оцінки відповідності діяльності цих органів встановлених законодавством вимог, національному плану контролю.

8. Загальнонаціональна категоризація всіх підприємств харчової промисловості на декілька ступенів ризику (як правило - високий, середній та низький) та планування проведення контролю відповідно до цієї категоризації.

9. Для цілей контролю на кордоні вантажі з продукцією проходять один або декілька таких видів контролю в залежності від ступеню ризику, який несе в собі ця продукція: найчастіше – документальна перевірка, ідентифікаційна перевірка, фізична перевірка (органолептичні та/або інструментальні випробування).

10. Існування інституту експлуатаційного дозволу тільки для продукції тваринного походження; для всієї іншої продукції існує порядок інформування виробником компетентного органу про початок діяльності з виробництва продукції або про суттєві зміни в цьому виробництві.

11. Акредитація всіх контролюючих органів відповідно до стандарту EN 45004 (ISO17020).

12. Акредитації всіх лабораторій, що здійснюють випробування для цілей державного контролю, за стандартом EN/ISO/IEC 17025.

13. Встановлення особливих вимог до референс-лабораторій і призначення референс-лабораторій за видами випробувань або хворобами тварин.

14. Визначення переліків інформації, яка отримується посадовими особами Компетентних органів влади та офіційних контролюючих органів під час проведення офіційного контролю операторів ринку і яка відноситься до категорії «конфіденційна інформація».

15. Запровадження механізмів контролю за функціонуванням системи офіційного контролю з боку суспільства через регулярну звітність перед громадськістю про планування діяльності та її результати.

Висновки до розділу 2

Аналіз географії експортних поставок свідчить про орієнтацію українських учасників ЗЕД в основному на промислово розвинуті країни. Уплив останнього року істотних змін у географічному розподілі експорту по регіонах дальнього зарубіжжя не спостерігалося. Товарна структура експорту продовжувала носити сировинну спрямованість з перевагою в ній енергоносіїв. Разом з тим частка неопрацьованих сировинних матеріалів у цей період трохи знизилася за рахунок випереджального росту експорту металопродукції, добрив, нафтопродуктів, продукції органічної і неорганічної хімії, папера й ін.

Слід відзначити, що сучасний стан зовнішньої торгівлі зумовлений впливом таких економічних факторів:

- 1) суттєве зростання цін на імпортовані енергоносіїв;
- 2) скорочення світового попиту на українську продукцію та обвальне падіння цін на сировинних ринках внаслідок розгортання світової фінансово-економічної кризи;
- 3) падіння промислового виробництва та скорочення будівельних робіт, що вплинуло на зниження потреби вітчизняних підприємств у сировині, матеріалах та напівфабрикатах;
- 4) падіння інвестиційної активності, що позначилось на зниженні потреби вітчизняних товаровиробників в імпорті машин та устаткування, а також інших інвестиційних товарів;
- 5) обмеження доступу до фінансових ресурсів, порушення рівноваги банківської системи та відтік капіталу;
- 6) недоліки у системі прав власності, макроекономічна нестабільність та високі граничні ставки податків;

7) низький рівень показників створення спільних підприємств між українськими та іноземними партнерами, що гальмує передачу технологій;

8) звуження споживчого попиту в умовах зниження заробітної плати та споживчого кредитування, що позначилось на зменшенні обсягів імпорту споживчих товарів, включаючи легкові автомобілі.

Вступ України до СОТ матиме системні наслідки з очевидними як позитивними, так і можливими негативними впливами.

Слід, насамперед, вказати на такі позитивні наслідки для українських виробників як отримання: полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках; зниження комерційних ризиків, підвищення конкурентоспроможності та пожвавлення виробництва в окремих експортно орієнтованих галузях економіки; зменшення втрат від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат тощо.

Позитивні наслідки макроекономічного плану можна пов'язувати із: появою додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створенням передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвитком нових технологій і посиленням стимулів для інновацій внаслідок кращого захисту інтелектуальної власності; покращенням інвестиційного клімату і зростанням обсягу та покращенням структури інвестицій; загальним зростанням виробництва та зайнятості, доходів виробників; зниженням рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Разом із тим є певні обмеження в отриманні переваг завдяки членству в СОТ, оскільки лібералізація більшою мірою стосується ринків з переважно ціновою конкуренцією (сировинна продукція і стандартизовані масові готові вироби), а високотехнологічні ринки, на які прагне вийти Україна, мінімально піддаються впливу лібералізаційних заходів СОТ. Крім того, як показує досвід, із зниженням тарифів збільшується вага нетарифного регулювання, не усуваються повністю антидемпінгові розслідування, не

гарантується врегулювання усіх двосторонніх торговельних проблем (наприклад, українсько-російських).

Серед головних проблем успішної адаптації країни до умов членства в СОТ потрібно назвати необхідність покращення інвестиційного клімату, потребу у вдосконаленні товарної структури експорту, необхідність підвищення внутрішніх стандартів продукції і, відповідно, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Тому для забезпечення успішної адаптації України до умов членства в СОТ не слід сліпо покладатися на обіцяні переваги вільної торгівлі, а натомість активно усувати структурні екстерналії та інституційні вади, шляхом використання прямих та непрямих методів державного регулювання економіки, які заважають повноцінному використанню переваг членства в СОТ.

У результаті реформи національної системи технічного регулювання, починаючи з 2010-2011 років, відбувся розподіл повноважень органів державної влади щодо нагляду за безпечністю харчових продуктів і нехарчової продукції, скасовано обов'язкову сертифікацію для багатьох груп товарів.

На думку експертів перші результати реформ не продемонстрували якісну зміну системи технічного регулювання та ринкового нагляду, оскільки й надалі усі стандарти і відповідність їх дотримання забезпечуються адміністративним контролем за ринками та якістю продукції. Тоді як сукупність впроваджуваних Україною європейських норм зорієнтована на встановлення внутрішнього контролю між економічними агентами один щодо одного за посередництва галузевих спілок та інших зацікавлених сторін, переважно незалежних наукових установ. При скасуванні прямих норм стандартизації або стандартів вводяться їх непрямі процедурні аналоги. Також поширення набуло явище заміщення ліцензій та дозволів, скасованих у встановленому законодавством порядку, вимогами органів державної влади про необхідність проходження додаткових процедур сертифікації. Спостерігається формальність запровадження ринкового нагляду.

Вимоги ЄС щодо системи державного контролю у сфері безпеки продуктів харчування та кормів як основа для встановлення еквівалентності. Основоположними вимогами ЄС щодо апроксимації законодавства України до законодавства ЄС є реформування системи державного контролю у сфері безпеки продуктів харчування та кормів. Ефективність системи контролю продуктів харчування має важливе значення для захисту здоров'я споживачів. Крім цього, системи контролю особливо важливі для створення умов, в яких сторони можуть забезпечувати безпеку та якість продуктів харчування, які імпортуються третіми країнами, та здійснювати перевірку імпортованих харчових продуктів національним вимогам.

РОЗДІЛ III. РЕФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ ТА НОРМ СОТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН

3.1. Експортна стратегія України в умовах сучасних викликів

За оцінками експертів Світового економічного форуму перелік та важливість проблем, із якими стикаються експортери в Україні, виглядає таким чином (рис. 3.1). Найбільшими з них є відсутність доступу до торгового фінансування, неналежний рівень технологій виробництва й навичок персоналу, труднощі у виявленні потенційних ринків і покупців, недостатня відповідність продукції міжнародним технічним вимогам і стандартами, а також проблеми доступу до імпортних ресурсів за конкурентними цінами.

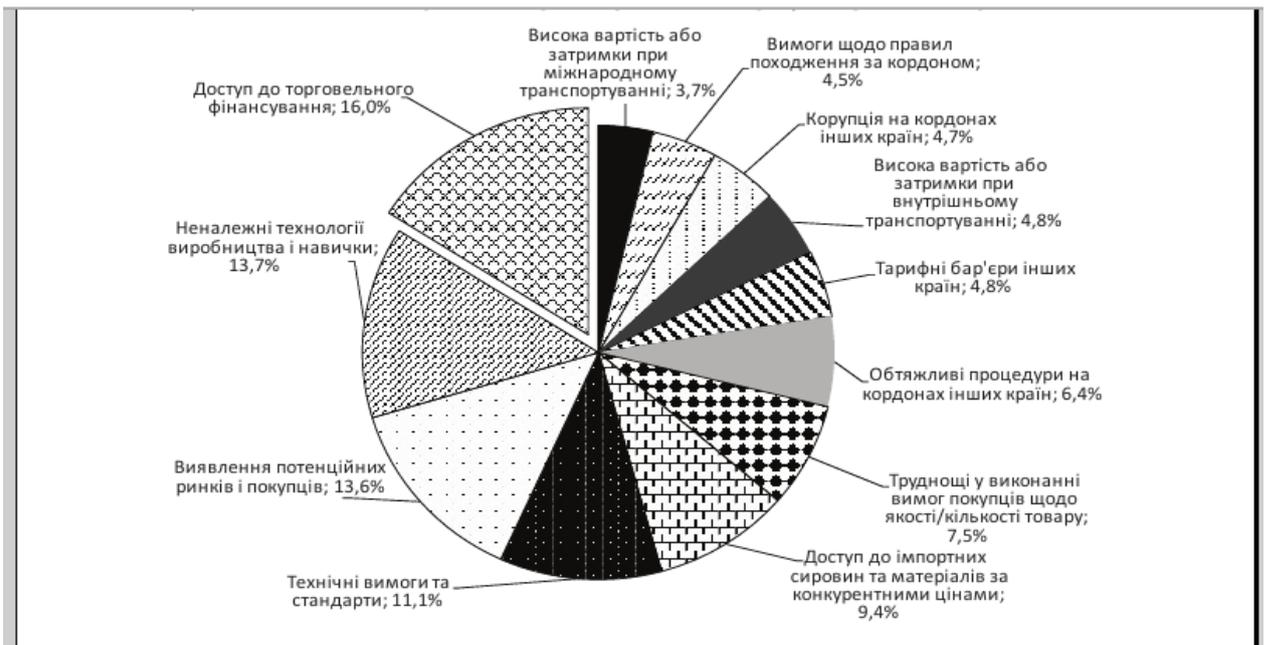

Рис. 3.1. Найбільш проблемні фактори для експорту в Україні, 2015 рік [87]

Так, основними причинами відсутності зацікавленості експортувати сьогодні є несприятлива економічна ситуація в Україні та відсутність партнерів за кордоном (рис.3.2).

Рис. 3.2. Десять основних причин відсутності експорту, 2015 р.[38]

Проблеми, з якими стикаються українські експортери, практично

однакові незалежно від розміру бізнесу (рис. 3.3).

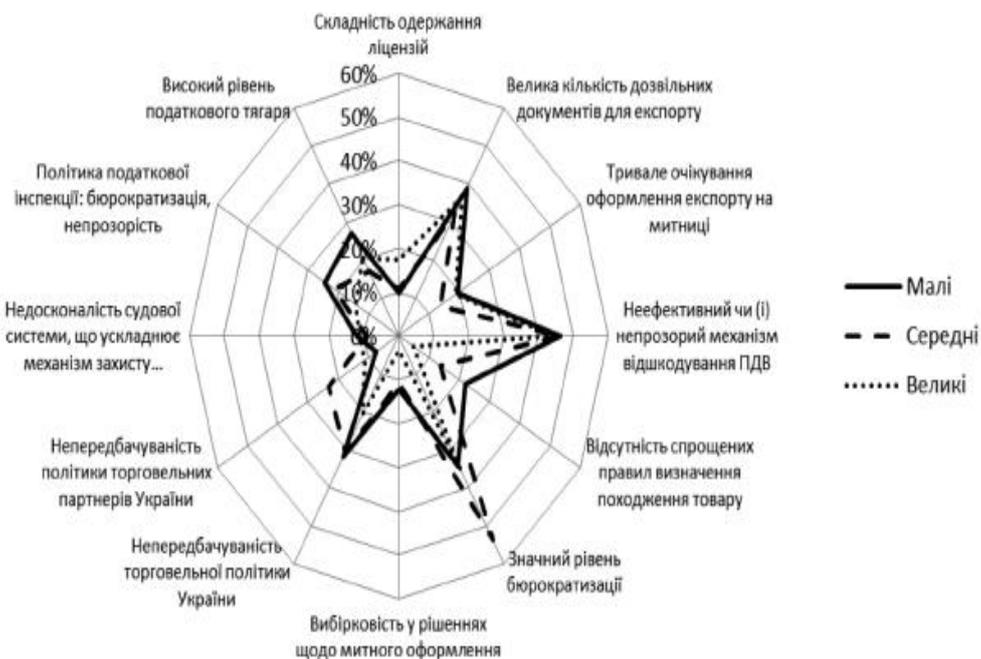

Рис.3.3. Найбільш проблемні моменти для експорту в Україні в розрізі розміру підприємства, 2015 р. [93]

Найбільшими проблемами, з якими стикаються експортери, є значний рівень бюрократизації, неефективний чи непрозорий механізм відшкодування ПДВ, велика кількість дозвільних документів, непередбачуваний характер торговельної політики України. За оцінками самих підприємств компанії-експортери витрачають у середньому 1-2 дні на проходження всіх необхідних процедур при оформленні однієї партії товару. При цьому малі підприємства, як правило, витрачають на це 2 дні, а середні та великі – 1 день. У більшості підприємств (74,3%) вартість проходження процедур при зовнішньоторговельних операціях сягає до 5% вартості однієї партії товару, для 13,1% вартість проходження процедур коливається від 5% до 10% вартості партії товару. Менші за розмірами підприємства витрачають більше коштів, що, зокрема, пояснюється розмірами партій товару [121].

Вцілому, регулювання зовнішньої торгівлі в Україні є величезною

проблемою. Воно негативно впливає на підприємства у три способи.

1. Процедури, які безпосередньо стосуються експортних та імпорتنих операцій, забирають надто багато часу, не лише через митні норми, а й через правила у сфері стандартизації, сертифікації, фітосанітарного та ветеринарного контролю.

2. Для того щоб отримати право займатись зовнішньою торгівлею, необхідно зібрати надзвичайно великий пакет документів, а також різноманітні дозволи та папери, що можуть вимагати на власний розсуд державні органи.

3. Загальна вартість процедур перетину кордонів є надто високою. Загалом, сама експортна операція суто у формальному плані є сукупністю певних процедур, складність, тривалість та вартість яких самі по собі можуть бути бар'єром для експортерів (табл. 3.1). Загалом у рейтингу Doing Business 2016 Україна посідає 83 зі 189 місць (Польща - 25, Німеччина - 15), піднявшись на 4 позиції порівняно з 2015 роком, а за компонентом міжнародної торгівлі вона обіймає незмінне 109 місце (Польща - 1, Німеччина - 35). Для експортної операції в Україні потрібно 11 документів, загальний процес триватиме в середньому 127 годин і коштуватиме 667 дол. США. Розбивка за компонентами показує, що найбільше часу витрачається на підготовку документів (процедури оформлення, що в більш розвинутих країнах переважно виконуються в електронній формі), тоді як внутрішні перевезення є найдорожчим етапом (як і скрізь). Слід зазначити, що на вартість процедур оформлення також припадає майже половина вартості експортної операції [18].

Таблиця 3.1

Легкість ведення бізнесу: транскордонна торгівля (Doing Business 2016)
[49]

Індикатори	Україна	Німеччина	Польща
Загальний рейтинг	83	15	25
Рейтинг із міжнародної торгівлі	109	35	1
Документи для експорту (к-сть)	11	4	4
Час для експорту: процедури на кордоні (год)	26	36	0
Час для експорту: процедури оформлення (год)	96	1	1
Внутрішні перевезення (год)	5	3	14
Вартість експорту: процедури на кордоні (дол. США)	75	345	0
Вартість експорту: процедури оформлення (дол. США)	292	45	0
Вартість внутрішніх перевезень (дол. США)	300	500	1 000

На думку експертів зовнішня торгівля України гальмується принаймні з двох причин:

1) головними експортними партнерами для українських підприємств по засобах виробництва залишаються пострадянські країни, що мають систему технічного регулювання, побудовану на основі ГОСТів. Для забезпечення відповідності правилам ЄС, українські виробники повинні будуть дотримуватись двох наборів регламентів і специфікацій для того самого виробничого процесу: один набір, заснований на старій системі радянських ГОСТів для внутрішнього користування, а другий – гармонізований із міжнародними нормами – для потреб експорту;

2) відсутність належно функціонуючої системи технічного регулювання, що відповідає найкращим світовим практикам.

У кінцевому підсумку конкурентоспроможність на світових ринках визначається спроможністю українських компаній виробляти товари та надавати послуги прийнятної для закордонних споживачів якості та за прийнятними цінами. Тому забезпечення відповідності товарів і послуг різного роду вимогам та стандартам є органічною складовою виробничо-комерційної діяльності кожного експортера, а відповідні витрати є інвестицією у власну конкурентоспроможність.

Секторальний аналіз показує, що дотримання стандартів якості

продукції є найбільш складним для виробників усіх видів товарів, за винятком харчових продуктів. Вимоги до етикетування і маркування, а також щодо випробувань та сертифікації промислової продукції більш суворі, ніж стандарти якості для продуктів харчування. Близько 45% експортерів сільськогосподарської та текстильної продукції сприймають стандарти якості продукції як обмежувальні.

На період до введення в дію технічних регламентів підтвердження відповідності здійснюється через процедуру обов'язкової сертифікації. На початковому періоді сертифікації підлягало до 80% вітчизняної продукції. Таким чином, законодавчо проголошена добровільність стандартів фактично не діє, а повільний темп впровадження технічних регламентів не дає можливості повністю відмовитись від обов'язкової сертифікації.

Хоча більшість великих компаній не відчувають труднощів, пов'язаних із дотриманням технічних стандартів на різних стадіях просування товарів, багато українських компаній-респондентів заявили, що конкретні, пов'язані з торгівлею технічні регламенти для них досить обтяжливі. Більше того, досвід нових членів ЄС (країни Центральної та Східної Європи) показує, що разом із розвитком економіки країни та зміною структури виробництва (і експорту) в бік технологічно просунутих продуктів, експортери України також більше дотримуватимуться технічних стандартів ЄС. Стандарти матимуть важливіше значення у відносному плані також через очікувану ліквідацію традиційних захисних заходів, таких як митні тарифи. Це означає, що різні технічні норми ЄС у майбутньому можуть навіть становити більші бар'єри, ніж зараз. Згідно з результатами опитування майже на половині (44,6%) вітчизняних підприємств експортерів діє система управління якістю продукції, що необхідна для сертифікації на відповідність стандартам серії ISO-9000 [113]. Так, найбільший відсоток систем управління якістю, що вже діють, характеризує підприємства, котрі виробляють медичну техніку, вимірювальні засоби, оптичні прилади та устаткування, годинники (81,8% дали позитивну відповідь і при цьому серед

решти підприємств цієї галузі усі зазначили, що зараз працюють над її створенням). Крім того, відзначаються такі галузі, як виробництво автомобілів (62,5%), а також виробництво машин і устаткування (60,2%). Найменший рівень упровадження систем управління якістю у підприємств з виробництва шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (10%), а також підприємств, що займаються виробництвом деревини, виробів із деревини та меблів (10,7%). Разом із тим близько третини із решти підприємств зазначених галузей уже працює над створенням системи управління якістю, і досить значна їх частка планує це зробити у найближчі 2–3 роки.

Отже, загалом найбільшим (підвищеним) рівнем упровадження гармонізованих стандартів характеризуються такі види економічної діяльності, як:

- виробництво машин і устаткування. При цьому найактивніше застосовують гармонізовані стандарти підприємства цієї галузі, які працюють у Сумській, Миколаївській та Херсонській областях (експертна оцінка перевищує 5 балів за 7-бальною шкалою);

- виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. Першими застосовувати гармонізовані стандарти почали відповідні підприємства Хмельницької, Київської та Вінницької областей.

На нашу думку, після впровадження та сертифікації систем управління якістю відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000, на рівні підприємства, так званому мікрорівні, спостерігається збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції вищої якості, що означає потенційне зростання кількості споживачів. Відзначається підвищення рівня організації виробничих процесів та поглиблення корпоративної культури (рис. 3.4).

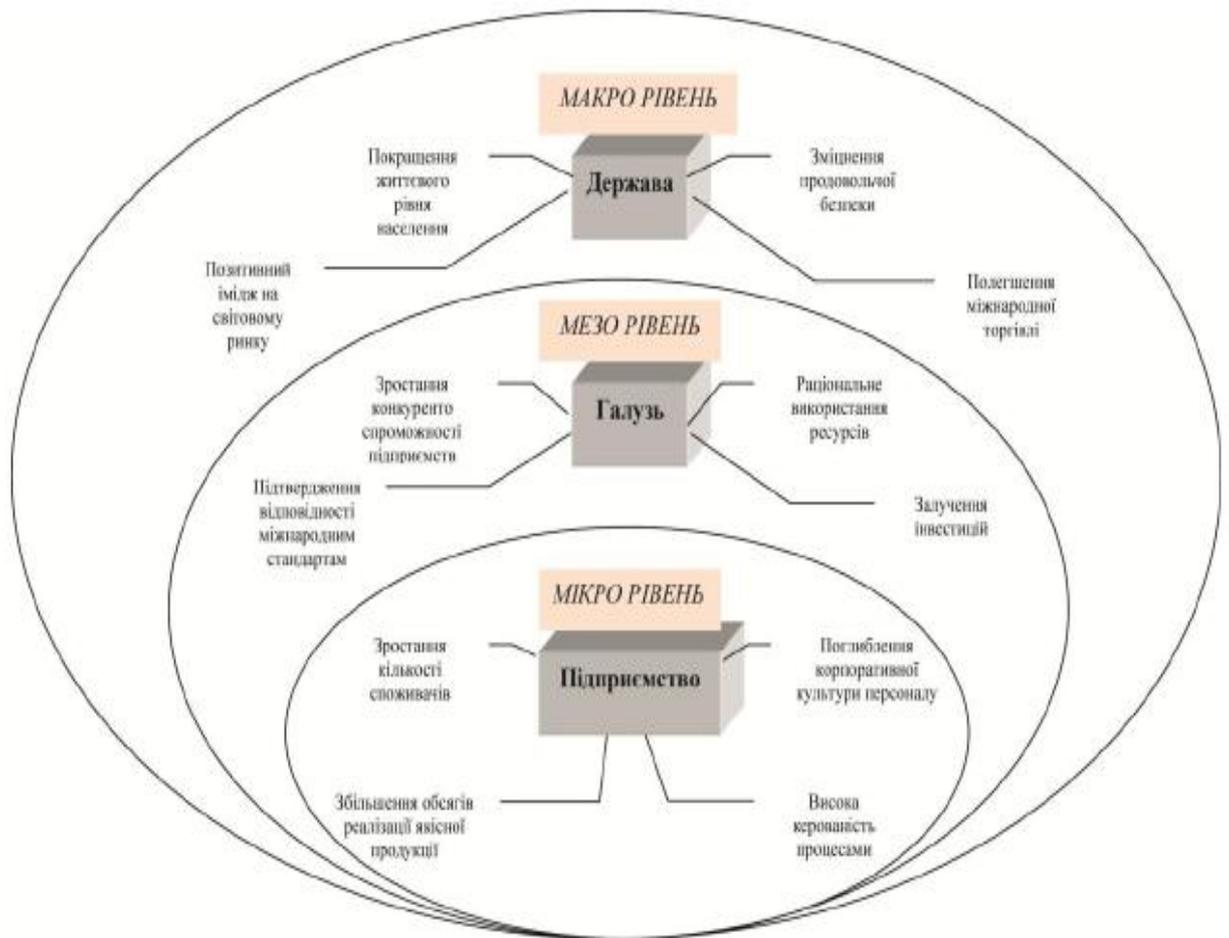

Рис. 3.4. Переваги від впровадження систем управління якістю на підприємствах [108]

На макрорівні збільшення кількості сертифікованих підприємств відповідно до міжнародних стандартів полегшить ведення торгівлі на світовому ринку, покращує імідж держави, зростає рівень життя населення та зміцнюється продовольча безпека.

Система управління якістю передбачає одночасне гармонійне та ефективне функціонування кількох її складових, серед яких, на нашу думку, доцільно виокремити наступні підсистеми: 1) якість організації; 2) якість виробництва; 3) якість взаємодії із зацікавленими сторонами; 4) якість виготовленої продукції (рис. 3.5).

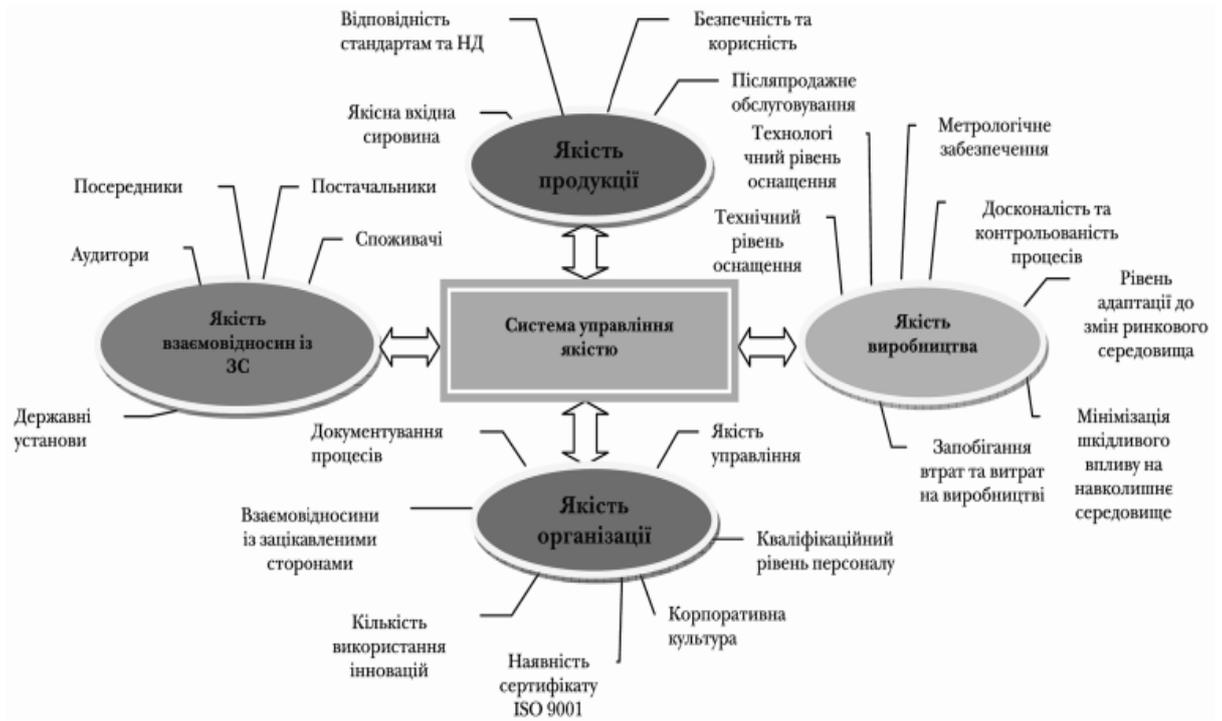

Рис. 3.5. Система управління якістю на підприємстві, як цілісність взаємодії підсистем [15]

На якість продукції впливає і рівень технічного та технологічного забезпечення, регулярні метрологічні перевірки, контрольованість та послідовність виробничих процесів, що запобігають нераціональним витратам та втратам. Актуальною вимогою сьогодення є відповідність виробництва принципам лояльності та мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Значна увага з боку керівництва та персоналу повинна приділятися якості продукції, оскільки саме виробництво та реалізація товарів високої якості значно впливає на конкурентоспроможність підприємства, а, отже, на прибутки. Висока якість досягається за рахунок контролю та відбору вхідної сировини, дотримання нормативних документів та стандартів під час виробництва, відповідністю потребам споживачів, вирізняється корисністю та безпечністю в процесі використання та споживання.

Враховуючи широкую поінформованість сучасних споживачів, необхідно зазначити, що довіру до підприємства і продукції, яку воно

виготовляє, викликає наявність сертифікатів відповідності міжнародним стандартам серії ISO, які є гарантом спроможності організації стабільно виготовляти та постачати продукцію високого рівня якості. Дотримання принципів, які викладено у міжнародних стандартах ISO серії 9000, ініціює застосування на підприємстві наукових методів управління якістю, окреслює політику та цілі у сфері якості, орієнтує виробництво на врахування вимог споживача, спрямовує на постійне поліпшення діяльності організації.

Водночас, в Україні до цього часу не вдалось розробити та реалізувати послідовну загальнонаціональну політику сприяння розвитку експорту, що можна пояснити такими причинами:

1. Відсутність культури та дієвої системи стратегічного прогнозування та планування в цілому, яка б, зокрема, передбачала адекватну оцінку тенденцій розвитку світового господарства як основи прийняття стратегічних рішень.

2. Відсутність дієвого механізму управління реалізацією стратегічних програм, які мають міжвідомчий характер.

3. Відсутність консолідованого бачення експортних інтересів держави, та, натомість, лобіювання інтересів окремих гравців, чиї (інтереси) часто суперечать один одному та суспільним інтересам в цілому.

4. Відсутність єдиної структури-лідера з повним набором необхідних повноважень для того, щоб нести відповідальність за процес та результат торговельної політики.

5. Традиційно низький рівень фінансування торговельної політики, що пояснюється як нерозумінням її важливості, так і браком політичної волі виділити необхідні ресурси.

6. Дефіцит кадрів державних службовців відповідної кваліфікації.

7. Постійні зміни в структурі та функціях органів державної влади, які визначаються ситуативними чинниками, а не стратегічним баченням ролі держави в економіці в цілому та в регулюванні окремих сфер економіки

зокрема.

8. Відсутність чіткого розмежування компетенцій між бізнесом та державою у сфері розвитку експорту, що, зокрема, перешкоджає розвитку постійного конструктивного діалогу із зазначених питань.

На основі аналізу сучасних тенденцій розвитку світової торгівлі та аналізу особливостей економіки України пропонуємо сформулювати *експортну стратегію, цілями якої є:*

- Оптимізація інтеграції України в міжнародні потоки товарів та послуг;
- Більш ефективне використання наявних режимів торговельних стосунків з торговельними партнерами;
- Відкриття ринків для українських експортерів шляхом досягнення відповідних домовленостей на регіональному та міжнародному рівнях (у тому числі, через участь у роботі відповідних міжнародних організацій);
- Зменшення негативного впливу регуляторних бар'єрів та спрощення процедур торгівлі;
- Активізації участі України в міжнародному регуляторному діалозі на різних рівнях та в різних форматах.

Іншими словами, стратегічною ціллю сприяння експорту є забезпечення стабільного зростання експорту, підвищення на цій основі зайнятості та ефективності національної економіки.

Реалізація стратегії розвитку експорту вимагає створення цілої низки політичних, економічних та інституційних передумов. За їхньої відсутності окремі заходи торговельної політики не дадуть бажаного ефекту. Тому, запорукою успішної реалізації Національної експортної стратегії є наступні передумови:

- макроекономічна стабілізація як один із найважливіших чинників поліпшення національного бізнес-середовища як такого;
- глибокі структурні та інституційні реформи;

- відновлення довіри бізнесу до держави;
- послідовність та безперервність (спадковість) політики сприяння розвитку експорту (політика як процес, а не окремі заходи);
- декватне інституційне, інтелектуальне та фінансове забезпечення політики;
- ефективна координація дій ЦОВВ.

Політика сприяння розвитку експорту повинна бути побудована за такими принципами: чіткий розподіл ролей між державою та бізнесом; діалог та відповідальність (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розвиток експорту: розподіл сфер відповідальності між Урядом та бізнесом [116]

Сфера виняткової відповідальності Уряду	Сфера спільної відповідальності	Сфера виняткової відповідальності бізнесу
1. Забезпечення макроекономічної стабільності як ключового елементу сприятливого для бізнесу економічного середовища.	1. Розбудова інфраструктури сприяння експорту	1. Розробка та імплементація проактивних бізнес-стратегій, включаючи стратегію розвитку присутності на зовнішніх ринках
2. Захист прав власності.	2. Постійний та конструктивний діалог між Урядом та бізнесом із питань міжнародної торгівлі та пов'язаних із нею проблем.	2. Остаточна відповідальність за бізнес-рішення та результати виробничо-комерційної діяльності в цілому та операцій на зовнішньому ринку зокрема
3. Активна участь у роботі міждержавних (міжурядових) організацій, які займаються питаннями міжнародної торгівлі (СОТ, ВМО, ООН тощо) з метою захисту та просування національних економічних інтересів.	3. Розбудова інформаційно-аналітичної системи забезпечення потреб держави (Уряду) та бізнесу у сфері міжнародної торгівлі	3. Готовність функціонувати у висококонкурентному міжнародному середовищі
4. Формування регуляторного середовища на основі міжнародно визнаних принципів, міжнародних зобов'язань України та кращих світових практиках.	4. Розбудова системи підготовки кадрів для зовнішньоекономічної діяльності	4. Бажання інвестувати в розбудову власної конкурентоздатності
5. Захист економічної конкуренції.	5. Розбудова кадрового потенціалу у сфері міжнародної торгівлі	5. Формування мереж виробничо-комерційного та представницького характеру, метою яких є розвиток експортних спроможностей

Важливе значення для розвитку експортного потенціалу має реалізація Стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року, Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України

на 2013-2017 роки, Стратегії розвитку туризму й курортів на 2016-2020 роки, Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, Стратегії державної підтримки розвитку МСП на 2016-2020 роки.

Інструментами моніторингу реалізації експортної стратегії повинна бути періодична підготовка Урядом Білих книг із актуальних питань торговельної політики України в цілому та експорту зокрема, відповідних оглядів та позиційних документів. Підготовка таких документів стане органічною складовою національної торговельної політики. Національна експортна стратегія повинна розроблятися на п'ять років, кожного року Уряд повинен звітувати про її виконання

Отже, реалізація експортної Стратегії може призвести до: збільшення експорту товарів і послуг до 2020 року порівняно з 2015 роком; збільшення кількості експортерів товарів і послуг; збільшення географічної та товарної диверсифікації українського експорту; активізації участі українських компаній у глобальних ланцюгах вартості (і наближення за цим показником до рівня країн ЄС); укладання нових Угод про вільну торгівлю; покращення позиції України в міжнародних рейтингах, що стосуються зовнішньої торгівлі, зокрема «Doing Business. Trading Across Borders», «Enabling Trade Index», «Index of Economic Freedom. Trade Freedom».

3.2. Напрямки адаптації України до вимог СОТ та ЄС з врахуванням національних інтересів

На сьогодні система технічного регулювання в Україні залишається одним з основних бар'єрів і на шляху інноваційного розвитку, скільки робить процедуру розробки і виведення на ринок нового продукту або впровадження

нової технології надто складною і дорогою (як із боку фінансових витрат, так і витрат часу). Необхідно відзначити, що суттєвою проблемою для розвитку міжнародної торгівлі стали технічні заходи її регулювання. Існують підрахунки, відповідно до яких 80% обсягу світової торгівлі дискримінаційного регуляторного впливу зазнає лише внаслідок застосування технічних норм та стандартів. В ЄС технічні, санітарні, фітосанітарні та екологічні норми та заходи часто використовуються в протекціоністських цілях. Різниця між країнами ЄС в системах стандартів, тестах та сертифікації слугує значним бар'єром на шляху доступу іноземних товарів до ринку країн-членів.

Наприклад, по деяких товарах існують вимоги щодо відповідності технології виробництва продукції технологіям, що застосовуються в ЄС. Найбільш відомими в останні роки були заборони на імпорт на ринки країн-членів гормонально обробленої та генетично модифікованої продукції. Також в Польщі, яка перейшла на більш високі стандарти і норми ЄС, вимога обов'язкового отримання сертифіката, який підтверджує якість імпортованих товарів, стає непоборним бар'єром для імпорту промислових товарів з багатьох країн, включаючи СНД.

Система технічного регулювання України негативно впливає на міжнародну торгівлю та конкурентоспроможність країни на світових ринках.

Таким чином, система технічного регулювання в Україні наразі створює низку перешкод:

- Вона заважає інноваціям і знижує конкурентоспроможність країни через свій надто директивний і бюрократичний характер та використання багатьох застарілих вимог.

- Її нормативно-правова база характеризується суперечностями та неузгодженістю.

- Багато товарів і послуг одночасно регулюються різними державними органами, що призводить до неефективного використання ресурсів.

- Повноцінна участь України у міжнародних торгових договорах

вимагає термінового реформування системи.

Отже, існує ряд причин, які вимагають реформування системи технічного регулювання в Україні, а саме:

1. Існуючий режим завдає шкоди економічному потенціалу країни. Україна посідає 78-ме місце у глобальному рейтингу конкурентоспроможності та 139-те – у рейтингу умов ведення бізнесу («Doing Business», 2014). Такі низькі рейтинги, не в останню чергу, спричинені високою вартістю і складністю вимог системи технічного регулювання, які стримують розвиток бізнесу та економіки в цілому [111]. Надмірне регулювання підриває потенційні конкурентні переваги України, пов'язані з вигідним географічним розташуванням, людськими й природними ресурсами, ринковою інфраструктурою тощо.

2. Перешкоди на шляху впровадження інновацій. Нові технології залишаються незаконними доти, доки не затверджені державними регуляторними органами. Нове обладнання не можна імпортувати, нову продукцію не можна виводити на ринок, якщо вони не відповідають існуючим стандартам, або якщо технічні умови на них не зареєстровані в органах ДССУ, що потребує багато часу і коштів. Як наслідок, модернізація українських підприємств гальмується, нові технології не впроваджуються, нова продукція з'являється повільно, а замість виробництва інноваційної продукції Україна й досі залишається постачальником сировини та виробником традиційних напівфабрикатів.

3. Система технічного регулювання в Україні занадто жорстка і складна.

Існуюча система сертифікації акцентує увагу на санкціонуванні конкретних зразків продукції замість того, щоб зосереджувати головну увагу, власне, на виробничому процесі. Як наслідок, гарантія постійної безпеки товарів є дуже слабкою.

4. Гарантується відповідність конкретного зразка продукції. Крім того, оскільки занадто директивні й застарілі вимоги часто призводять до

несумісності з сучасними технологічними процесами, багато підприємств не мають іншого шляху, як вдаватися до «неофіційних засобів», оскільки вони не можуть дотримувати українських стандартів.

5. Чинна система державного контролю неефективна і не гарантує якості продукції. Переважна частина порушень, виявлених органами ДССУ, стосується формальних вимог до документації, а не насправді важливих проблем.

6. Невідповідність вітчизняних норм технічного регулювання міжнародним правилам і принципам (у тому числі прийнятим в ЄС та СОТ). Після приєднання до СОТ українські виробники не тільки не повністю використовують переваги міжнародної економічної інтеграції, але й наражаються на ризик, оскільки деякі положення системи технічного регулювання суперечать зобов'язанням, взятим на себе Україною.

7. Чинна база стандартів в Україні неефективна і застаріла. Наділивши стандарти де-факто статусом обов'язкового документа, держава примушує виробників застосовувати багато застарілих норм: у країні діють 16765 міждержавних стандартів (ГОСТів), розроблених до 1992 року, 46% з яких були прийняті ще до 1980 року.

Зобов'язання України узгодити національне законодавство у сфері ТБТ з європейським містить як *позитивні ефекти*, так і *виклики* для українського бізнесу. Безумовним позитивом є остаточний перехід на фактично міжнародні технічні регламенти, що визнаються в ЄС та багатьох інших країнах світу, що знизить нетарифні бар'єри в торгівлі з цими країнами, покращить доступ українських виробників на міжнародні ринки та стимулюватиме експорт. Особливо відчутним зниження нетарифних обмежень буде в тих секторах (сферах), щодо яких будуть підписані Угоди АСАА, а це може відбутись як протягом перехідних періодів, так і пізніше.

Водночас, перехід на нові принципи технічного регулювання, стандарти та оцінки відповідності вимагатиме від виробників відповідних витрат на адаптацію до нових умов, але, зважаючи на досить тривалі

перехідні періоди й на той факт, що Україна вже багато зробила для гармонізації свого законодавства з європейським у цій сфері, такі витрати є давноочікуваними, а отже, уже мають бути врахованими в бізнес- планах розвитку підприємств. До того ж, Україна вже прийняла понад 40 технічних регламентів, які значною мірою базуються на відповідних європейських регламентах, причому, ці регламенти стосуються саме тих сфер, що підлягають гармонізації.

Впровадження нової системи технічного регулювання на основі європейських стандартів зумовлюватиме не лише підвищення безпеки товарів та послуг, але й сприятиме кращому інституційному захисту прав споживачів у випадку дефектної продукції.

Водночас, вищий рівень безпеки означає, що товари, що не відповідають вимогам безпеки, але є, імовірно, дешевшими, будуть витіснені з ринку. Це стосуватиметься як товарів національного виробника, який не зможе адаптуватись до нових вимог, так і менш безпечних імпортованих товарів. Це може негативно вплинути на бідніших споживачів, хоча в довгостроковій перспективі використання безпечніших товарів сприятиме покращенню здоров'я населення, зменшенню випадків травмування, що може компенсувати витрати на купівлю безпечніших товарів.

Вимоги щодо обов'язкового маркування та етикетування не повинні перевищувати вимоги, необхідні для адаптації із законодавством ЄС та для захисту здоров'я, безпеки чи навколишнього середовища або інших важливих потреб державної політики. Зобов'язання щодо маркування та етикетування відповідають положенням СОТ щодо забезпечення захисту інтересів суспільства у сфері здоров'я, безпеки чи навколишнього середовища або забезпечення інших важливих потреб суспільства та, водночас, уникнення створення необґрунтованих обмежень у міжнародній торгівлі. Оскільки ці вимоги вже діють в Україні, їх підтвердження не матиме суттєвого впливу на бізнес, якщо він уже дотримувався цих вимог. Бізнес який не виконував відповідні вимоги, може зіштовхнутись із підвищенням

ризиком санкцій за їх невиконання. Додаткове підтвердження вимог маркування та етикетування для забезпечення захисту здоров'я, безпеки чи навколишнього середовища матиме позитивний вплив на забезпечення захисту прав споживачів в Україні на достовірну та повну інформацію щодо продукції. Зобов'язання щодо маркування та етикетування можуть вимагати від держави посилення контролю за додержанням відповідних вимог, зокрема, щодо повноти та достовірності інформації, яка надається споживачам. У цілому виконання зобов'язання є невід'ємною частиною загального процесу реформування системи технічного регулювання країни.

В Угоді закріплені зобов'язання України дотримуватись міжнародних принципів сертифікації, що підвищує вимоги до українських виробників, але водночас, спрощує торгівлю та у зв'язку з цим може сприяти збільшенню торговельних обсягів між ЄС та Україною. Угода передбачає низку вимог до органів державної влади, дотримання яких дозволить досягнути взаємного визнання сертифікатів.

Досвід країн Східної Європи із вирішення питань гармонізації національних систем технічного регулювання (СТР) показав, що цей процес може тривати декілька років і розвиватися за різними напрямками [119]. Так, наприклад, у Словаччині на проведення реформи СТР знадобилося трохи більше 8 років: за 1995–2002 рр. тут впроваджено 19 тис. європейських технічних норм. У Словацькій нормативній базі 45% становлять міжнародні стандарти, впроваджені шляхом перекладу або за методом «обкладинки». Реформа СТР у Латвії базувалася на таких пріоритетних положеннях, як: гармонізація з європейськими і світовими стандартами (які впроваджувались безпосередньо як латвійські); регламентація тільки суттєвих вимог до безпеки; відміна обов'язковості стандартів і технічних вимог; забезпечення ринкового нагляду на національному рівні; впровадження оцінки відповідності через систему акредитованих недержавних органів. Упродовж 2003–2006 рр. у Польщі було впроваджено 16382 європейських стандартів, з яких 33% було перекладено польською мовою, решту введено за

методом «обкладинки».

До того ж, як підказує досвід країн останньої хвилі розширення ЄС і значний обсяг робіт щодо імплементації вимог Угоди про асоціацію, це досить затратний захід і основна частина його вартості припадатиме на державний бюджет України та суб'єктів господарювання, які у своїй діяльності будуть зобов'язані дотримуватися стандартів ЄС. Так, наприклад, фінансова допомога Польщі на імплементацію стандартів ЄС у період з 2004 по 2012 рр. становила близько 80 млрд євро [118]. Загалом з 2007 по 2013 рр. новим країнам ЄС на потреби економічної та соціальної інтеграції було надано понад 208 млрд євро [111].

Успішний досвід сусідніх країн, які нещодавно приєдналися до ЄС: Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших, може слугувати «планом дій» для України, оскільки ці країни досягли вражаючих результатів за короткий період часу. Зважаючи на цей досвід та зрозумілість вимог ЄС, Україна повинна мати чіткий шлях для реформування системи технічного регулювання. Ступінь гармонізації систем технічного регулювання України та ЄС становить близько 30%. Наразі є чинними орієнтовно 13 тис. міждержавних стандартів (ГОСТів), розроблених до 1992 р. Починаючи з 2006 р. скасовано чинність 3975 ГОСТ, з них у 2014 р. – 144, у 2015 – 14. Після підписання політичної частини Угоди між Україною та ЄС діяльність з гармонізації стандартів активізувалася. Лише за першу половину 2015 р. було прийнято 812 стандартів, з яких 76 гармонізовано з міжнародними та європейськими. До кінця 2015 р. передбачалося прийняття ще 1000 гармонізованих національних стандартів методом підтвердження (мовою оригіналу), з подальшим їх прийняттям українською мовою [108].

Українська технічна інфраструктура краща ніж у деяких сусідніх країнах, проте брак раціоналізації (забагато лабораторій у великій кількості дублюючих органів) означає, що цю інфраструктуру практично неможливо оновити на цьому етапі. Україна уже має решту передумов успіху: технічну інфраструктуру (лабораторії), а також висококваліфікованих технічних

спеціалістів, які наразі працюють у Держспоживстандарті. Єдине, що необхідно здійснити, — це зміну в системі, тобто у способі, в який ці ресурси використовуються. Оскільки технічне регулювання служить інтересам і державного, і приватного секторів, підприємства України також повинні докласти значних зусиль, щоб бути спроможними виконувати свої зобов'язання за майбутньої системи, що відповідатиме вимогам ЄС. У багатьох випадках підприємствам доведеться модернізувати виробничі процеси. Від них очікуватиметься значно вагоміший внесок у розробку стандартів. У свою чергу, ці зусилля допоможуть підприємствам істотно посилити свою конкурентоспроможність, як це спостерігалось в інших країнах Центральної та Східної Європи. Реформа систем технічного регулювання, що здійснювалася у багатьох країнах світу за схожими сценаріями, позитивно позначилася на їх розвитку через суттєве скорочення фінансових та часових витрат і у держави, і у підприємств.

В сфері технічного регулювання для того, щоб система ринкового нагляду в Україні працювала відповідно до європейських стандартів, потрібно забезпечити ефективне запровадження нових законів про *ринковий нагляд*, а також створити умови для подальшого ефективного функціонування та розвитку системи. Це передбачає чітке визначення заходів, потреб і джерел фінансування, а також календарне планування заходів, моніторинг та оцінку їх виконання.

Головною метою реформ є перехід до такої системи державного контролю, яка не створюватиме надмірного тягаря для виробників, забезпечить належний рівень захисту прав споживачів та буде заснована на основі обґрунтованих наукових даних. Таким чином, основними завданнями реформи є: створення ефективної системи контролю за безпечністю харчових продуктів; перегляд та уточнення принципів відповідальності за дотримання вимог безпечності харчових продуктів; реорганізація контролюючих органів, оптимізація їх структури та кількісного складу; оптимізація та покращення

ефективності діяльності наукових установ; оптимізація кількості і структури лабораторій, та, у разі потреби, їх технічне переоснащення.

Створення ефективної системи контролю за безпечністю харчових продуктів, у тому числі перегляд та уточнення принципів відповідальності за дотримання вимог безпечності харчових продуктів вимагає, передусім, удосконалення законодавчої бази.

Інтеграція до СОТ та підписання Угоди про Вільну Торгівлю з Європейським Союзом пропонують Україні винятково позитивні перспективи, які можуть бути досягнуті шляхом реформ. Першочерговими завданнями цих реформ мають бути:

- Встановлення добровільності стандартів та впровадження обов'язкових вимог щодо безпеки та інформування;
- Скорочення обсягів обов'язкової сертифікації;
- Перехід до системи контролю, що базується на ринкових перевірках та відповідальності виробника;
- Швидке впровадження міжнародних стандартів шляхом поєднання перекладу найважливіших з них, а для решти - та пряме впровадження мовою оригіналу.

Таким чином, залишається ще великий обсяг роботи на шляху України до Європейського Союзу та його ринку у сфері технічного регулювання та створення спільного з ЄС ринку. Це дослідження виявило такі основні завдання, які потребують вирішення:

- Уряд має виділити більше ресурсів, особливо фінансових, для здійснення гармонізації українських стандартів з міжнародними та європейськими;
- Уряд має посилити інституційні рамки системи технічного регулювання для реального впровадження реформаторських законів;
- Уряду слід уникати конфлікту інтересів та зіткнень між державними органами щодо розподілу ринку обов'язкового підтвердження

відповідності з метою забезпечення конкуренції на цьому ринку як між державними, так і між приватними органами із сертифікації;

- особливу увагу слід приділити підвищенню компетентності українських оцінювачів відповідності, а також модернізації технологічного рівня українських органів із сертифікації та випробувальних лабораторій;
- Національному агентству з акредитації України слід почати вживати активних зусиль, спрямованих на вступ до організації Європейської співпраці з акредитації, Міжнародної конференції з акредитації лабораторій та Міжнародного форуму з акредитації.

Безумовно, що для вирішення зазначених вище завдань Україна потребує допомоги Європейського Союзу. Ці завдання можуть навіть стати напрямками подальшої співпраці між Україною та ЄС для цілей створення спільного ринку та усунення технічних бар'єрів в торгівлі.

Висновки до розділу 3

Сучасна зовнішньоекономічна політика України повинна бути спрямована на формування нового режиму торгівлі з подальшою інтеграцією до світового економічного простору шляхом поступового збільшення конкурентоспроможності національної економіки. Для перспективного розвитку міжнародної торгівлі України необхідно вжити наступні заходи:

1. Забезпечити підтримку національних виробників шляхом використання можливостей міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів на світовому ринку.
2. Розширювати діяльність на міжнародній арені за рахунок пошуку нових ринків збуту.
3. Вдосконалювати національні виробництва за рахунок закупівлі новітніх технологій у закордонних партнерів.
4. Впроваджувати міжнародні стандарти та сертифікацію товарів або послуг задля зменшення бар'єру виходу даних товарів або послуг на міжнародні ринки.

5. Вдосконалити систему державного регулювання та управління виробництва товарів, які експортуватимуться.

Ключовою проблемою в умовах членства України в СОТ залишається необхідність реалізації структурних реформ вітчизняної економіки у такий спосіб, який би гарантував покращення ефективності промислового та сільськогосподарського виробництва шляхом оперативної трансформації імпульсів від внутрішнього та зовнішнього ринків в економічні відносини та впровадження новітніх технологій.

Наявність технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС становить суттєву перешкоду для розширення обсягів та покращення структури взаємного товарообігу. Найбільш суттєвими бар'єрами в торгівлі українські експортери вважають процедури забезпечення якості продукції, причому на всіх стадіях виробництва, починаючи від проектування. Питання тестування і сертифікації за значимістю займають друге місце. Третім і четвертим важливими факторами є питання безпеки продукції як для людини, так і для довкілля. Отже, головною умовою розширення обсягів товарообігу між Україною та ЄС після запровадження режиму ЗВТ є усунення протягом найближчих 10 років технічних бар'єрів у торгівлі.

Для створення адаптованої до вимог ЄС сучасної системи технічного регулювання та захисту прав споживачів необхідно забезпечити:

- удосконалення законодавчої та нормативної бази з питань технічного регулювання та захисту прав споживачів відповідно до вимог Угоди про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі, директив ЄС;
- удосконалення процедури надання вітчизняним та іноземним користувачам інформації з питань стандартизації;
- впровадження міжнародних стандартів та стандартів державчленів ЄС відповідно до потреб національної економіки;

- сприяння впровадженню суб'єктами господарювання сучасних систем управління якістю у виробництві товарів, виконанні робіт і наданні послуг;

- запровадження державного ринкового нагляду за безпекою товарів, робіт і послуг;

- створення ефективного механізму фінансування та матеріально-технічного забезпечення розвитку сфери технічного регулювання та захисту прав споживачів.

Запропоновані заходи можуть стати окремими елементами в реформі політики технічного регулювання, здійсненні якої варто зосередити лише на одній меті — підвищення рівня нецінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

ВИСНОВКИ

Зовнішня торгівля займає чільне місце в системі міжнародних економічних відносин. Для багатьох країн Заходу останнім часом вона стала основним фактором розвитку економіки. Це стосується насамперед промислово розвинених країн, які значну частину продукції експортують в інші країни. Широкий обмін товарів між країнами в результаті зростання зовнішньої торгівлі створює умови для розвитку світового ринку і світової торгівлі.

Міжнародна торгівля є центральною ланкою в складній системі світогосподарських зв'язків, опосередковуючи практично усі види міжнародного поділу праці і зв'язуючи всі країни світу в єдину міжнародну

економічну систему. Вона являє собою сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу, а її обсяг підраховується шляхом підсумовування обсягів експорту.

Сучасна міжнародна торгівля - торгівля між країнами, що припускає ввіз (імпорт) і вивіз (експорт) товарів. У ній беруть участь різні юридичні особи - корпорації, їхні об'єднання, держави, окремі індивідууми. Вона є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і, таким чином, збільшувати загальний обсяг виробництва.

У загальному виді міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшувати загальний обсяг виробництва. Суверенні держави, як і окремі особи і регіони країни, можуть виграти за рахунок спеціалізації на výroбах, що вони можуть робити з найбільшою відносною ефективністю, і наступного обміну на товари, що вони не в змозі самі ефективно робити.

Прискорений розвиток міжнародної торгівлі пов'язаний насамперед із посиленням процесу лібералізації міжнародних відносин, підвищенням попиту на промислові товари, частка яких у сукупному обсязі світового експорту становить 70 %. Високі темпи розвитку міжнародної торгівлі свідчать також про поглиблення поділу праці, спеціалізації й кооперування виробництва. Вона включає практично всі види міжнародного співробітництва, у тому числі: спільну виробничу діяльність різних суб'єктів, міжнародний трансферт технологій.

Необхідність зростання міжнародної торгівлі обумовлена низкою причин:

По-перше, розвитком національних товарних виробництв і обміну, в тому числі і зовнішньої торгівлі.

По-друге, триваючої нерівномірністю розвитку окремих галузей суспільного виробництва, яка властива ринковому господарству.

По-третє, це властива країнам з ринковою економікою тенденція постійного розширення виробництва з метою отримання прибутку.

Повоєнний період розвитку міжнародної торгівлі позначений розширенням державного впливу на розвиток зовнішньої торгівлі та перехід від жорсткого протекціонізму до політики лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків. Після Другої світової війни і впродовж 50-х років у більшості індустріально розвинених країн зберігається і навіть посилюється централізована державна система регулювання зовнішньої торгівлі, створена ще в довоєнні роки або під час війни. Головне місце серед регуляторів займають розвинені системи кількісних та валютних обмежень. Рівень митного обкладання відносно високий, однак внаслідок значного коливання курсу валют та широкого застосування адміністративних методів митно-тарифні інструменти знаходились на другому плані. Утворення інтеграційних угруповань, митна боротьба між основними експортерами обумовили значне звуження сфери застосування кількісних обмежень та скасування валютних обмежень.

На розвиток міжнародної торгівлі чинить суттєвий вплив державна політика. Залежно від масштабів втручання держави розрізняють:

- політику свободи торгівлі (фритредства) – політику мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі вільних ринкових сил попиту та пропонування;
- політику протекціонізму – політику захисту внутрішнього ринку та вітчизняного виробника від іноземної конкуренції шляхом застосування тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики

Стосовно того, що і для якої країни краще: політика вільної торгівлі чи протекціонізм, – єдиної думки немає. Сучасний протекціонізм концентрується переважно, у відносно вузьких галузях. Політика вільної торгівлі привабливіша. Тому здебільшого країни провадять гнучку зовнішньоторговельну політику, використовуючи як методи протекціонізму,

так і політику вільної торгівлі.

Технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних із нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності Згідно з угодою до технічних бар'єрів у торгівлі відносяться (1) технічні регламенти, (2) стандарти та (3) процедури оцінки відповідності. Іншими словами до технічних перешкод належать вимоги про дотримання національних стандартів, одержання сертифікатів якості імпоротної продукції, специфічне пакування та маркірування товарів, дотримання певних санітарно-гігієнічних норм і т.п.

Можна виділити такі відмітні особливості європейського підходу до вирішення проблем якості:

- законодавча основа для проведення всіх робіт, пов'язаних з оцінкою і підтвердженням якості;
- гармонізація вимог національних стандартів, правил і процедур сертифікації;
- створення регіональної інфраструктури та мережі національних організацій, уповноважених проводити роботи із сертифікації продукції і систем якості, акредитаційних лабораторій, реєстрації фахівців з якості;
- введення контролю якості під час виробництва як одного з головних чинників забезпечення функціонування системи управління якістю на виробництві;
- введення спеціальних стимулюючих та заохочувальних заходів.

Аналіз географії експортних поставок свідчить про орієнтацію українських учасників ЗЕД в основному на промислово розвинуті країни. У площині останнього року істотних змін у географічному розподілі експорту по регіонах дальнього зарубіжжя не спостерігалось. Товарна структура експорту продовжувала носити сировинну спрямованість з перевагою в ній енергоносіїв. Разом з тим частка неопрацьованих сировинних матеріалів у

цей період трохи знизилася за рахунок випереджального росту експорту металопродукції, добрив, нафтопродуктів, продукції органічної і неорганічної хімії, папера й ін.

Слід відзначити, що сучасний стан зовнішньої торгівлі зумовлений впливом таких економічних факторів:

- 1) суттєве зростання цін на імпортовані енергоносії;
- 2) скорочення світового попиту на українську продукцію та обвальне падіння цін на сировинних ринках внаслідок розгортання світової фінансово-економічної кризи;
- 3) падіння промислового виробництва та скорочення будівельних робіт, що вплинуло на зниження потреби вітчизняних підприємств у сировині, матеріалах та напівфабрикатах;
- 4) падіння інвестиційної активності, що позначилось на зниженні потреби вітчизняних товаровиробників в імпорті машин та устаткування, а також інших інвестиційних товарів;
- 5) обмеження доступу до фінансових ресурсів, порушення рівноваги банківської системи та відтік капіталу;
- 6) недоліки у системі прав власності, макроекономічна нестабільність та високі граничні ставки податків;
- 7) низький рівень показників створення спільних підприємств між українськими та іноземними партнерами, що гальмує передачу технологій;
- 8) звуження споживчого попиту в умовах зниження заробітної плати та споживчого кредитування, що позначилось на зменшенні обсягів імпорту споживчих товарів, включаючи легкові автомобілі.

Вступ України до СОТ матиме системні наслідки з очевидними як позитивними, так і можливими негативними впливами.

Слід, насамперед, вказати на такі позитивні наслідки для українських виробників як отримання: полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках; зниження комерційних

ризиків, підвищення конкурентоспроможності та поживлення виробництва в окремих експортно орієнтованих галузях економіки; зменшення втрат від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат тощо.

Позитивні наслідки макроекономічного плану можна пов'язувати із: появою додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створенням передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвитком нових технологій і посиленням стимулів для інновацій внаслідок кращого захисту інтелектуальної власності; покращенням інвестиційного клімату і зростанням обсягу та покращенням структури інвестицій; загальним зростанням виробництва та зайнятості, доходів виробників; зниженням рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Разом із тим є певні обмеження в отриманні переваг завдяки членству в СОТ, оскільки лібералізація більшою мірою стосується ринків з переважно ціновою конкуренцією (сировинна продукція і стандартизовані масові готові вироби), а високотехнологічні ринки, на які прагне вийти Україна, мінімально піддаються впливу лібералізаційних заходів СОТ. Крім того, як показує досвід, із зниженням тарифів збільшується вага нетарифного регулювання, не усуваються повністю антидемпінгові розслідування, не гарантується врегулювання усіх двосторонніх торговельних проблем (наприклад, українсько-російських).

Серед головних проблем успішної адаптації країни до умов членства в СОТ потрібно назвати необхідність покращення інвестиційного клімату, потребу у вдосконаленні товарної структури експорту, необхідність підвищення внутрішніх стандартів продукції і, відповідно, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Тому для забезпечення успішної адаптації України до умов членства в СОТ не слід сліпо покладатися на обіцяні переваги вільної торгівлі, а натомість активно усувати структурні екстерналії та інституційні вади, шляхом використання прямих та

непрямих методів державного регулювання економіки, які заважають повноцінному використанню переваг членства в СОТ.

У результаті реформи національної системи технічного регулювання, починаючи з 2010-2011 років, відбувся розподіл повноважень органів державної влади щодо нагляду за безпечністю харчових продуктів і нехарчової продукції, скасовано обов'язкову сертифікацію для багатьох груп товарів.

На думку експертів перші результати реформ не продемонстрували якісну зміну системи технічного регулювання та ринкового нагляду, оскільки й надалі усі стандарти і відповідність їх дотримання забезпечуються адміністративним контролем за ринками та якістю продукції. Тоді як сукупність впроваджуваних Україною європейських норм зорієнтована на встановлення внутрішнього контролю між економічними агентами один щодо одного за посередництва галузевих спілок та інших зацікавлених сторін, переважно незалежних наукових установ. При скасуванні прямих норм стандартизації або стандартів вводяться їх непрямі процедурні аналоги. Також поширення набуло явище заміщення ліцензій та дозволів, скасованих у встановленому законодавством порядку, вимогами органів державної влади про необхідність проходження додаткових процедур сертифікації. Спостерігається формальність запровадження ринкового нагляду.

Вимоги ЄС щодо системи державного контролю у сфері безпеки продуктів харчування та кормів як основа для встановлення еквівалентності. Основоположними вимогами ЄС щодо апроксимації законодавства України до законодавства ЄС є реформування системи державного контролю у сфері безпеки продуктів харчування та кормів. Ефективність системи контролю продуктів харчування має важливе значення для захисту здоров'я споживачів. Крім цього, системи контролю особливо важливі для створення умов, в яких сторони можуть забезпечувати безпеку та якість продуктів харчування, які імпортуються третіми країнами, та здійснювати перевірку імпортованих харчових продуктів національним вимогам.

Сучасна зовнішньоекономічна політика України повинна бути спрямована на формування нового режиму торгівлі з подальшою інтеграцією до світового економічного простору шляхом поступового збільшення конкурентоспроможності національної економіки. Для перспективного розвитку міжнародної торгівлі України необхідно вжити наступні заходи:

1. Забезпечити підтримку національних виробників шляхом використання можливостей міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів на світовому ринку.

2. Розширювати діяльність на міжнародній арені за рахунок пошуку нових ринків збуту.

3. Вдосконалювати національні виробництва за рахунок закупівлі новітніх технологій у закордонних партнерів.

4. Впроваджувати міжнародні стандарти та сертифікацію товарів або послуг задля зменшення бар'єру виходу даних товарів або послуг на міжнародні ринки.

5. Вдосконалити систему державного регулювання та управління виробництва товарів, які експортуватимуться.

Ключовою проблемою в умовах членства України в СОТ залишається необхідність реалізації структурних реформ вітчизняної економіки у такий спосіб, який би гарантував покращення ефективності промислового та сільськогосподарського виробництва шляхом оперативної трансформації імпульсів від внутрішнього та зовнішнього ринків в економічні відносини та впровадження новітніх технологій.

Наявність технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС становить суттєву перешкоду для розширення обсягів та покращення структури взаємного товарообігу. Найбільш суттєвими бар'єрами в торгівлі українські експортери вважають процедури забезпечення якості продукції, причому на всіх стадіях виробництва, починаючи від проектування. Питання тестування і сертифікації за значимістю займають друге місце. Третім і четвертим важливими факторами є питання безпеки продукції як для людини, так і для

довкілля. Отже, головною умовою розширення обсягів товарообігу між Україною та ЄС після запровадження режиму ЗВТ є усунення протягом найближчих 10 років технічних бар'єрів у торгівлі.

Для створення адаптованої до вимог ЄС сучасної системи технічного регулювання та захисту прав споживачів необхідно забезпечити:

- удосконалення законодавчої та нормативної бази з питань технічного регулювання та захисту прав споживачів відповідно до вимог Угоди про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі, директив ЄС;

- удосконалення процедури надання вітчизняним та іноземним користувачам інформації з питань стандартизації;

- впровадження міжнародних стандартів та стандартів державчленів ЄС відповідно до потреб національної економіки;

- сприяння впровадженню суб'єктами господарювання сучасних систем управління якістю у виробництві товарів, виконанні робіт і наданні послуг;

- запровадження державного ринкового нагляду за безпекою товарів, робіт і послуг;

- створення ефективного механізму фінансування та матеріально-технічного забезпечення розвитку сфери технічного регулювання та захисту прав споживачів.

Запропоновані заходи можуть стати окремими елементами в реформі політики технічного регулювання, здійсненні якої варто зосередити лише на одній меті — підвищення рівня нецінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е. Международные экономические отношения. Уч. пособие (6-е изд.). – М., 2001. – 340 с.
2. Акопова Е. Мировая экономика и международные экономические отношения. – М.: Феникс, 2001. – 416 с.
3. Аналітична доповідь Центра Розумкова «Україна і СОТ» // Нацбезпека і оборона. – 2002. – № 6.
4. Андрійчук В.Г. Трансформація митного тарифу України у контексті членства в СОТ та спричинені нею зрушення у вітчизняній зовнішньоекономічній політиці за умов глобальних кризоворесесійних явищ [Текст] / В.Г. Андрійчук, Є.В. Хрупов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №2. – С. 12-21.
5. Андросова Т.В., Носач Л.Л., Козуб В.А., Дядин А.С. Международные организации: Уч.-метод. пособ. – Харьков: Издательство «Форт», 2013. – 270с.
6. Аристов О.В. Управление качеством: Учебное пособие. М.: Изд-во "ИНФРА-М", 2007. – 240 с.
7. Беззубченко О.А. Особливості включення України до світового ринку товарів та послуг / О.А. Беззубченко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 2. – С. 145-154.
8. Бережна Г.В. Особливості експорту та імпорту послуг України / Г.В. Бережна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 35-40.
9. Бондаренко Л.М. Формування та розвиток зовнішньоекономічного потенціалу регіону / Л.М. Бондаренко, І.В. Бондаренко // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія Економічні науки. – 2013. – Випуск 2 (77). – С.11-24.
10. Буглай В. Международные экономические отношения. 2-е изд. – М., 2001. – 256 с.

11. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. 2-е вид. – К., 2000. – 241 с.
12. Бурменко Т.Д. Сфера услуг: экономика: учебное пособие / Т.Д. Бурменко, Н.Н. Даниленко, Т.А. Туренко. – М.: КНОРУС, 2008. – 328 с.
13. Вірван Л.А. Проблеми і перспективи України у міжнародній торгівлі //Фінанси України. – К., 2013. – № 5. – С.78–88.
14. Владимиров К. Митне регулювання. Навч. посібник. 2-е вид. – Херсон, 2002. – 336 с.
15. Войтов С.Г. Класифікація товарів як інструмент митно тарифного регулювання: аспект визначення і контролю / С.Г. Войтов // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9 (147). – С. 42–48.
16. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес; пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Основи, 2004. – 871 с.
17. Воронкова А.Е., Єрохіна Л.В., Рябенко Л.І. Міжнародні економічні організації: навчальний посібник. Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 352 с.
18. Генеральна угода з тарифів у торгівлі [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264
19. Гладков И.С. Мировая экономика и международные экономические отношения. М.:Издат. Дом "Дашков и К", 2003.
20. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003.
21. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 358 с.
22. Грищенко А.А. Умови реалізації національних економічних інтересів України в регулятивній системі СОТ / А.А. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 9 (99). — С. 19—25.
23. Дахно І.І. Світова економіка. – К.: ЦУЛ, 2006. – 264 с.

24. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
25. Димань Т.М. Безпека продовольчої сировини і харчових продуктів: підручник / Т.М. Димань, Т.Г. Мазур. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 520 с.
26. Довгаль О.А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобальної світової економіки (Питання теорії і методології) : [монографія] / О.А. Довгаль. – Х. : НУА, 2004. – 320 с.
27. Должанський А.М., Очеретна Н.М., Ломов І.М. Системи управління якістю. — Дніпропетровськ: "Свідлер А.Л.". — 2009. — 390 с.
28. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.М. Дроздова. – К.: ЦНЛ, 2004. – 140 с.
29. Дюмулен І.І. Всемирная торговая организация / І.І. Дюмулен. – М. : Экономика, 2003. – 271 с.
30. Дятлова В. Ринковий нагляд (зарубіжний досвід та підходи до реформування в Україні) / В.Дятлова // Схід. – 2011. – № 2 (109). – С. 27–30.
31. Дячек В.В. Зовнішня торгівля товарами підприємств України: статистичний огляд та можливі шляхи розвитку / В. В. Дячек // Бізнес Інформ. – 2012. – № 1. – С. 11 – 19.
32. Заблоцька Р.О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами: монографія / Р. О. Заблоцька. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 368 с.
33. Зайцев В.Є. Тенденції та особливості розвитку посткризового світового ринку послуг в умовах глобалізації / В.Є. Зайцев // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. – 2011. – № 2. – С. 54-65.
34. Закон України «Про стандартизацію»[Електронний ресурс]. – оступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
35. Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2735-17>

36. Закон України «Про загальну безпеку нехарчової продукції» [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2736-17>

37. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1314-18>

38. Кадуріна Л.О. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації: навч. посіб. / Л.О. Кадуріна, М.С. Стрельнікова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 606 с.

39. Казімір Р. Історія європейської інтеграції: Від декларації Шумана до розширення на Схід / Р. Казімір; пер. з англ. І. Андрейко, А. Максимук. – Перемишль : Парламент Молоді, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youth.crimeastar.net/.../index5.html>.

40. Кириченко Л.С., Мережко Н.В. Основи стандартизації, метрології, управління якістю: Навчальний посібник. — К.: КНТЕУ, 2001. — 446 с.

41. Клинова-Дацюк Г.Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : [навч. посіб.] / Г.Д. Клинова-Дацюк. – Рівне : НУВГП, 2012. – 189 с.

42. Клочко В.М., Значення вступу України до СОТ для агропромислового комплексу / В.М. Клочко, В.В. Мерчанський // Економічний простір. – 2009. – № 22. – С. 13—21.

43. Кожедуб Ю. Основа технічних регламентів України – директиви Європейського Союзу Нового та Глобального підходу / Ю.Кожедуб // Нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2005. – Вип. № 11. – С. 63–70.

44. Козак Ю. Міжнародна економіка: Навч. посібник. – К.:ЦУЛ, 2002.– 436 с.

45. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля. Підручник. / За ред. Козака Ю.Г., Логвінової Н.С., Барановської М.І. – 4-те вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 512 с.

46. Козак Ю.Г., Ковалевський В.В., Ржепішевський К.І. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: Навчальний посібник. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 676 с.

47. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. 3-є вид. – К., 2002. – 406 с.

48. Корешков В.Н. Техническое регулирование в рамках Таможенного Союза и Единого экономического пространства [Электронный ресурс] / Евразийская экономическая комиссия. – Доступный з : www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/0301_prez.ppt

49. Коровайченко Н.Ю. Узгодження національних інтересів та вимог СОТ у сучасній зовнішньоторговельній політиці України [Текст] / Н.Ю. Коровайченко // Розвиток економіки України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: економіка, фінанси, право. Зб. мат. XVI Міжнародної науково-практичної конференції від 24 травня 2013 р. – К.: УДУФМТ, 2013. – С. 116-118.

50. Костенко Н.В. Транспарентність міжнародної торгівлі в умовах регіональної інституціоналізації [Електронний ресурс] / Костенко Н.В. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_32/Zmist/4PDF.pdf

51. Крисанов Д.Ф. Системи технічного регулювання Європейського Союзу, України та Митного союзу для агропродовольчої сфери: напрями їх зближення, можливості звуження невідповідності та зменшення асиметричності / Д.Ф. Крисанов // Економіст. – 2014. – Вип. № 2 (328). – С. 4–10.

52. Кругман П.Р., Оберсфельд М. Международная экономика. Теория и политика. – М.: МГУ/ЮНИТИ, 1997. – 799 с.

53. Кузьома О.Ю. Євровектор зовнішньої торгівлі України в контексті розширення ЄС / О.Ю. Кузьома // Вісник Київського національного університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 98. – С. 13-17.

54. Липов В.В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль І. Світова система господарювання. Навчально-практичний посібник. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368 с.

55. Литвинцев Н.Н. Международные экономические отношения / Н.Н. Литвинцев. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2001. – 512 с.

56. Ліссітса А.В. Український продовольчий експорт сьогодні і завтра [Електронний ресурс] / А. В. Ліссітса // Офіційний сайт Світової організації торгівлі. — Режим доступу : <http://wto.in.ua/index.php?search=1&get=34&id=1393>.

57. Ложечкін В.С. До питання восьмої річниці перебування Польщі в ЄС / В.С. Ложечкін // Грані. – № 7(87). – 2012. – С. 15–19.

58. Майєр Дж., Олесевич Д. Міжнародне середовище бізнесу: конкуренція та регулювання в глобальній економіці: Пер. з англ. К., 2002. – 703 с.

59. Макуха С.М. Україна у міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації. – Х.: Легас, 2003. – 352 с.

60. Международная экономика: в вопросах и ответах: Учебник /Под ред. Козака Ю.Г. – К.: ЦУЛ, 2013. – 240 с.

61. Международные экономические отношения: теория и политика: Учебное пособие / Под редакцией Козака Ю.Г. – К.: ЦУЛ, 2013. – 360 с.

62. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції [Текст]. монографія / Т.М. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2007. – 395 с.

63. Мировая экономика: Учебное пособие / Под ред. Козака Ю.Г. – К.:ЦУЛ, 2013. – 212 с.

64. Міжнародна економіка. У 2-х частинах. Ч. І. Світова система господарювання : навч. посібник / Т.В. Андросова [та ін.]. – Харків : «Видавництво «Форт», 2013. – 287 с.

65. Міжнародна економіка: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни. /А.М. Поручник та ін.; За ред. А.М. Поручника. – К., КНЕУ, 2005. – 160 с.
66. Міжнародна економіка: Підручник / А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін., За ред. А.П. Румянцева. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2004. – 449 с.
67. Міжнародна мікроекономіка: Навчальний посібник/ За ред. Козака Ю.Г.– Київ: ЦУЛ, 2012.
68. Мовчан В. Україна і СОТ: структура, порядок прийняття рішень і процедури / В. Мовчан // Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій ; за заг. ред. Д.В. Ляпіна. – К. : Ін-т власності і свободи ; LAT&K, 2010. – С. 16–41.
69. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис ; пер. з англ. – К. : К. І.С., 2005. – 466 с.
70. Обзор торговой и сельскохозяйственной политики ЕС 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/meetings/wto_comm/RU/Trade_Policy_Brief_EU_RU_final.pdf]
71. Оппельд Л.І. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі України в післякризовий період / Л.І. Оппельд // Економіка і регіон. – 2011. – № 4. – С. 93-99.
72. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
73. Петрова Г.Є. Вступ України до СОТ: умови та наслідки / Г. Є. Петрова // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. — 2009. — № 2. — С. 146—153.
74. Платіжний баланс і зовнішній борг України (щоквартальне аналітичностатистичне видання Національного банку України) / [під ред. М.І. Бойчук]. – К., 2013. – 105 с.

75. Постанова КМУ «Про затвердження переліку органів державного ринкового нагляду та сфер їх відповідальності» [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP110573.html

76. Правова та інституційна основи Європейського Союзу : [підруч.] / А.І. Грицяк, В.В. Говоруха, В.Ю. Стрельцов. – Х. : Магістр, 2009. – 620 с.

77. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.

78. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.

79. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України [Текст]: Закон України від 31.10.2008 №639-VI. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-17>.

80. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі [Текст]: Закон України від 10.04.2008 №250-VI. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=250-17>.

81. Райнерт Е.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Райнерт Е. С.; [пер. с англ. н. автономовой]; под ред. В. Автономова. – М.: изд. дом гос. ун-та – Высшей Школы Экономики, 2011. – 384 с.

82. Савельев Є. Міжнародна економіка. Теорія міжнародної торгівлі і фінансів. – К., Економічна думка, 2002. – 504 с.

83. Світова економіка: Підручник / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, О.І. Рогач та ін. – К.: Либідь, 2007. – 640 с.

84. Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, С.В. Фомішин. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 200 с.

85. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2011. – 651 с.

86. Технічне регулювання в Україні: як забезпечити розвиток економіки і захист прав споживачів. – Міжнародна фінансова корпорація, 2008. – С. 87.

87. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Доступний з : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

88. Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ [Текст]: міжнародний документ [підписаний 24.06.2010]. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_456.

89. Україна і світове господарство на межі тисячоліть / За ред. Філіпенка А.С. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.

90. Усенко О. Лібералізація торгівлі послугами в рамках преференційних торгівельних угод / О.Усенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/NM/2008_10/pdf/usenko.pdf

91. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: Історія. Підручник. –К.: Либідь, 2006. – 384 с.

92. Фомін І.С. Національна зовнішньоекономічна політика в контексті міжнародних зобов'язань України [Текст] / І.С. Фомін // Економіка і управління. – 2012. – №1. – С. 19-24.

93. Хаджинов І.В. Вступ України у СОТ: переваги та ризики [Електронний ресурс] / І.В. Хаджинов, В.І. Хаджинов // Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_1/171.pdf.

94. Храмов В. Зовнішньоекономічна політика. – К.: МАУП, 2001. – 340 с.
95. Циганкова Т. Міжнародна торгівля. Навч. посібник. – К., КНЕУ, 2001. – 340 с.
96. Циганкова Т.М. Сучасні коаліції та угруповання СОТ у формуванні глобальної торгової політики [Текст] / Т.М. Циганкова, Г.В. Солодковська // Міжнародна економічна політика. – 2010. – Вип. 1-2. – С. 22-40.
97. Чепурда Л.М. Оцінка сучасного стану і тенденцій розвитку ринку послуг України / Л.М. Чепурда // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 270-274.
98. Чириченко Ю.В. Зовнішня торгівля послугами: глобальна емерджентність / Ю.В. Чириченко // Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1(70). – С. 64-69.
99. Шаповал М.І. Менеджмент якості: Підручник. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2007. — 471 с.
100. Шевчук В. Міжнародна економіка. – Львів: Каменяр, 2003. – 719 с.
101. Шишков Ю.В. Догоняющее развитие в эпоху глобализации: учебное издание / Ю.В. Шишков. – М.: ВАВТ, 2006. – 240 с.
102. Шкваря Л.В. Мировая экономика в схемах и таблицах. – М., Изд-во Эксмо, 2005. – 352 с.
103. Школа І.М., Козменко В.М., Бабінська О.В. Міжнародні економічні відносини. – К.: КНТЕУ, 2003. – 589 с.
104. Шнипко О.С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації / Олександр Сергійович Шнипко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – С. 456.
105. Штефан Н.В. Технічне регулювання в Україні: проблеми та досягнення / Н.В. Штефан // Системи обробки інформації. – 2011. – Вип. № 6 (96). – С. 17–19.

106. Щелкунов В.І. Стратегія виробничого потенціалу України на шляху інтеграції до Європейського Союзу / В.І. Щелкунов, В.В. Герасьов. – Київ: Наук. думка, 2000. – 162 с.

107. Щодо окремих аспектів використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників [Електронний ресурс]:аналітична записка / І.В. Клименко, І.В. Ус; Національний інститут стратегічних досліджень. – 2015. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1278>.

108. Appendix Table 5 «Leading Exporters and Importers in world trade in commercial services, 2013. WTO and UNCTAD Secretariats, Press release, PRESS/721, Geneva, April 14, 2014, https://www.wto.org/english/news_e/pres14_e/pr721_e.htm [accessed 20 November, 2014]

109. Hausmann R., Klinger B. The Structure of the Product Space and the evolution of comparative advantage. – CID working Paper No. 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cid.harvard.edu/cidwp/128.htm>.

110. Hausmann, Ricardo, Jason Hwang, and Dani Rodrik, «What you export Matters,» NBER working Paper, January 2006. Ricardo Hausmann and Bailey Klinger «the Structure of the Product Space and the evolution of comparative advantage», april 2007, mimeo, harvard university.

111. International Trade Statistics 2014 [Електронний ресурс] / World Trade Organization. – Switzerland. – 2014. – 249 p. – Режим доступу до звіту: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its2009_e.pdf

112. International Trade Statistics 2015. **Trade in commercial services** [Electronic resource] / WTO. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf [accessed 20 November, 2015]

113. Non-tariff barriers in Ukrainian export to the EU / [Jakubiak M., Maliszewska M., Orlova I., Rokicka M., Vavryschuk V.] // CASE Reports, Center for Social and Economic Research. – 2006. – No. 68/2006. – Warsaw. – P. 68.

114. Recent Trends in United States Services Trade: 2012 Annual Report (Washington,D.C.). United States, International Trade Commission, 2012 <http://www.usitc.gov/publications/332/pub4338.pdf> [accessed 20 November, 2014]

115. Regional trade agreements. RTA Database. World Trade Organization <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintain> RTAHome.aspx [accessed 20 November, 2014]

116. Robert A. Mundell. International trade and factor Mobility // the American Economic Review, vol. 47, № 3 (Jun., 1957). – P. 321–335.

117. Robert Z. Lawrence, Margareta Drzeniek Hanouz, Sean Doherty, John Moavenzadeh. the Global Enabling Trade Report 2012 [Электронный ресурс] // World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2012. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/wef_Globalenablingtrade_report_2012.pdf

118. Robert Z. Lawrence, Margareta Drzeniek Hanouz, Sean Doherty. the Global enabling trade report 2012: reducing Supply chain Barriers // World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.weforum.org/s?s=global+enabling+trade+report>

119. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Second session Geneva, 15–17April 2014, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d5_en.pdf accessed 20 November, 2014].

120. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Third session Geneva, 11–13 May, 2015, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d8_en.pdf [accessed 20 November, 2014].

121. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Электронный ресурс] / World Economic Forum 2014. – Доступный з : <http://reports.weforum.org/the-global-competitiveness-report-2013-2014>

122. The Global Enabling Trade Report 2014 [Электронный ресурс] / World Economic Forum 2014. – Доступный з: <http://www.weforum.org/reports/global-enabling-trade-report-2014>

123. The Global Enabling Trade Report 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gcr.weforum.org/getr2015>

124. The International Trade Statistics Yearbook (ITSY) of the United Nations Statistics Division/ Department of Economic and Social Affairs. 2013.

125. The World Bank database. Commercial service exports and imports. [Electronic resource]. Mode of access: <http://data.worldbank.org/indicator/>

126. Vinod K. Aggarwal. Summary of «Using and Abusing Government Intervention and trade Policy in the 2009–2010 financial crisis» – 17th august 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iima.or.jp/docs/meeting/2009/information_exchange_2009_02_e.pdf.

127. World Trade Organization. Trade in commercial services 2014. [Electronic resource]. Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its13_trade_category_e.pdf

128. World Trade Organization. World Trade 2014. [Electronic resource]. Mode of access: http://www.wto.org/english/news_e/pres12_e/pr658_e.htm#chart2

129. WTO: 2013 Press Releases. [Electronic resource]. Mode of access: http://www.wto.org/english/news_e/pres12_e/pr658_e.htm

130. WTO: 2013. [Electronic resource]. World Tariff Profiles. <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFHome.aspx?Language=E>